په تیاروکي ځلانده ستوري

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله پر ژوند ځغلنده کتنه

Ketabton.com

تالیف: عبدالرحمن فاتح
ژباړه: عباد‌الله ابراهیمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ:

هغـو سرشـاره او بـا احساسـه ځوانـانو تـه، چــې کـه لـه يـوې خـوا پـرې د وخـت ظالمـانو د جـبر او سـتم کـړۍ خـورا راتنګـه کـړې وي او د ابـن تيميـه رحمـه الله پـه څيـر د هغـوی پـه اسارت کـې لـه درد اوکـړاوه ډکـې شـپې ورځـې تيـروي؛ خـو لـه بلـې خـوا يـې پـه سـينه کـې د ايـمان جذبـه لا هـم لمبــې وهــي؛ د هـر ظلـم، بــې عـدالتۍ او جهالـت پـه ليـدو يـې وجـدان پـه لـړه راځـي، پـه وړانـدې يـې د مقاومـت جنـډۍ پورتـه کـوي، او پـه مـخ کـې يـې لکـــــه د ذوالقـــــرنين ديـــــوال داســـــې ټينـــــګ ودريـــــږي .!

ژباړن

۱۴۰۲

لمريز کال د دلوې شپږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

د دې کتاب ژباړه د کتاب د لیکوال په اجازه په الکترونیکي بڼه پر لیکه کیږي، سره له دې ځینو کسانو یې د چاپ په برخه کې ژمنه کړې وه خو لا هم متاسفانه چې کتاب په چاپي بڼه لا شتون نه لري، بیا هم په دې برخه کې د مرستې هیله من یم إن شاءالله چې چاپ به یې له اجر او مفاد څخه خالي نه وي . همدارنگه د کتاب ژباړې په برخه کې هم که کومه تیروتنه وینئ په لاندې ایمل یې راسره شریکولی شئ

په درنښت

ژباړن

abadullahibrahimi2@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطالبو فهرست

سريزه 5

له شيخ الاسلام ابن تَيْمِيّه رحمه الله سره اشنايي 9

نوم او نسب 9

په يوه علمي او پيژندل شوې کورنۍ کې د شيخ الاسلام رحمه الله رالويدل 10

د شيخ الاسلام ابن تيمه رحمه الله حافظه او ذکاوت 14

د شيخ لإسلام رحمه الله ځينې غوره صفتونه 16

د شيخ الاسلام رحمه الله عقيده 25

ځينې هغه ستونزې چې شيخ الاسلام رحمه الله د دين په لاره کې 27

ګاللي دي 27

د شيخ الاسلام رحمه الله د زنداني کيدو پيښې 28

د شيخ الاسلام رحمه الله له زنداني کيدلو څخه درسونه او پندونه 35

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله وفات 36

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام رحمه الله علمي مقام او د هغه د شخصيت په اړوند د علماؤ تعريف او تمجيد 38

د شيخ الاسلام رحمه الله په اړوند د نورو اشخاصو ستاينې 43

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله ځينې تاليفات 58

د شيخ الإسلام رحمه الله د كتابونو ځينې ځانگړتياوې 69

د شيخ الاسلام رحمه الله استادان 70

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله شاگردان 71

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله ځينې څرگندونې 73

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه د عصمت دعوا نه كوو. 77

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله په اړوند له شبهاتو څخه اوو 79

شبهو ته ځواب 80

لومړۍ شبهه: ايا شيخ الاسلام رحمه الله په تجسيم باندې 80

(c) ketabton.com: The Digital Library

قائل وه؟ 80

دوهمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله تکفیري وه؟ 113

دریمه شبهه: آیا شیخ الاسلام رحمه الله څلورګونو امامانو ته 126

توهین او جسارت کړی دی؟ 126

څلورمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله ناصبی او د اهل بیتو 143

دښمن وه؟ 144

پنځمه شبهه: ایا شیخ الاسلام رح د قبرونو له زیارت څخه منکر دی په ځانګړې توګه د

پیغمبر ص د قبر زیارت یې حرام ګڼلی؟ 155

شپږمه شبهه: آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د جهنم 178

د اور په فناء یا له منځه تللو باور درلود؟ 178

اوومه شبهه : آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د عالم 184

په ازلی والي عقیده درلوده؟ 184

اتمه شبهه: ایا ابن تیمه رح د اولیاؤ له کراماتو منکر وه او د 191

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دوستانو ته يې بد رد ويل؟ 191

خاتمه 207

د منابعو فهرست 208

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

الحمدلله، والصَّلاة والسلامُ علی رَسول الله، و علّی آله و اصحبه ومن والاه و علی من اتبع هداه الی یوم لدین.

د الله تعالی بې ساري منته او شکرانه ګي ادا کوم چې اسلام یې د کامل، جامع او شامل دین په توګه مونږ ته رالیږلی، سلام او درود دې وي پر رسول الله ﷺ چې د الله دین یې په درسته ښه تر مونږ رارسولی او ښوولی دی، او سلام دې وي د هغه پر صحابه وو چې نړیوالو ته د اسلام د رسولو په لاره کې یې له هیڅ ډول هڅو او منډو څخه دریغ نه دی کړی.

الله تعالی د دې دین حفاظت ژمنه کړې او هغه یې د تحریفوونکو له تحریف څخه خوندی ساتلی دی، الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَّ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾.[1]

ژباړه: مونږ پخپله ذکر(قرآن) نازل او مونږ پخپله ددې ساتندویان یو.

هر کله چې اهل بدعت د دین د خیرې د بدولو هڅه کړې او غوښتي یې دي چې سنت په بدعت بدل کړي؛ نو الله تعالی هم د خپل دین د ساتنې لپاره علماء او غم خواران را مخې

[1] (سوره حجر ۹آیت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته کړي تر څو له دین څخه په کلکه دفاع وکړي، د هیچا له ملامتۍ څخه ونه ویریږي او په دې لاره کې په میړانه سرښندنه او قرباني ورکړي.

رسول الله ﷺ فرمایي: «إن الله یبعث لهذه الامة علی رأس کل مائة سنة من یجدد لها دینها».[1]

یعني:« الله تعالی په هرو سلو کلونو کې د دې امت لپاره یو داسې کس رالیږي چې دد دوی لپآره دین له سره تازه او تجدید کړي.»

په دې کې شک نشته چې د دغو تجدیدونکو له ډلې شیخ الاسلام امام احمد بن تیمیه رحمه الله هم دی چې د اوومې هجري قمري پیړۍ په پای او د اتمې په پیل کې اوسیدلو. په رښتیا هم دې ستر امام د سلفو رحمهم الله د صحیح منهج د بیا راتازه کولو لپاره خورا ډیرې هڅې کړي، په دې لاره کې یې خپل ټول عمر تیر کړی او له خپل هر څه ورته تیر شوی دی، نه یې له چا ویره کړې او نه یې هم د چا گواښ او ملامتۍ ته پام کړی دی.

دا چې دا مظلوم امام د خپلو حسودو او کینه کښو مخالفیو لخوا تر ظلم او تیري لاندې راغلی نو لازمه مې وگڼله تر څو د شیخ الاسلام رحمه الله د ژوند د حالاتو د بیان او دهغه په اړوند د ځینو شبهاتو د ځوابولو لپاره یو کتاب ولیکم او نوم ورته "ستاره درخشان در شام"

---

[1] (سنن ابو داوود ۴۲۹۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سیری در زندگی شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله) غوره کړم. هڅه مې کړې تر څو په دې کتاب کې لاندې ټکو ته ډیره پاملرنه وکړم.

- په روانه او ساده ژبه یې ولیکم او د سختو لغاتونو له کارولو څخه ډډه وکړم
- تر ممکنه حده د موضوع له داسې اوږدلو چې د ستړیا او خستګۍ لامل شي او هم له داسې اختصار څخه چې خلل رامنځته کړي ډډه وکړم.
- د مراجعو او منابعو په ذکر ا و توثیق کې پوره دقت وکړم او خپل ناقص انساني توان په کار یوسم.
- د دغه ستر امام له مظلومیت څخه دفاع وکړم او د هغه ریښتوني څیره نندارې ته وړاندې کړم.
- د شیخ رحمه الله سالم منهج پرته له افراط او تفریط څخه لکه څنګه چې دی هغسې یې وکښم.
- تر کومه ځایه چې زه معلومات لرم په فارسي ژبه کې په دې ډول او طرز سره د کتاب نشتون.
- د هغه په وړاندې د اهل بدعت والاو دروغ او تبلیغات او همدارنګه دا چې پر هر مسلمان لازمه ده تر څو له حق او مظلومیت څخه ننګه وکړي په ځانګړې توګه کله چې مظلوم د شیخ الاسلام رحمه الله په څیر ستر امام او لاربنود وي.
- د شیخ رحمه الله د ځلانده علمی مقام او همدارنګه د هغه د کتابونو د معرفي کولو لپاره چې خورا ډیرې ګټې او ښیګړې پکې نغښتې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د علماؤ او دعوتګرانو د ډاډګیرنې لپاره تر څو د دغه امام له ژوند څخه زده کړه وړکړي او پندونه ځنې واخلي او د دعوت، توحید، کتاب او سنت د خپراولو په سخته او کړاوه ډکې لارې کې له زغم او حوصلې څخه کار واخلي.
- د اسلامي علومو د زده کوونکو لپاره یو درس شي تر څو له رسول الله ﷺ وروسته دغسې مشران خپل لاربنود او الګو وټاکي.
- ترڅو مې پخپله هغه ژمنه وفاء کړي وي چې لس کاله وړاندې مې پخپله رساله "د وهابیت پیژندنه د تحقیق پر بنسټ نه د تقلید" کې کړي وه چې د شیخ الاسلام رحمه الله په اړوند د شبهاتو په هکله به یو څه لیکم.
- دهغې سختې او بې کچې مینې په خاطر چې له شیخ الاسلام رحمه الله سره یې لرم.

د همدې او ځینې نورو اهدافو لپاره مې دا کتاب ولیکلو او د الله تعالی له دربار څخه غواړم چې زما دا ناچیزه هڅه د امت له یوه عالم څخه د دفاع او همدغه راز د اسلامي امت د ویښتابه پخاطر قبوله او په دې لاره کې لا نور توفیق رانصیب کړي. آمین.

عبدالرحمن فاتح

د مدینې منورې د اسلامي پوهنتون د د حدیثو او اسلامی علومو له پوهنځي څخه فارغ التحصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شیخ الاسلام ابن تَیْمِیّه رحمه الله سره اشنايي

نوم او نسب

تقی الدین ابو العباس احمد بن عبد الحلیم بن مجد الدین ابو البرکات عبدالسلام، ابن تیمیه حرانی رحمه الله . دا چې ولې دغې کورنۍ ته ابن تیمیّه ویل کیږي، د علماوو تر منځ پرې د نظر اختلاف دی او ویل کیږي چې د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله له نیکونو څخه د محمد بن خَضِر په نوم شخص چې کله د حج له سفر نه تر راګرځیدو وروسته د تَیْمَاء په نوم سیمې ته ورسیدو، نو هلته یې یوه نجلۍ ولیده، تر دې وروسته کله چې نوموړی خپل کور ته راغلو نو میرمن یې چې له مخکې امیندواره وه ماشومه لور یې پیدا شوې وه، نوموړي هم له هغې ماشومې سره د ورته والي له مخې چې د تیماء په سیمه کې یې لیدلې وه د ماشومې نوم تیمیه کیښودو. دغه تیمیه د شیخ الاسلام رحمه الله نیا وګڼل شوه چې یوه واعظه او پرهیزګاره میرمن وه او د نوموړې له خاطره دغې کورنۍ ته آل تیمیه ویل کیږي.[1]

[1] (معجم البلدان، یاقوت حموی؛ ۳۱۷/۱ ددې په ضمن کې مادهء "باجدا" و تاریخ إربل، ابن المستوفي ۹۷/۱ و العقور الدریة من مناقب شیخ الاسلام ابن تیمة صفحه۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رحمه الله په ٦٦١ ه.ق کال د حران په ښار کې نړۍ ته سترګې غړولي.[1][2]

نوموړی لا اووه کلنی ته نه وه رسیدلی چې مغولو د عراق تر نیولو وروسته پر حران یرغل وکړه او د نوموړي کورنۍ د شام[3] پر لور هجرت ته اړ شوه. تر هغه مهاله لا مغولو د شام پر لور د حملې قصد نه وه کړی.

په یوه علمي او پیژندل شوې کورنۍ کې د شیخ الاسلام رحمه الله رالویدل

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفحه١٨)

[2] (حران د ترکی په شمال ختیځ کی د شا نلی اورفه شار ته نژدی شار دی او فعلا آباد دی.)

[3] ننی سوریه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رحمه الله په یوه علمي او پیژندل شوې کورنۍ کې زالوی شوی دی. پلار یې عبدالحلیم ابن تیمیه رحمه الله[1] شام ته تراتګ وروسته د دمشق په اموی جامع مسجد کې زده کوونکو ته د درس ورکولو لپاره پر څوکۍ ډېره ولګوله، شیخ الاسلام رحمه الله اصول فقه او حنبلی فقه له خپل پلار څخه ولوستل .[2] نیکه یې مجد الدین ابو البرکات عبدالسلام ابن تیمیه رحمه الله [3]هم لوی حنبلي فقیه او د ګڼو تالیفاتو څښتن دی. د نیکه له ارزښتناکو تالیفاتو څخه یو یې " المنتقی من أحادیث الْاحکَام" دی چې امام شوکاني رحمه الله دغه ستر کتاب شرحه کړی او نوم یې ورته "نیل الاوطار شرح منتقی الاخبار" ایښی دی.

د نوموړی نیکه هم په ابن تیمیه مشهور دی او د نیکه او لمسي تر منځ د تفکیک لپاره باید ووایو چې: که په مطلق ډول ابن تیمیه وویل شی؛ او یا ابن تیمیه حفید(لمسی) وویل شی

[1].عبدالحلیم بن عبدالسلام بن عبدالله بن تیمیه، د حنبلی علماؤ له مشرانو دی او فقه یی له خپل پلار ابوالبرکات ابن تیمیه نه زده کړی وه او د مفتی په توګه د خپل پلار په ځای کښیناست. هغه محقق امام او د میراث په علم کې یی لوی لاس درلوده، په ۶۸۴ه کال په دمشق کې وفات شو. (شذرات الذهب في أخبار من ذهب ۳۷۵/۵).

[2] (ذیل طبقات الحنابلة ۴۹۴/۴)

[3]په ۵۹۰ ه کال نړۍ ته راغلی او په ٦٥٢ ه وفات شوی دی(الأعلام للزرکلی ٦/۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدف ورڅخه پخپله شيخ الاسلام رحمه الله دی او که ابن تيميه جد يا هم ابو البرکات ابن تيميه وويل شي هدف تريه د نوموړی نيکه دی.

ورور يې عبدالله شرف الدين ابن تيميه رحمه الله (متوفای۷۲۷ه) هم د حنابله وو له لويو علماو څخه وه، علوم او د حديثو کتابونه يې زده کړي ول او په فقه، سيرت او تاريخ کې يې پوخ لاس درلود.[1]

بل ورور يې زين الدين أبو محمد عبد الرحمن بن عبد الحليم بن عبد السلام بن تيميه رحمه الله (متوفای۷۴۷ ه) دی، نوموړی هم د علماؤ او مشرانو له ډلې دی او امام ذهبي رحمه الله يې نوم د خپلو مشايخو په ډله کې له لړ شرحې سره ذکر کوي.[2]

[1] (ذيل طبقات الحنابلة ۴۷۸/۴)

[2] (من ذيول العبر۲۵۹/۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام رحمه الله اکا عز الدین ابو محمد عبد العزیز بن عبد السلام بن تیمیه رحمه الله هم یو فقیه او محدث وه، لکه څنګه چې ابن الفوطی[1] یې په اړه وایي« من بیت العلم والفقهه والحدیث والتفسیر وادب وکان عز الدین فصیح اللسان جمیل الأخلاق، قد سمع الأحادیث النبویة...»[2]

یعني: "عزالدین د علم،فقه، حدیث، تفسیر او ادب له کورنۍ څخه وه، د فصیحې ژبې او ښو اخلاقو څښتن وه او نبوی احادیث یې اوریدلی وه..."

عمه یې ست الدار بنت مجدالدین ابن تیمیه رحمهاالله (متوفای٦٨٦) یوه عالمه او فاضله میرمنه وه چې شیخ رحمه الله د خپل علم یوه برخه له هغې څخه تر لاسه کړې.[3]

لنډه دا چې : دا یوه مشهوره او په علومو او فنونو مشغوله کورنۍ وه او هر یو یې امام او عالم دی. طبعا په داسې یوه عالمه او پیژندل شوې کورنۍ کې د شیخ الاسلام رحمه الله رالویدل د هغه په وده او علمي نبوغ کې ډیر موثر ول.

[1] عبدالرزاق بن احمد، کما ل الدین ابو الفضل (متوفای۷۲۳ه) مورخ او فیلسوفانو څخه حسابیږی (الأعلام للزرکلی۳۴۹/۳)

[2] (مجمع الآداب في معجم الألقاب ۲۳۳/۱)

[3] (تا ریخ الإسلام ووفیا ت المشاهیر و الاعلام ۱۵ /۵۷۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام ابن تيمه رحمه الله حافظه او ذکاوت

شيخ الاسلام رحمه الله له غښتلې حافظې څخه برخمن وه او د هغه ګڼ او ارزښتناک تاليفات د دې ادعا ښه بيلګه ده.

نومونړي رحمه الله په ماشومتوب کې قران کريم حفظ کړ او همدارنګه يې د نحوې د علم په برخه کې د سيبويه کتاب (متوفای۱۸۰) او د حديث شريف په برخه کې يې "المجمع الصحيحين" د محمد بن فتوح حميدی کتاب (۴۸۸متوفی) او همدارنګه د علومو او فنونو له هرې برخې يې کتابونه حفظ کړل.

علامه ابن عبدالهادی رحمه الله چې د شيخ الاسلام رحمه الله يو له مهمو شاګردانو څخه دی وايي" وسمع مسند الإمام احمد بن حنبل مرات وسمع الكتب الستة الكبار والاجزاء ومن مسموعاته معجم الطبرانی الكبير وعني بالحديث وقرأ ونسخ وتعلم الخط والحساب فِی الْمكتب وحفظ القرآن وأقبل على الفقهه وقرأ العربية على ابن عبد القوی ثم فهمها وأخذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يتأمل كتاب سيبويه حتَّى فهم فِي الْنحو وأقبل على التفسير إقبالا كليا حتَّى حاز فيه قصب السبق وأحكم اصول الفقهه وغير ذلك؛ هذا كله وهو بعد ابن بضع عشرَة سنة" [1]

يعنی: «شيخ لإسلام رحمه الله مخکې له دې چې شل کلنی ته ورسيږي، څو ځله يې مسند امام احمد او د احاديثو شپږگوني کتابونه(صحيح بخاری، صحيح مسلم، سنن ابوداوود، سنن ترمذی، سنن نسائی او سنن ابن ماجه) او همدارنگه يې د حديثو اجزاء او د امام طبراني معجم الکبير يې اوريدلی او د احاديثو علم ته يې ځانگړې پاملرنه کوله. نوموړی همدارنگه ليک لوست،خط او رياضی زده کړل او قرآن کريم يې حفظ کړ. په دې سربيره يې د فقهې زده کړې ته مخه کړه، د عربې ژبې قواعد يې له ابن عبدالقوی څخه ولوستل او د نحوې په برخه کې يې د سيبويه کتاب زده کړ.»

نوموړی د قرآن کريم د تفسير په برخه کې له ټولو مخکښ وه او همدارنگه يې اصول فقه او د نورو علومو او فنونو زده کړې ته مخه کړه او ياد يئ کړل.

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله وايي: "وقال جمال الدين السومري فِي أماليه ومن عجائب ما وقع فِي الحفظ من أهل زماننا أن ابن تيمية كَان يمر بالكتاب مطالعة مرة فينتقش فِي ذهنه وينقله فِي مصنفاته بلفظه ومعناه"[2]

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص١٩).

[2] (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة، ١٧٨/١و١٧٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني: «جمال الدين السومري پخپل کتاب کې وايي چې زمومږ په زمانه کې د غښتلې حافظې په اړوند عجيبه پيښه دا ده چې کله به ابن تيميه يو کتاب د يو ځل لپاره مطالعه کړلو، نو په ذهن کې به يې داسې انځور شو چې په پخپلو ليکنو او مصنفاتو کې به يې په هماغه لفظ او مفهوم سره رانقل کولو.»

د شيخ لإسلام رحمه الله ځينې غوره صفتونه

شيخ لإسلام رحمه الله په علم او مال کې يو سخي انسان وه، چې په دې برخه کې د نوموړي د سخات ښه بيگه د هغه گڼ کتابونه او دشاگردانو روزل دي.له بيوزلو سره د هغه د سخاوت په اړوند يې شاگرد ابو حفص بزار رحمه الله (متوفای۷۴۹ه) وايي: "فقد كَان يتصدق حتّىَ إذا لم يجد شيئا نزع بعض ثيابه المحتاج اليه فيصل به الفقير" [1]

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني: «د الله تعالی په لاره کې به یې ډېره صدقه ورکوله تر دې چې که به یې د صدقې ورکولو لپاره څه شی و نه موندل؛ نو د خپلو جامو یوه برخه به یې کښله محتاج او بیوزله ته به یې ورکوله»

همدارنگه د مغولو په وړاندې نوموړی په غښتلی دریځ او میړنی شخصیت مشهور دی او د یرغلگرو په وړاندې یې جهاد او مقاومت او د اسلام له خاورې څخه دفاع ټولو ته څرگند دي.
[1]

شیخ لإسلام رحمه الله پر دې غوره صفاتو سربیره د شرک، بدعت او خرافاتو په رد او همدغه راز د د فیلوسوفانو، متکلمینو او مختلفو ادیانو په نقد کې پوخ لاس لري.[2] د د غو ټولو ډلو د بطلان په څرگندولو کې یې داسې مظبوط دلایل مطرح کړي چې هر لوستونکی یې په سملاسی توگه داسې تصور کوي چې گني د نوموړي تخصص یوازې په همدې موضوع کې دی. سبحان الله! [3]

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص١٩٣).

[2] (ښه بیلگه یې د هغه کتابونه دي چې راپاتې او دهغه د شاگردانو او نورو باانصافه مورخینو اقراروونه)

[3] (ذيل طبقات الحنابلة، ۴۹۸/۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ لإسلام رحمه الله سره له دې چې د باطلو افكارو او نظرياتو په نقد كې يو غوځ او بې پروا انسان وه او د هيچا له ملامتئ يې ويره نه درلوده؛ خو په ضمن كې يې له حكمت او تدبر څخه كار اخيستلو، د نوموړي حكمت د هغه به له مناظرو او ليكنو څخه ښكاره دی.

په دعوت كې د نوموړي د پراخه ليدلوري او حكمت يوه بيلگه دلته ليكم؛ علامه ابن قيم رحمه الله (متوفای۷۵۱ه) وايي: "سمعت شيخ الإسلام ابن تيمية قدس اللَّه روحه ونور ضَريحه يقول: مررت أنا وبعض أصحابي فِي زمن التتار بقوم منهم يشرَبون الْخمر، فأنكر عليهم من كَان معيِ، فأنكرت عليه، وقلت له: إنما حرم اللَّه ا لْخمر لأْنها تصد عن ذكر اللَّه وعن الصلاة، وهؤلاء يصدهم ا لْخمر عن قتل الْنفوس وسبْي الذرية وأخذ الْأموال فدعهم".[1]

يعني:« له شيخ الاسلام رحمه الله نه مې واوريدل چې ويل يې: يو ځل د مغولو په دور كې زه او يو ملگری مې د مغولو د يوې ډلې له څنگه تيريدلو چې د شرابو په څښلو لگيا ول، زما سره موجود ملگري مې هغوی منعه كړل او ددغه كار بدي يې ورته بيان كړه، خو ما خپل ملگری منعه كړ او ورته مې وويل: سمه ده چې الله تعالى شراب حرام گرځولی ځكه د الله تعالى له يادولو، ذكر او لمانځه څخه مخنيوی كوي، خو د دوی لپاره شراب د دې سبب

[1] (إعلام الموقعين عن رب العالمين ،۱۳/۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي چې د خلکو له وژلو، غلامولو او د هغوی د مال له چور کولو څخه راوګرځي. نو پرې یې ایږده!»

دا د شیخ الاسلام رحمه الله د لیدلوری د دقت ښکارندوی دی چې لومړی یې د قضې اړخونه یې سنجولي، بیا یی دعوت کړي او د انکار منکر له درجو او مراتبو سره په ښه توګه آشنایی لري.

شیخ الاسلام رحمه الله یو زاهد انسان وه، د نو رو څوکۍ، مال او قدرت یې سترګې نه وي نیولې او خپله غریبانه زندګي یې تیروله. د هغه په سیرت کې راځی چې یوه ورځ سلطان ناصرالدین الله ورته وویل "إنني أخبر ت أنك قد أطاعك الْناس، وأن فِى نفسك أخذ الْملك".

یعني:« زه خبر شوی یم چې خلک له تا څخه پیروي کوي او ته د پاچاهۍ او قدرت د لاسته راوړلو په فکر کې یې» شیخ رحمه الله د ټولو په حضور کې په لوړ اواز ورته وویل: "أنا أفعل ذلك؟! والله إن ملكك وملك الْمغل لا يساوي عند فلسينْ".

یعنی:« زه داسې کوم؟ په الله قسم ستا او د مغولو پاچاهي زما په وړاندې د دوو روپیو په اندازه ارزښت نه لري». تر دې وروسته سلطان په خندا شو او ویې ویل: نو هغه کس چېځ ما ته یې دا خبر راوړی وه ستا د نوم بدولو قصد یې درلوده او درواغ یې ویلي دي. [1]

[1] (الكواكب الدرية في مناقب المجتهد ابن تيمية، ص۹۹-۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رحمه الله یو ښښونکی او گشت پذیره انسان وه او خپل ډیر سرسخته دښمنان یې هم ښښلي او د هغوی پر ناسمو کړنو یې سترگې پټې کړي دي. په یو ځای کې راځي چې سلطان ناصرالدین محمد بن قلاوون له شیخ الاسلام رحمه الله څخه د فتوا ورکولو غوښتنه وکړه تر څو د هغه ځینې مخالفین ووژني مگر شیخ رحمه الله له دې فتوا سره موافقه ونه کړه، علامه ابن عبدالهادی رح له نوموړي څخه نقل کوي چې وایي: "فشرَعت فيِ مدحهم والثناء عليهم وشكرهم وأن هؤلاء لو ذهبوا لم تَجد مثلهم فِ دولتك أما أنا فهم فيِ حل من حقي ومن جهتي وسكنت ما عنده عليهم".[1]

یعنی: «(کله چې وپوهیدم سلطان د هغوی د ځینو د وژلو په هکله د فتوا غوښتونکی دی) نو مې د هغوی په ستاینه او ورڅخه په مننې کولو پیل وکړ او سلطان ته مې وویل که هغوی ستا په حکومت کې ونه اوسي نو ته به یې جوړه پیدا نه کړې. ما هغوی ښښلي او هغه څه چې د سلطان په زړه کې د هغوی لپاره راگرځیدل هم مې ارام کړل(تر څو له هغوی غچ وانه خلی)».

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٢٩٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتی د شیخ رحمه الله دښمنانو یې هم په دې اعتراف کړی او هغه په نیکۍ او ښې یاد کړی لکه ابن عبدالهادی رح چې وایي: "فكَان القاضِي زيد الدين ابن مخلوف قاضِی المالكية يقول بعد ذلك ما رأينا أتقى من ابن تيمية لم نبق مُمكنا فِي السعِي فيه ولما قدر علينا عفا عنا".[1]

یعني؛« قاضي زید الدین بن مخلوف به د سلطان په حضور کې د شیخ الاسلام رحمه الله د عفوی تر پیښې وروسته ویل؛ له ابن تیمیه مې بل پرهیزګاره نه دی لیدلی مونږ هغه ته له هیڅ ډول ضرر رسولو دریغ نه کاوه؛ مګر کله چې هغه پر مونږ مقدر شو نو یې ښښنه راته وکړه» شیخ الاسلام رحمه الله یو بی ساری عابد او متواضع شخصیت وه. علامه ابن قیم رح وایی: "و حضرت شيخ الاسلام ابن تيمية مرة صلى الفجر ثم جلس يذكر الله تعالى إلى قريب من انتصاف الْنهار، ثم التقت إلي وقال: هذه غدوتي، ولو لم أتغد الغداء سقطت قوتي". [2]

یعنی: «یوَځل د شیخ الاسلام رح په وړاندې حاضر شوم، هغه د سهار لمونځ وکړ او تر هغه وروسته نژدې تر نیمې ورځې د الله تعالی په ذکر او یادولو مشغول شو، تر هغه وروسته یې

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٢٩٩).
[2] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص٤٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته مخ کړ او ویې ویل دا زما سباناری دی او که چیری سبا ناری ونه کړم ځواک مې له منځه ځي».

همدارنګه ابن قیم رح وایی: "وقال لي مرة: لا أترك الذكر إلا بنية إجمام نفسي وإراحتها لأستعد بتلك الراحة لذكر آخر"[1] . یعنی؛« د الله تعالی ذکر او یاد نه پریږدم مګر د دمې جوړولو په نیت ترڅو بیرته د الله تعالی د ذکر لپاره اماده شم».

همدغه راز زیاتوي: "سمعت شيخ الاسلام ابن تيمية قدس الله تعالى روحه يقول: الذكر للقلب مثل الْماء للسمك فكيف يكون حال السمك إذا فارق الْماء؟ ". [2]

یعني:« له شیخ الاسلام ابن تیمیه رح نه مې واوریدل چې ویل یې: د الله تعالی ذکر او یاد د زړه لپاره داسې دی لکه اوبه د ماهي لپاره، نو که اوبه نه وی د ماهي به څه حال وي؟».

---

[1] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۲)

[2] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همدی خاطره ده چې ملا علی قاری هروی رح(متوفای۱۰۱۴) د مشکات المصابیح په شرحه د کتاب اللباس په روایت شماره ۴۳۴۰ کې له شیخ الاسلام رح څخه په دفاع کې وايي: "ومن طالع شَرح منازل السائرين، تبينْ له أنهما كَانا من أكابر أهل السننة وا لجماعة، ومن ألياء هذه الأمة". [1]

یعني:« هر څوک چې شرح منازالسائرین (مدارج السالکین علامه ابن قیم) مطالعه کړي و رته به ثابته شي چې ابن تیمیه او ابن قیم د اهل سنت والجماعت له مشرانو او د امت له اولیاؤ څخه دی».

که څوک غواړي چې تر دې لا ډیر د عابد او زاهد ابن تیمیه په اړه وپوهیږي نو ښه ده چې د مجموع الفتوی (السلوک) نهم جلد ته مراجعه وکړي او په دقت یې مطالعه کړی.متاسفانه نن سبا ډیر داسې خلک شته چې ځان شیخ الاسلام رح ته منسوبوي او یوازې د هغه د ژوند یو اړخ چې پر مخالفینو له رد څخه عبارت دی په پام کې نیسي خو د دې ستر شخصیت د ژوند نورې برخې لکه د هغه عبادت او تقوی هیروي او له پامه یې غورځوي.و اَسفاً!

[1] (مرقاة المفتاح شرح مشكاة المصابيح ۲۷۷۸/۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام رح د تواضع په هکله یې شاګرد ابو حفص بن علی بزار رح وايي: "وأما تواضعه فما رأيت ولا سمعت بأحد من أهل عصره مثله فِ ذلك كَان يتواضع للكبير والصغير والجليل والحقير والغنی الصالح والفقير وكان يدني الفقير الصالح ويكرمه ويونسه ويباسطه بحديثه الْمستحلی زيادة علی مثله من الاغنياء". [1]

یعنی: « په تواضع او عاجزۍ کې مې د هغه په څیر بل څوک هغې زمانه کې نه لیدلی او نه هم اوریدلی وه، هغه د لوی او کوچني، عزتمند او حقیر، نیکوکاره شتمن او بیوزله په وړاندې متواضع وه. په نیکوکاره فقیر به یې ډیر شفقت کولواو د هغه به یې احترام کاوه، په ښه انداز به یې ورسره خبرې کولې او تر شتمن به یې د هغه ډیر عزت کاوه.

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص ٥٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام رحمه الله عقیده

د شیخ الاسلام رحمه الله عقیده هماغه د اهل سنت او جماعت صحیحه عقیده وه او په حقیقت کې نوموړی د سلف رحمهم الله د عقیدې محرر، راژوندی کوونکی او غښتلی شاهد دی.

نوموړی په ځلونو خپل مخالفین ننګولی او ویلی یې دی: "ولا أذكر إلا ما اتفق عليه سلف الأمة وأئمتها. وقد قلت لهم غير مرة: أنا أمهل يخُالفني ثلاث سنينْ إن جاء بحرف واحد عن أحد من أئمة القرون الثلاثة يُخالف ما قلته فأنا أقر بذلك"[1]

یعنی: «زه له هغه څه پرته چې د امت سلف او امامان پرې اتفاق لري بل څه نه بیانوم. او بیا بیا مې خپلو مخالفینو ته ویلی که یو حرف هم راوړي چې ما په هغه کې د قرون ثلاثه یو امام(صحابي، تابعي، تبع تابعي) سره هم مخالفت کړی وی نو زه به هم پرې اعتراف او اقرار وکړم».

که چیرې باانصافه شخص له شیخ الاسلام رح نه مخکې د ائمه ؤ، او د هغو علماؤ چې ربنتینې او راسخین فی العلم دي کتابونه مطالعه کړي نو به ورته څرګنده شي چې شيخ رح

[1] (مجمع الفتاوی۳ /۲۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې کومه نوې خبره نه ده کړې بلکې د سلف رحمهم الله د مذهب مجدد او څرګندوونکی دی.

د بيلګې په توګه دلته هغو علماؤ ته لنډه اشاره کوم چې له شيخ رحمه الله نه يې مخکې د اهل سنت و جماعت د عقيدې په هکله کتابونه ليکلي دي : کتاب "الإمان" د امام ابوعبيد قاسم بن سلام رحمه الله (متوفای ۲۲۴ه)، کتاب "الإمان" د امام ابوبکر بن أبی شيبة رحمه الله (متوفای ۲۳۵)، کتاب"أصول السنة" و کتاب "الرد على الزنادقة والجهمة" د امام احمد رحمه الله (متوفای ۲۴۱ه)، کتاب"خلق أفعا ل العباد" او همدارنګه "کتاب التوحيد" د صحيح بخاری، د امام بخاری رحمه الله (متوفای ۲۵٦ه)، کتاب "شرح السنة" د امام اسماعيل بن يحيى المزنی (متوفای ۲٦۴ه)، "کتاب السنة" يوه برخه د سنن ابوداوود، د امام ابوداوود رحمه الله (متوفای ۲۷۵ه)، کتاب "الرد على الجهمية" و "النقض على بشر المريسی" د امام عثمان بن سعيد دارمی رحمه الله (ت۲۸۰ ه)کتاب"السنة" د امام ابوبکر بن ابی عاصم (متوفای۲۸۷ه)، کتاب"السنة" د امام عبد الله بن احمد بن حنبل رحمهما الله (متوفای۲۹۰ه)، کتاب "العرش " د امام ابوجعفر ابن ابی شيبه (متوفای۲۹۷ه)، کتاب "صريح السنة" د امام ابوجعفر طبری (متوفای ۳۱۰ هی)، کتاب "السنة" د امام ابوبکر خلال رحمه الله (متوفای۳۱۱ه)، کتاب "التوحيد وإثبات صفات الرب عز وجل" د امام ابن خزيمة رحمه الله (متوفای ۳۱۱ه)، کتاب "العقيدة الطحاوية" د امام ابو جعفر طحاوی رحمه الله (متوفای۳۲۱)، کتاب "شرح السنة" د امام بربهاری رحمه الله (متوفای ۳۲۹ه)، کتاب "اعتقاد أئمة الحديث" د امام ابوبکر اسماعيلی رحمه الله (متوفای۳۷۱ه)، کتاب "الصفات" د امام دارقطنی رحمه الله (متوفای۳۸۵ه)، کتاب "التوحد" و کتاب "الإيمان" و کتاب "الرد

(c) ketabton.com: The Digital Library

على الجهمية" د امام ابن منده رحمه الله (متوفاای۳۹۵ها)، کتاب "اصول السنة" د امام ابن أبی زمنین رحمه الله (متوفای۳۹۹ه)، کتاب "شرح اصول اعتقاد أهل السنة والجماعة"، د امیام هبت الله لالکائی (متوفای ۴۱۸ه) ، کتاب "عقیدة السلف وأصحاب الحدیث" ، د امام ابوعثمان صابونی رحمه الله (متوفای۴۸۹ه) ، و کتاب "الحجة في بيان المحجة"، د امام ابوالقاسم اسماعیل بن محمد مشهور په قوام السنة اصبهایی رحمه الله (متوفای ۵۳۵ه). (چې ورته دې مراجعه وشی او مطالعه دې کړای شي.)

دغو کتابونو ته له مراجعې وروسته به تاسو ته په يقين سره څرګنده شي چې شيخ الاسلام رح د عقيدې په برخه کې هيڅ حرف له ځانه دی رامنځته کړی بلکې(هغه څه يې ويلي چې) له هغه څخه مخکې امامانو او علماو همغسې ليکلي او يا ويلی دي.

ځينې هغه ستونزې چې شيخ الاسلام رحمه الله د دين په لاره کې ګاللي دي

شيخ رحمه الله د خپل لوړ علمي مقام، صريحې لهجې او چاته د غوړه مالۍ نه کولو له امله د کينه ګرو تر حسادت او کينې لاندې راغلی او دا ددې سبب شوې چې نوموړی بيا بيا زندان ولويږي او د خپل عمر ډير کلونه هلته تير کړي. داسې چې شيخ رحمه الله د ۳۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو په موده کې(له ٦٩٣ه تر٧٢٦ه) تر پنځو کلونو ډېر د خپل باور او عقيدې له امله په زندان کې تير کړي او په دې موده کې اووه ځله زندانی شوی دی.

د شيخ الاسلام رحمه الله د زنداني کيدو پيښې

لومړی ځل: شيخ رحمه الله په ٦٩٣ه کال د عساف نصراني له امله د ځو ورځو لپاره زنداني کړای شو د پيښې لنډيز او کيسه د علامه ابن کثير له کتاب څخه لولو:

يوه ډله کسانو ادعا وکړه چې عساف نصرانی چې د سويداء له وګړو څخه وه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته سپکاوي کړی، له همدې امله شيخ الاسلام او شيخ فارقي رحمهماالله د امير عزالدين ايبک خواته ورغلل او هغه ته يې قضيه ورسوله.په عساف پسې نفر وليږل شو او را جلب کړای شو، د نومړی د راوستلو پر مهال ځينې خلکو هغه ته سپکې سپورې ويلې، له عساف سره مل کس خلکو ته مخ کړ ويې ويل: عساف له تاسو غوره دی. په دې سره خلک عصبانی شول او دغه نصراني يې په ډبرو وويشت او ټپي يې کړ.

امير عزالدين ايبک شيخ الاسلام او شيخ فارقي ور وغوښتل، او د خلکو د دغې کړنې په خاطر يې د هغه نصراني په حضور کې وهل او ډبول ورکړل او زندان ته يې واچول. هغه په زندان کې لنډه موده تيره کړه او وروسته له ځينو پيښو...امير بيرته شيخ الاسلام او شيخ فارقي له زندان نه ازاد، خوشحاله او راضي يې کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام ابن تیمیه رح له همدې خاطره ول چې خپل مبارک کتاب "الصارم المسلول علی ساب الر سول" يې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په دفاع کې ولیکو او اسلامي ټولنې ته یې وړاندې کړ. [1]

دوهم ځل: شیخ رحمه الله د ۷۰۵ ه کال د رمضان په ۲٦ د جمعې په ورځ د مصر پّه قاهره کې زنداني کړای شو او تر یو کال او شپږ میاشتې زندان وروسته په ۷۰۷ه کال د ربیع الاول پّه۲۳ له زندان نه ازاد شو. د دغه زندانی کیدلو علت د الله تعالی دعرش او هغه د صفت نزول د اثبات په هکله د شیخ رحمه الله صحیحه عقیده وه. [2]

دریم ځل: شیخ الاسلام رح د ۷۰۷ه کال د شوال په دریمه د څو محدودو ورځو لپاره په مصر کې زنداني کړای شو. افراطي صوفیانو له دی امله چې نوموړی د استغاثې، نامشروع توسل او محی الدین عربی وحدت الوجودي پر ضد څرګندونې کړې وې له هغه څخه یې شکایت وکړ او هغه ته یې درې انتخابونه وړاندې کړل:

[1] (البداية والنهاية ۳۳۵/۱۳ او۳۳٦)

[2] (البداية والنهاية ۳۹/۱۴-۳٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

1) بيرته به دمشق ته گرځي.

2) په اسکندريه کې به اوسيږی -البته په شروطو سره-

3) زندان به غوره کوي.

د دغه امر په لومړيو ورځو کې شيخ رح زندان غوره کړ خو د ملگرو تر ټينگار وروسته يې د دمشق انتخاب غوره کړ او تر اتلسو ورځو زندان وروسته د شوال په ۱۸ له زندان نه ازاد شو.[1] وروسته د همدې پيښې له امله وه چې نومړي خپل مبارک او عظيم الفايده کتاب "الإستغاثة الكبير" چېٔ معروف په "الإستغاثة يي الرد على البكري" دی وليکلو.

خلورم ځل: د ۷۰۷ ه د شوال په آخرو د ۷۰۸ ه کال تر لومړيو پورې د څه باندې دوو مياشتو لپاره شيخ رحمه لله زنداني کړای شو. وروسته تر دی چې نومړی ازاد شو د دمشق په لور

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٢٨٦ و٢٨٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مخه کړه، خو له نيمې لارې بيرته راوګرځول شو او نصر منبجی صوفی حلولی او د ابن عربی سرخته مدافع چيځ د هغه وخت د اميرانو په وړاندې يې لوړ مقام درلود په غوښتنه بيرته زندان ته واچول شو، دا ځل شيخ الاسلام رح د هغه څه له امله زندانی شو چې دريم ځل زندانی شوی وه.[1]

پنځم ځل: د ۷۰۹ه کال د ربيع الاول له اولی تر اتم د شوال د همدی کال په اسکندريه کې شيخ رحمه الله د اوو مياشتو او څو ورځو لپاره زندانی شو، داځل هم د نصر منجی او د هغه د ملګرو په مکر او چل شيخ رحمه الله زندان ته لاړو تر دې چې د هغه د وژلو لپاره يې د فتوا هڅه کوله مګر د سلطان ناصرالدين محمد بن قلاوون په راتګ سره شيخ رح بيرته ازاد کړای شو او آن سلطان د شيخ له مخالفينو څخه د غچ تصميم ونيو چې بلاخره شيخ رح هغوی وبښل. شيخ رح وکړای شوه چې د څه مودې لپاره هوسا ژوند وکړي.[2] په دې موده کې هغه د سلطان په وړاندې ځانګړې ځای درلود او په اسانه يې کولای شول چې د علم خپراوی او د کتابونو ليکلو ته مخه کړي. [3]

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص ۲۸۸او ۲۸۷).

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۲۹۴).

[3] (ذيل طبقات الحنابلة، ۵۱۷/۴ و البداية و النهاية ۵۱/۱۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي په دې موده کې په مصر کې ګڼ کتابونه وليکل د هغو له جملې: کتاب منهاج السنة النبويية في نقض كلام الشيعة القدرية، کتاب الإستقامة، کتاب بيان تلبييس الجهمية في تأسييس بدعهم الكلامية، کتاب الفتاوى المصرية او نور...

شپږم ځل: شيخ رحمه الله د ۷۲۰ه کال د رجب له ۱۲پنجشنبې د ۷۲۱ه کال د محرم تر ۱۰ دوشنبې ورځې پورې په دمشق کې د پنځو مياشتو او ۲۸ ورځو لپاره زنداني کړای شو. کله چې له اوو کلونو وروسته شيخ رح دمشق ته راوګرځيد نو خلک يې په خوا راټول شو ل. د نوموړي د مخالفينو حسادت يو ځل بيا راوپاريد، او د دسيسو او فتنو په جوړلو يې پيل وکړ خو دا چې د شيخ رح د قاطع منطق په وړاندې پاتې راغلې ول نو سلطان ته يې شکايت وکړ. شيخ رحمه الله دا ځل د قسم د طلاق په اړه د فتوا له امله د مخالفينو لخوا زندان ته وليږل شو. له همدې امله هغه ګڼې فتواګانې وليکلې او له خپلې فتوا نه يې دفاع وکړه د هغو ليکنو له جملې: "الرد الكبير على من اعترض عليه فِي مسألة الحلف بالطلاق" دي.[1]

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفه۳۴۲ و ذيل طبقات الحنابلة، ۵۲۳/۴و۵۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم او وروستی ځل: شيخ رحمه الله د ۷۲۶ه کال د شعبان٦ د دوشنبې په ورځ زنداني شو او د دوو کلونو شپږو مياشتو او څوارلسو ورځو لپاره په زنداني کې وه چې بلاخره د ۷۲۸ه کال د ذوالقعده په ۲۰په زندان کې له نړۍ نه وکوچيدو.

داځل د انبياؤ او صالحينو د قبرونو په لور د شد الرحال[1] پّه هکله د شيخ رح د فتوا له امله د نوموړي مخالفينو د هغه پر ضد ظالمانه فتواګانې ورکړي تر دې چې ځينو يې د دې حقې فتوا له امله هغه ته کافر وويل چې ددې کسانو شمير ۱۸ تنه وو او په سر کې يې د قاضي اخنائی مالکي په نوم کس وه. دغه دسيسې او مخالفتونه د دې سبب شول چې شيخ الاسلام رح زنداني شو او په زندان کې له نړۍ وکوچيد. شيخ رح د دې پيښې له امله په زندان کې د الرد علی الاخنائی په نوم خپل مبارک کتاب وليکه او له خپل دريځ او فتوا څخه يې دفاع وکړه.[2]

له دې ټولو ستونزو سره سره نه يوازی دا چی د شيخ الاسلام رح همت کمزوری نشو بلکې د زنداني کيدلو په هره مرحله کې تر پخوا لا ډير راسخ او غښتلی شوی او په لا ډير جديت

[1] (په دی اړه د شبهاتو په برخه کی توضيح وړکړای شوی ده)

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفه۳۴۳-۳۸۴ و ذيل طبقات الحنابلة، ۵۲۸/۴-۵۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مخ ته تللی دی، تر چې زندان يې ځان ته د عبادت تدريس او تاليف په ځای تبديل کړی وه.

علامه ابت قيم رح وايي: شيخ الاسلام رح راته وويل: "ما يصنع أعدائي بي؟ أنا جنتي وبستاني فِي صدري ، إن رحت فهي معيِ، لا تفارقني، إن حبسي خلوة، وقتلي شهادة، وإخراجي من بلَدي سياحة.[1]

يعني:« دښمنان مې زما په حق کې څه کولی شي؟ باغ او گلستان مې په سينه کې موجود دی هر چيري چې لاړ شم ملتيا مې کو ي او هيڅکله مې يوازې نه پريږد ي. زندان زما لپاره خلوت، مرگ زما لپآره شهادت او له وطن نه اخراج او تبعيد به راته سياحت او گردش وی.»
سبحان الله! په رښتيا هم د داسې چا په حق چې له ټولو فرصتونو نه پخپله گټه استفاده کوي څه کولی شي؟ هيڅ!

[1] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رح به په زندان کې شاګردان روزل، ډیر شمیر کتابونه یې لیکل، د خلکو د مسائلو په اړوند یې فتواوې ورکولې او پوښتونکو ته یې ځوابونه ورکول. تر دې چې د عمر په وروستیو میاشتو کې یې د شاګردانو د ورتګ اجازه پرې بنده کړه، او په پای کې یې د لیکلو مواد هم ترینه واخیستل، شیخ رح وروسته تر دې د سکرو په واسطه ځینې لیکنې کولې. تر دې ظالمانه سختګریو وروسته پر عبادت او د قرآن کریم په تلاوت مصروف شو داسې چې ویل کیږی د ژوند په وروستیو ورځو کې یې اتیا یا هم یو اتیا ځله قرآن کریم ختم کړی دی او روزانه یې درې پارې تلاوتولې. [1]

د شیخ الاسلام رحمه الله له زنداني کیدلو څخه درسونه او پندونه

- د دعوت لار یو سخت او له کړاونو ډک مسیر دی.
- دعوتګر باید د هرې ستونزې او سختۍ په وړاندې اماده وي او دد مصیبتونو په وړاندې ځپل ځان ونه بایلي.

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۳۷۹-۳۸۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که څوک په خپل ّځان کې زغم او حوصله نه ویني، باید په دې لاره کې ګام پو رته نه کړي.
- له حق نه تیریدل او د اهل باطل په وړاندې په شاتګ باید هیڅکله ونشي.
- دعوتګر باید ښنوونکی وي، او د خپل شخصیت او شخصي مسایلو لپاره له چانه غچ وانه خلي.
- د دښمنانو ګوزاونه باید د د د عوت په لاره کې د توقف او سستوالي سبب نشي.
- دعوتګر باید له الله تعالی سره ټینګه اړیکه ولري او په دې اړیکه کې ناغیړي ونه کړي.
- داعي باید خپل سپیڅلی دعوت په هیڅ ډول شتمنۍ او واک ورنه کړي. او ځینې نور درسونه او پندونه...

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وفات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رح له یو عمر مبارزې، تدریس، تالیف، رنځ او مشقت څخه وروسته په ۷۲۸ه کال د ذوالقعدې په میاشت کې د دوشنبې پّه ورځ د ٦٧ کلونو په عمر د دمشق کلا په زندان کې ځان خپل پروردګار ته وسپارلو او وروستۍ آیتونه چې تر مرګ مخکې یې تلاوتولو دا ول: {إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ * فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ}.[1] ژباړه: نافرمانۍ څخه ډډه کوونکې (پرهېزګاران) به په باوري توګه په باغونو او ویالو کې وي؛ په داسې یو رښتینی مجلس کې (چې دروغ او یاوه سرایي به پکې نه وي ... په) وړاندې د ډېر مقتدر او ځواکمن باچا (چې د ټولو کائناتوخدای او خالق دی) .[2]

د شیخ الاسلام رح وفات ټول غمجن کړل، د هغه جنازې ته یې غسل اوتکفین ورکړ او په جامع اموی کې یې پرې د جنازې المونځ اداء کړ. په جنازه کې یې دومره ډېرو خلکو ګډون کړی وه چې د پښې ایښدو ځای نه موندل کیدو. او په پآی کې یې نوموړی د الصوفیه په هدیره کې د خپل ورور شرف الدین عبدالله تر څنګ دفن کړ.[3]

[1] (سور قمر آیا ۵۴-۵۵)

[2] (البداية و النهاية ۱۳۸/۱۴)

[3] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفحه ۳۸٦، البداية و النهاية ۱۳۸/۱۴ و الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة،۱۸٦/۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رحمه الله په جنازه کې له درې تنو پرته نورو ټولو د علم خاوندانو ګډون وکړ چې دا درې تنه عبارت ول له: ۱- ابن جمله ۲- الصدر،۳- القفجارى. چې دې درې تنو هم له شيخ رح د سختې دشمنۍ او مخالفت له مخې د هغه په جنازه کې ګډونونه کړ او ويريدل چې که يې خلک ووينې نو حتما به يې ووژني يا به يې له منځه يوسي[1] په شيخ رح د نړۍ په ګوټ ګوټ حتى يمن او چين کې غايبانه جنازه اداء کړاى شوه. [2]

د شيخ الاسلام رحمه الله علمي مقام او د هغه د شخصيت په اړوند د علماؤ تعريف او تمجيد

د شيخ الاسلام رحمه الله د لوړ علمى مقام تر ټولو ښه معرف او ښکارندوى د هغه کتابونه او همدارنګه د هغه روزلى ستر شاګردان دي چې پرېښي يې دي. نوموړى ته تر اتيا ډيرو د هغه مهال همعصرو علماؤ د شيخ الاسلام لقب ورکړى تر دې آن چې تر ټولو ناوړه دښمنانو يې هم د هغه په پوهه او لوړ علمى مقام اعتراف کړى دى.

[1] (البداية و النهاية ۱۳۹/۱۴)

[2] (ذيل طبقات الحنابلة، ۵۲۸/۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام لقب، ابن تيميه رح ته د هغه د پراخې پوهې او لوړ علمی مقام په خاطر ورکړی شوی دی. سره له دې چې له شيخ رح څخه وروسته د هغه ځينې تکفيری دښمنانو ويلي: هر څوک چې ابن تيمه رح ته د شيخ الاسلام لقب ورکړی کافر او مرتد دی. معاذالله من هذا الخذلان

په همد ی خاطر علامه ابن ناصرالدين دمشقی رح(۸۴۲متوفای ه) د "الرد الوافر على من زعم بأن من سمّى ابن تيمية شيخ الإسلام كَافر" تر عنوان لاندی کتاب ليکلی او په دې کتاب کې يې تر اتيا د ډيرو علماؤ نومونه او د هغو له کتابونو هغه دلايل راوړی چې ابن تيميه رح ته يې د شيخ الاسلام لقب ورکړی دی.

علامه ابن حجر عسقلانی رح د ابن ناصرالدين رح پر الرد الوافر کتاب تقريظ ليکلی دی او دی تقريظ په يوه برخه کې ليکي: "وشهرة إمامه الشيخ تقي الدين ابن تيمية أشهر من الشمس وتلقيبه بشيخ الإسلام باق إلى الْآن على الْألسنة الزكية ويستمر غدا لْما كَان بالْامس ولا ينكر ذلك إلا من جهل مقداره وتَجنب الإنصاف" [1]

[1] (تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر، صفحه ۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی: «د شیخ تقی الدین ابن تیمیه رح شهرت، امامت او بزرګي تر لمر هم مشهوره ده. او دهغه شیخ لقب تر نن پورې په پاکو ژبو شتون لري او سبا به یې هم ولري، او د نومونړي له دي لقب څخه له جاهل او بې انصافه پرته بل څوک نه منکریږي». تر دې چې وایي: "فإنه شیخ مشایخ الاسلام فِی عصره بلا ریب".[1]

یعنـي: « پرته له شکه هغه په خپل عصر کې یو شیخ له مشایخو د اسلام وه».

د یادونې چې د احنافو یو ډیر ستر محقق علامه ابن عابدین شامی رح او همدارنګه ډیرو نورو حنفی علماؤ، ابن تیمیه رح ته شیخ الاسلام ویلي دي. ابن عابدین رح وایي: "ورأیت فِي کتاب الصارم المسلول لشیخ الإسلام ابن تیمیة الحنبلی ما نصه... "[2]

[1] (تقریظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر، صفحه ۱۴)

[2] (حاشیه ابن عابدین ۲۱۴/۴ په ضمن د : مطلب في حکم سب الذمي النبي صلی اللز علیز وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:« او د شیخ الاسلام ابن تیمیه په کتاب الصارم المسلول کې مې ولیدل چې کلام یې دا دی...». نو ایا ابن عابدین شامی او نور علماء او فقهاء کافر او مرتد دي؟ والله المستعان! په رښتیا هم تعصب انسان تر کوم ځای پورې بیایی.

هوکې! ابن تیمیه رح شیخ الاسلام دی که د چا خوښه وي که نه وي!

علامه محمدبن عبدالبر سبکی رح وایی: " والله ما یبغض ابن تیمیة إلا جاهل أو صاحب هوی، فا الجاهل لا یدری ما یقول، وصاحب الهوی یصده هواه عن الحق بعد معرفته به".[1] یعنی:« قسم په الله له ابن تیمیه سره له جاهل او د نفسانی خواهشاتو له پیرو پرته بل څوک دښمني او حسادت نه کوي، ځکه جاهل خپلو خبرو ته متوجه نه وي چې څه وایي او د نفساني خواهشاتو پیرو ته هم د هغه خواهشات اجازه نه ورکوي چې د حق له پیژندلو وروسته د هغه پیروي وکړي. شیخ الاسلام رح چې د هر علم په اړوند خبرې کوي نو داسې تصور کوي چې ګنې د هغه تخصص یوازې په همدې علم کې دي اوله دې پرته په بل څه نه پوهیږي[2].

[1] (الرد الوافر، ص ٥١)

[2] (ذیل طبقات الحنابلة، ۴۹۸/۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شيخ رح وروسته ډير علماء دهغه له علم نه مستفيد شوی او په خپلو تاليفاتو او تصنيفاتو کې يې ورحخه استفاده کړې ده، په ځانگړې تو گه دنوموړي شاگردان او د هغه د شاگردانو، شاگردان، لکه: ابن ابی العز حنفی رحمه الله –چې شاگرد د علامه ابن کثير رحمه الله وه – پخپل کتاب شرح عقيده طحاويه کې په زياته کچه له ابن تيميه او ابن قيم رحمهماالله له کلام څخه استفاده کړې ده. همدانگه نورو علماؤ لکه علامه ابن حجر عسقلانی رح د صحيح بخاری په شرحه(فتح الباری) کې په پراخه کچه دهغه له علم نه استفاده کړې ده.

البته علامه ابن ابی العز رحمه الله او علامه ابن حجر رحمه الله په ډيرو مواردو کې له شيخ رح سره د اهل بدعت د حساست له امله د هغه کلام د نوموړی له نامه پرته رانقلوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام رحمه الله په اړوند د نورو اشخاصو ستاينې

د شيخ الاسلام رح د شخصيت په اړوند د ځينو علماؤ او مسلمانو پوهانو د څرګندونو يوه برخه ستاسو خدمت ته ليکم .علامه تقی الدين بن العيد رح (متوفای۷۰۲ه)[1] د شيخ رح په اړه وايي: "رأيت رجلا العلوم كلها بيْ عينيه يأخذ منها ما يريد ويدع ما يريد. "[2]

يعني:« ابن تيمه مې يو داسې سړی وليدو چې ټول علو م يي د سترګو په وړاندې ول څه يې چې غوښتل ترې اخيستل يې او څه يې چې نه غوښتل نو پريښودل يې». علامه کمال الدين الزملکانی رح(متوفای۷۲۷ه)[3] وايې: "كَان ابن تيمية إذا سئل حح عن فن من العلم

[1] محمد بن علی، ابو الفتح تقی الدين قشيری، معروف په ابن دقيق العيد د اصولو له لويو علماوو وه او په فقه ، اصول فقه، او شرح حديث کې د زياتو تاليفاتو څښتن دی. لکه كتاب "إحكام الأحكام"، "الإلمام بأحاديث الأحكام"، "شرح الأربعين حديثا للنووي" او څو نور کتابونه. (الأعلام للزركلی ۲۸۳/۶).

[2] (الرد الوافر، ص ۵۹)

[3]. محمد بن علی، کما الدين معروف په ابن زملکانی د شوافعو له مشرانو وه په دمشق کې پيدا او هملته يی علم زده کړاو همدارنګه يی د حلب د قاضی په توګه دنده ترسره کړی. سره له دی چې له شيخ رح سره د طلاق او شدالرحال په مسله کې اختلاف درلود او په دی هکله يی کتاب هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظن الرا ئي والسامع أنه لا يعرف غير ذلك الفن، وحكم بأن لا يعرفه أحد مثله، وكانت الفقهاء من سائر الطوائف إذا جالسوه استفادوا فِى مذاهبهم منه أشياء،... واجتمعت فيه شَروط الاجتهاد على وجهها"[1]

یعنی: کله به چې ابن تیمیه د علومو او فنونو په اړند په څه شی کې وپوښتل شو (او هغه به ورته په ځواب شروع وکړه) نو اوریدونکی او لیدونکی به داسې تصور کاوه چی له دې علم پرته په بل څه نه پو هیږي(یعني داسې فکر به یې کاوه چې یوازې په همدې اړوند تخصص لري او بس!) او په دې به یې اعتراف کاوه چې بل څوک د هغه په څیر په دې مسئله نه پوهیږي. او د نورو ډلو فقهاء به چې کله له نوموړی سره کښیناستل نو د خپل مذهب په اړه به یې ډیر څه ترې زده کول.(یعنی شیخ رح د هغوی د مذهب په هکله په داسې شیانو

لیکلی مگر انصاف یی په پام کی نیولی او او پرته له حق څخه یی بل څه د شیخ رح په اړوند نه دی مطرح کړی د هغه له تالیفاتو کولی سو پر المنهاج د امام نووی د هغه له تعلیقاتو او هم د تاریخ برخه کی کتاب ته اشاره وکو. . (الأعلام للزرکلی ۲۸۴/٦).

[1] (تاريخ ا ابن الوردي ۲۷۷/۲ ، ذيل طبقات الحنابلة ،۴۹۸/۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهیده چې د هغه مذهب خپل خلک پرې نه پوهیدل) او د اجتهاد شرطونه په درست شکل په هغه کې موجود ول.»

حافظ ابو الفتح ابن سید الناس یعمری رح (متوفای ۷۳۴ه)[1] وایي: "فألقیته ممن أدرك من العلوم حظا وكان يستوعب السننَ والْآثار حفظا إن تكلم فِى التفسير فهو حامل رايته أو أفتَّى فِى الفقهه فهو مدرك غَياته أو ذاكر فِى الحديث فهو صاحب علمه وذو روايته أو حاضَر بالْملل والْنحل".[2]

یعني:« ابن تیمیه مې داسې شخص وموندو چې له هر علمه یې ګټه اخیستې وه، او احادیث او آثار یې حفظ کړی وه که به یې په تفسیر کې څه ویل نو سرلاری یې ګڼل کیدو، که به په فقه کې فتوا ورکوله نو په ښه شکل پرې پوهیدو، که به یې له احادیثو څه ویل نو په حقیقت

[1] محمد بن محمد، ابو الفتح فتح الدين اليعمری، عالم، مؤرخ، اديب او له جملې د حديثود حافظانو دی؛له كتابونو يی كولی سو"عيون الأثر في فنون المغازي والشمائل والسير"، "تحصيل الإصابة فيي تفيل الصيحابة" او "النفح الشذي في شرح جامع الترمذي" اشاره وكرو. (الأعلام للزركلی ۳۴/۷).

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۳٦ الرد الوافر، ص۲٦ ، الدرر الكامنة فيي أعيان المائية الثامنة، ۱۸۲/۱ او۱۸۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پرې عالم او د روايت ښبنتن وه او که د فرق او اديانو په هکله څه ويل نو په رښتيا يې اهل او وړ ښکاريدو».

امام حافظ مزی رح (متوفای ۷۴۲ه)[1] د شيخ الإسلام رح په هکله وايی: «ما رأيت مثل ابن تيمية ولا رأى هو مثل نفسه وما رأيت أحدا أعلم بكتاب الله وسنة رسنول الله صلى الله عليه وسلم ولا أتبع لْهما منه»[2]

يعنی: « د ابن تيميه په څير مې د الله تعالی په کتاب او رسول الله صلی الله عليه وسلم په سنتو پوه او پيروی کوونکی بل څوک نه دی ليدلی او هغه هم د ځان په څير بل څوک داسې ندی ليدلی.»

[1] 1. يوسف بن عبدالرحمن، ابو الحجاج جما الدين مزی، د شام لوی محدث،وه هغه د عربی ژبی ادبياتو او تر دی پس په په حديث او علوم حديث کی خاص مهارت درلود له کتابونو يی کولی شو "تهذيب الكمال في أسماء الرجا ل" "تحقة الأشراف بمعرفة الاطراف" او " الكنى، المختصر من تهذيب الكمال " تهږاشاره اکرو. (الأعلام للزركلى ۲۳٦/۸).
[2] (الرد الوافر، ص ۱۲۸-۱۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام شمس الدين ذهبی رح (متوفای ۷۴۸ه)[1] وايي: "أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبداللَّه أ بن ابی القاسم تيمية شيخا الإمام تقي الدين أبو العباس الحراني فريد العصرعلما ومعرفة وذكَاء وحفظا وكرما وزهدا وفرط شجاعة وكثْرة تآليف... ولم يُخلف بعده مثله فِی العلم، ولا من يقاربه". [2]

يعني:« يعني ابن تيميه په خپل عصر کې په علم، معرفت، هوښياری، ښښنه، زهد، ميړانه، پراخ تاليف....کې بې ساری دی، له هغه وروسته بل څوک د هغه په څير او يا ورته نژدې نشته.»

[1] محمد بن احمد شمس الدين، أبو عبد الله ذهبی، عالم مؤرخ، محدث او محقق؛ دی کتابونه يی ډير زيات دی له جملی يی کولی سو اشاره وکو "تهذيب تهذيب الكمال "، "الكبائر" او " تاريخ الإسلام الكبير". (الأعلام للزركلی ۵٦/۱).

[2]1. اسماعيل بن عمر بن كثير، ابو الفداء، عماد الدين؛ هغه عالم، مؤرخ، فقه او محدث شخصيت وه. له بی شميره کتابونو يی کولی سو دری ياد کو "الباعث الحديث إلى معرفية علوم الحديث"، "البداية والنهايية" و "تقسير القران العظيم". (الأعلام للزركلی ۳۲۰/۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه ابن کثیر رح (متوفای ۷۷۴ ه) [1] وایي: "وبالجملة كَان رحْمه الله من كبار العلماء ومُن يُخطئ ويصيب ولكن خطوه بالنسبة إلى صوابه كنقطة فِى بحر لجي، وخطوه أيضا مغفور له..." [2]

یعنی:« لنډه دا چې ابن تیمیه د لویو علماؤ له ډلې دی او نورو په څیر ښیګڼې او تیروتنې لري، خو تیروتنې د ښیګڼو په نسبت داسې دي لکه په ژور سمندر کې یو ټکی، او تیروتنې یې له دې امله چې یو مجتهد دی ښښل شوي دي....»

ابن رجب حنبلی رح(متوفای۷۹۵ ه) [3] وایی: "كَات العلماء والصلحاء وا الجند والْامراء والتجار وسائر العامة تحبه لأنه منتصب لُنفعهم ليلا ونهارا بلسانه وعلمه ". [4]

---

[1] (معجم الشيوخ الكبير ۵٦/۱)

[2] (البداية و النهاية ۱۴۰۰/۱۴-۱۳۹۱).

[3] عبد الرحمن بن احمد بن رجب، ابو الفرج زين الدين په ۷۳٦ه كال په بغداد كس متولد شده په د مشق كی رالوی شوی او همدلته وفات شوی. له شاګردانويب علامه ابن قيم او ابن عبدالهادی رح دی . له كتابونو يی "فتح الباري، شرح صحيح البخاري") دا اد ابن حجر له شرحی بغير دی او تمام كړی يی نه دی(، "جامع العلوم والحكم" و " القواعد الفقهية"؛ ته اشاره وكو (الأعلام للزركلی ۲۹۵/۳)

[4] (شذرال الذهب في أخبار من ذهب،۸۳/٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:« علماءو، نیکانو، نظامیانو، امیرانو، تجارانو، او ټولو خلکو له ابن تیمیه سره مینه کوله ځکه هغه یې په خپلې ژبې او پوهې سره شپه او ورځ په خدمت کې وه.»

علامه ابن حجر عسقلانی رح(متوفای۸۵۲ه)[1] د ابن ناصرالدین رح پر الرد الوافر کتاب تقریظ لیکلی دی او ددی تقریظ په یوه برخه کې لیکي: "وشهرة إمامه الشيخ تقي الدين ابن تيمية أشهر من الشمس وتلقيبه بشيخ الإسلام باق إلى الآن على الألسنة الزكية ويستمر غدا لْما كَان بالْامس ولا ينكر ذلك إلا من جهل مقداره وتَجنب الإنصاف"[2]

یعنی: «د شیخ تقی الدین ابن تیمیه رح شهرت، امامت او بزرگي تر لمر هم مشهوره ده. او دهغه شیخ الاسلام تر نن پورې په پاکو ژبو شتون لري او سبا به یې هم ولري، او د نوموړي له دي لقب څخه له جاهل او بې انصافه پرته بل څوک نه منکریږي».

---

[1]. احمد بن علی، ابو الفضل شهاب الدین عسقلاهی، اصالتا له عسقلان د فلسطین وه مگرتولد او وفات یی په قاهره د مصر کی وشو هغه ادب او شعر ویلو او تخصص یی په حدیث اوعلوم حدیث کی وه. له کتابونو یی "فتح الباري في شرح صحيح البخاري"، "بلوغ المرام من أدلة الأحكام" و "تقريب التهذيب"؛ ته اشاره کوو. (الأعلام للزركلی ۱۷۸/۱).

[2] (تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر، ص۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه بدر الدين عينى رح (متوفاى۸۵۵ ه)[1]پخپل کتاب "عقد الجمان في تاريخ أهل الزمان" کې د پيښو په بيانولو کې کله چې شيخ الإسلام رح ته رسيږي له نوموړي څخه په احترام او ښه شکل سره يادونه کوي او د هغه نوم په داسې صفاتو سره يادوي چې د شيخ رح په د بزرگۍ او غوره والى د اعتراف دلالت کوي.

د بيلگې په توگه دې د ٦٦٧ه، ٦٨٣، ٦٩۴، او ٦٩٩ه حوادثو ته مراجعه وشي او همدارنگه د "عمدة القاري شرح صحيح البخاري" و "البناية شرح الهداية" پّه کتابونو کې يې له شيخ الإسلام ابن تيمية رح څخه نقل کړى دى چې دا هم د شيخ رح په لوړ علمى مقام د علامه عينى رح د اقرار دلالت کوي.

علامه عينى د "الرد الوافر" کتاب د توصيف په ضمن کې د شيخ ا الإسلام رح په هکله وايي: " ومن الشائع الْمستفيض أن الشيخ الإمام العالم العلامة تقي الدين ابن تيمية... وهو الذاب عن الدين طعن الزنادقة والْملحدين، والنْاقد للمرويات عن الْنبْى سيد الْمرسلينْ، وللمأثورات من الصحابة والتابعيْ... وقد سارت تصانيقه فِ الْأفاق، وليس فيها شيء مُا يدل على الزيغ والشقاق، ولم يكن بحثه فيما صدر

[1]. محمود بن احمد، ابو محمد بدر الدين عينى حنفى، د حنفى مذهب له علماوو وه او محدث، فقيه ، مؤرخ شخصيت وه. اصلا د حلب وه مگر په عينتاب کى متولد شوى او وروسته له يو ى مودى د قضاوت له مقامه لرې شو او په قاهره د مصر کې وفات شو. از کتابونويى کولى سو ياد کو "مغاني الأخيار في رجا ل معاني الآثار"، "شرح سنن أبي داوو د"العلم الهيب فيي شرح الكلم الطييب" چى د علامه ابن تيميه رح په کتاب شرحه ده (الأعلام للزركلى ١٦٣/٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه فِی مسألة الزيارة والطلاق: إلا عن اجتهاد سائغ بالاتقاق، والْمجتهد فِس الحالتينْ مأجور مثاب، وليس فيه شيء ممُا يلام أو يعاب، ولكن حْملهم على ذلك حسدهم الظاهر ، وكيدهم الباهر ... وهو الإمام الفاضل البارع التقي الْنقي الوارع الفارس فِی علم الحديث والتفسير،الفقهه والْاصولينْ بالتقرير والتحرير، والسيف الصارم على الْمبتدعينْ، والحبر القائم بأمور الدين، والْامار بالْمعروف والْنهاء عن الْمنكنر، ذو همة وشجاعة وإقدام فيما يروع ويزجر، كثير الذكر والصوم والصلاة والعبادة..."[1]

يعني:« هغه څه چې معروف او مشهور دی دا دي چې شيخ، امام، عالم او علامه تقی الدين ابن تیمیه... د ملحدينو د ملنډو په وړاندې له دين څخه دفاع کړې ده او په حديث او آثر کې له اهل نقد څخه وه، کتابونه او تاليفات يې ډير زيات دی او په هغو کې داسې څه شتون نه لري چې د نوموړي په ګمراهۍ او ناسم ليدلوري دلالت وکړي. د د زيارت او طلاق په موضوعاتو کې يې چې څه ويلي د هغه سايغ(جايز) اجتهاد په اساس دي چې ټول پرې اتفاق لري چې مباح دي. او يقينا مجتهد د صواب(سموالی) او خطا دواړو حالاتو کې د اجر مستحق دی او ورته مزد ورکول کيږي. په دې مسايلو کې داسې څه شتون نه لری چې د ملامتيا او عيب لټولو وړ وي خو د هغه مخالفين د ښکاره دښمنۍ او حسادت له مخې پر هغه

[1] (الرد الوافر، ص ٢٦١-٢٦٢ و الشهادة الزكية في ثناء الأئمة على ابن تيمية، ص 76-77).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیوکې نیولي...هغه یو پرهیزگاره، متقی، سپیڅلی او زاهد امام او لاربنود دی. هغه په لیکلو او ویلو د حدیثو په علم، فقه، تفسیر، اصول حدیث او اصول فقه کې مخکښ دی او پر اهل بدعت والاوو د تیرې تورې په څیر دی. د دین په کارونو کې پوه دی، په معروف امر کوونکي او له ناوړه کارونو منعه کوونکی دی. هغه د خورا شجاعت او لوړ همت څښتن دی او آن په هغه څه کې چې هغه یې گوابناه هم مخکښ وه، هغه یو ذاکر، روژه تي، لمونځ گذاره او د عباد ت څښتن انسان وه.»

ملا علی قاری هروی رح (متوفیای ۱۰۱۴ه)4 وایی[1]: "ومن طالع شَرح منازل السائرين، تبينْ له أنهما كَانا من أكابر أهل السنة وا لجماعة، ومن أو لياء هذه الاْمة".[2]

۱ملا علی بن (سلطان) محمد، نور الدین قاری هروی، دافغانستان پَه هرات کې متولد شوی دی او ډیر عمر یې په مکه کې تیر کړی دی او هملته وفات شوی دی. په حنفی مذهب کی له مشهورو فقهاؤ او لویانو حسابیږی. له گڼو کتابونو یی یوازی ۳ ته اشاره کوم: "منح الروض الأزهر في شرح الفقه الأكبر"، "تذكرة الموضوع" او " الردعلی ابان العربی فی کتابه الفصوص وعلى القائلين بالحلول والاتحاد". (الأعلام للزركلی ۱۲/۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنى:«هر څوک چې شرح منازل السائرين)مدارج السالكين علامه ابن قيم) مطالعه کړي، نو به ورته څرګنده شي چې ابن تيميه او ابن قيم د اهل سنت او جماعت له مشرانو او ددې امت له اولياؤ دي.»

علامه شاه ولى الله دهلوى حنفى رح[1] (متوفاى١١٧٦ه)په شيخ الإسلام رح باندې د تړل شوو اتهاماتو په وړاندى په دفاع کې وايي: "فإنا قد تحققنا من حاله أنه عالم بكتناب الله ومعانيه اللغوية والشرَعية، وحافظ لسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم وآثار السلف، عارف بمعانيها اللغوينة والشرَعية، أستاذ فِى الْنحو واللغة، محرر لْمذهب الحنابلة فروعه وأصوله، فائق فِى الذكَاء، ذو لسان وبلاغة فِى الذب عن عهيدة أهل السنة، لم يوثر عنه فسق ولا بدعة، اللهم إلا هذه الْامور التي ضيق عليه لْاجلها، وليس شيء منها إلا ومعه دليله من الكتاب والسنة وآثار السلف. فمثل

٢(مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ٢٧٧٨/٧ په ضمن د شرح روايت شماره ۴۳۴۰ كتاب اللباس).

[1] احمد بن عبدالرحيم، ابو عبدالعزيز دهلوى، ملقب په شاه ولى الله؛ له فقهاوو د احنافو او د قدر وړ محدث وه هغه په حقيقت کې د دولسمى هجرى پيړى له مجددينو او د هند په نيمه لويه وچه کې د حديث،او سنت له بيا راژوندى كوونكو حسابيږى. له كتابونو يې "حجة الله البالغة"، "الفوز الكبير في أصو ل التفسير" او " الإنصاف في أسباب الخلاف" اشاره كوو. (الأعلام للزركلى 1/١۴٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

هذا الشيخ عزيز الوجود فِى العالم، ومن يطيق أن يلحق شأوه فِى تحريره وتقريره؟ والذين ضيقوا عليه ما بلغوا معشار ما آتاه الله تعالى، وإن كَان تضييقهم ذلك ناشئا منن اجتهاد، ومشاجرة العلماء فِى مثل ذلنك ما هى إلا كمشاجرة الصحابة فيما بينهم، والواجب فِى ذلك كف اللسان إلا بخير"[1]

یعنی:« مونږ د ابن تیمیه په اړه څیړنه وکړه، دې پایلې ته ورسیدو چې هغه د الله تعالی په کتاب او د هغه په لغوی او شرعي مفاهیمو عالم وه، همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په احادیثو او د سلفوّ په آثارو عالم او هغو په شرعی او لغوی مفاهیمو پوهیده، هغه د اهل سنت له عقیدې او باور څخه په دفاع کې بلیغه ژبه درلوده او له نوموړی څخه هیڅ فسق او بدعت نه دی رانقل شوی خو بیا هم د ځینو هغو کارونو په خاطر چې ځورول شوی په هغو کې هم هیڅ مشکل نشته او هغه ورته له کتاب، سنت او د سلفو رح له آثارو څخه دلیل درلود. نو په نړۍ کې د دغه ډول شیخ په څیر بیلګې کمې پیدا کیږي، او څوک ددې وړتیا لري چې په لیکلو او تقریر کې د هغه ځای ته ورسیږي؟ او هغوی چې ورته ستونزې جوړولې یو په لسمه برخه یې هم هغه څه نه درلودل چې شیخ رح ته الله تعالی ورکړی وه. سره له دی چې د هغوی لخوا ددغه ډول مشکلاتو جوړول د اجتهاد له

[1] (الجامع لسيرة شيخ الإسلام ابن تيمية خلا ل سبعة قرون، ص٦٤٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې ول او په دغسې مواردو کې د علماؤ اختلاف لکه د صحابه وو ترمنځ د اختلاف په څیر دی نو لازمه ده چې ژبه له بد ګویۍ نه وساتل شي او له خیر او نیکۍ پرته بل څه ونه ویل شی».

علامه ابن عابدین شامی حنفی رحمه الله (متوفاای۱۲۵۲ه)[1] پر ردالمختار د هغه پر لیکلې حاشې په ګڼو ځایونوکې له شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله څخه نقل قول کړی چې دا د شیخ رحمه الله پر لوړعلمي مقام د هغه د اعتراف دلالت کوي. او په یو ځای کې یې هغه د شیخ الإسلام په نوم یاد کړی او داسې نقل کوي.: "ورأیت فِي کتاب الصارم المسلول لشیخ الإسلام ابن تیمیة الحنبلي ما نصه..." [2]

[1] محمد امین بن عمر بن عبدالعزیز عابدین، د شام لوی فقیه او د حنفی مذهب له مشرانو دی چی د خاتم المحققین لقب یی هم ورکړی. له کتابونو یی: "رفع الأنظار عما أورده الحلبي على الدر المختار"، "العقور الدریة فیي تنقیح الفتاوي الحامدیة" و "تسمات الأسحار على شرح المنار". (الأعلام للزرکلی ۱۶۳/۷).

[2] (حاشیه ابن عابدین ۲۱۴/۴ په ضمن د: مطلب في حکم سب الذمي النبي صلى الله علیه وسلم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« او د شيخ الاسلام په الصارم المسلول كتاب كې مې وليدل چې كلام يې داسې وه...». علامه مرتضى زبيدى حنفى رح (متوفاى ١٢٠٥ ه)[1] وايي: "والعلامة أبو العباس أحمد بن عبد الحليم الحنبلي المعروف بابن تيمية وذووه، محدثون مشهورون".[2]

يعنى: «علامه ابو العباس، احمد بن عبدالحليم حنبلى، معروف په ابن تيميه له مشهورو او پيژندل شوو محدثينو دى».

مشهور مفكر علامه سيد ابوالحسن ندوى حنفى رح (متوفاى١٤٢٠ ه)[3] پخپل كتاب "تاريخ دعوت و اصلاح" دوهم جلد كې ، چې د مولانا ابراهيم دامنى رح

---

[1]. محمد بن محمد، ابو الفيض زبيدى، ملقب په مرتضى؛ له علماو د احنافو دى او په ژبپوهنه، حديث، رجال او انساب كى عالم دى. له كتابونو يى : "أساتيد الكتب الستة"، "عقود الجواهر المنيفة في أدلة مذهب الإمام أبي حنيفه"او " الروض المعطار في نسب الساة آل جعفر الطيار". (الأعلام للزركلى ٧٠/٧).

[2] (تاج العروس من جواهر القاموس ٣٥١/٣٠).

[3] سيد ابوالحسن، على ندوى له جملى د علماءو او مفكرينو د احنافودى چي كتابونه يى په اسلامى بيدارى كى د اهميت وړ دى او په يقين سره هغه د ٢٠ پيړى له مجددينو معرفى كولى سو. له كتابونو يى "د اسلامى بيدارى په لور گام"، "ځوان نسل وومومى "او "كندوكاوى در اوضاع جهان و انحطاط مسلمانان".

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه ده، شیخ الإسلام رح د دې دین له مجددینو معرفی کړی او همدارنگه یې په بل کتاب "تزکیه او احسان یا تصوف او عرفان ته نوې کتنه" کې نوموړی د الهی اولیاؤ له ډلې گڼلی.

علامه مرعی بن یوسف الکرمی (متوفای ه)[1] د "الشهادة الزكية فِي ثناء الْأئمةعلى ابن تيمية" تر عنوان لاندې کتاب لیکلی او پکې یې شل تنه هغه لوی علماء او امامان یاد کړي چې د شیخ رح ستاینه یې کړې او همدارنگه یې د شیخ رح په اړوند د هغوی د ځینو ثرگندونې او هم رانقل کړي دي.

نکته: سره له دې چې ځینې له دغو علماؤڅخه په یو شمیر مسائلو کې له شیخ رح سره مخالف ول، خو بیا یې هم انصاف په پام کې نیولی، سایغ او جایز اختلاف یې

---

[1].مرعی بن یوسف بن ابوبکر، کرمی مقدسی حنبلی؛ له حنبلی لویو فقهاوودی او په تاریخ او ادب کی هم لاس لری له کتابونو یی "دلیل الطالب"، "نزهة الناظرين في تاريخ من ولي مصر من الخلفاء والسلاطين" او " غاية ا المنتهى في الجمع بين الإقناع والمنتهى". (الأعلام للزركلى ۲۰۳/۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حسادت او دښمنۍ نه دی اړولی بلکې خپله پاملرنه يې حق او عدالت ته کړې ده.

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله ځينې تاليفات

شيخ الاسلام رح تيز نويس، د ګړندی قلم او غښتلي ذهن څښتن وه. تر دې چې د "العقيدة الواسطية" کتاب يې له مازيګره تر ماښامه ليکلی. شيخ الإسلام وايي: "فكتبت له هذه العقيدة وأنا قاعد بعد العصر".[1]

يعنی: «اين عقيده (واسطيه) مې د مازيګر له لمانځه وروسته وليکلو".

همدارنګه د "العقيدة الحموية" کتاب يې د ماسپښين او مازيګر تر منځ ليکلی. علامه ابن عبدالهاری رح وايي : "فأما العقيدة الحموية الكبرى فأملاها بينْ الظهر والعصر".[2]

[1] (مجمع الفتاوى٣ /١٦٣)

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ٨٣ص).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:« یعنی شیخ الاسلام د عقیده حمویه لوی کتاب د ماپښین او مازدیگر تر منځ وخت کې ولیکلو».

همدغه راز ویل کیږي چې د "السیاسة الشرعیة في إصلاح الراعي والرعیة" کتاب یې په یوه شپه کې ولیکلو. شیخ رحمه الله له ٦٧٧ه کال یعني اوولس کلنۍ څخه په تصیف او لیکوالۍ پیل وکړ، ځینې کتابونه یې ورک شوي، پټ شوي او یا یې هم د کتاب پر پوښ بل نوم کښل شوي ځکه کله چې شیخ رح زنداني کړای شو نو کتابونه یې د یوې مودې لپاره منع شول او چا یې د هغه نوم سره د کتابونو د ښکارولو جرأت نشو کولی.لکه علامه ابن حجر رح چې وایي: "ونودی بدمشق من اعتقد عقیدة ابن تیمیة حل دمه وماله خصوصا الحنابلة"[1]

یعني:«په دمشق کې اعلان وکړای شو هرڅوک چې د ابن تیمیه عقیده ولري، وینه او مال یې حلال دي په ځانگړې توگه حنبلیان».

شیخ رح پخپلو ځینو کتابونو کې ډیر ځله داسې وایي چې په دې اړوند او د فلانۍ موضوع په هکله مې لیکنه کړې خو تر اوسه یې کومه مستقله رساله یا کتاب په هغه باره کې نه دی موندل شوی، نه یې درک شته او د هغه له ورکو کتابونو شمیرل

[1] (الدرر الکامنة في أعیان المائة الثامنة، ١٧١/١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي.خو له دې ټولو سختيو او ستونزو سربيره د شيخ الاسيلام رح کتابونه ډير زيات دي.

شاګرد يې حافظ ابوحفص بزار رح وايي: وأما مؤلفاته ومصنفاته فإنها اكثْر من أن أقدر على إحصائها أو يحضرني جملة أسمائها بل هذا لا يقدر عليه غالبا احد لانها كثيرة جدا كبارا و صغارا و هى منشورة في البلدان فقل بلد نزلته الا ورأيته فيه من تصانيفه"[1]

يعني:« يعنی د ابن تيميه تأليفات او تصنيفات تر دې ډير دي چې ويې شميرم، نه يوازې زه؛ بلکې هيڅوک يې د شميرلو وړتيا نه لري ځکه چې دهغه تأليفات د کوچنيو رسالو او لويو کتابونو په شکل ليکل شوي او ليکنې يې په مختلفو ښارونو کې خپرې ورې دي. داسې ښارونه ډير کم دي چې هلته دې تللی يم او د ابن تيميه ليکنې او آثار مې دې پکې نه وي ليکلي.»

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص٢٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د شیخ الاسلام د ځینو کتابو له شمیرلو وروسته وایي: "ولا يليق هذا المختصر بأكثْر من هذا القدر من مؤلفاته وإلا فيمكن تعداد ما ينيف على الْماتين لكن لم نر الإ طالة بذكره" [1]

یعني:« زما دا لنډه لیکنه، د شیخ رح د کتابونو د شمیرلو ډیر ځای نه لري کنه شونې ده چې د هغه تر دوه سوه او څو کتابونو پورې وشمیرم، مګر هڅه کوم ددغې رسالې له اوږدلو څخه ډډه وکړم»

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح بل شاګرد علامه ابن قیم رح پخپل کتاب "أسماء مؤلفات شيخ الإسلام ابن تيمية" کې د نوموړي د ۳۳۷ کتابونو نومونه راخیستي دي.ځینو د شیخ الاسلام رح کتابونه تر ۱۰۰۰، ځینو تر ۵۰۰، او ځینو نورو بیا تر ۳۰۰ پورې شمیرلي دي، او دا اختلاف له دې امله دی چې هر چاته د شیخ رح څومره کتابونه رسیدلي په هماغه شمیر یې ذکر کړی دي. شیخ الاسلام رح د خپل عمر په وروستیو کې خپلو ځینې کتابونو ته سر ورښکاراوه، داسې چې شاګردانو به یې ورته لوستلو او ده به ورڅخه یو څه کم یا زیاتول او کله به یې یو څه تعلیق اضافه کولو. لکه علامه ابن عبدالهادی رح چې وایي: "وكان يقرأ عليه فيِ تلك الْمدة من كتبه وهو يصلح فيها ويزيد وينقص"[2]

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص٢٦)

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ٣٤٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« د شیخ رح کتابونه په دې موده کې هغه ته لوستل شوي دي او نومورې به هغه کم او زیاد یا اصلاح کول»

ښه ده چې په دې برخه کې د شیخ الاسلام رحمه الله ځینې کتابونه دروپیژنو او په اړه یې لنډه توضیح ورکړو.

۱- اقتضاء الصراط المستقیم لمخالفة أصحاب الجحیم: شیخ الإسلام ابن تیمیه رح په دغه کتاب کې د عقیدتې مسایلو په اړه ږغیدلی دی، مهمه ټکی یې دا دی چې له یهود او نصاراوو سره د تشبه او تشبیه د حرمت او بدولي په اړه یې بحث کړی دی او د اهل کتابو د جشنونو موضوع یې تحلیل کړې ده، او همدارنگه دا لاندې حدیث یې هم شرح کړی دی. پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایی: " من تشبه بقوم فهو منهم".[1] ژباړه: «هر څوک چې ځان له کوم قوم سره یوشان کړی د همغوی له ډلې به وی».

۲- العقیدة الواسطیة: شیخ الإسلام رح پخپل دې مبارک کتاب کې د اسلامی عقیدې د اساساتو، د اصول دین اړوند مسایلو، د اهل سنت و جماعت منهج، روش

[1] (سنن ابوداوود روایت شماره۴۰۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او باورونو په هکله بحث کړی دی،. همدارنګه دا د اهل سنت و جماعت د عقیدې په برخه کې یو مهم کتاب بلل کیږي.

۳- بیان تلبیس الجهمیة في تأسیس بدعهم الکلامیة: شیخ الاسلام رح دغه کتاب د "تأسیس التقدیس فخررازی غفرالله له" دکتاب په رد کې لیکلی دی په دی کتاب کې د کلام او فلسفې د ډیرو علماؤ څرګندونې ننګولي دی او د هغوی استدلالونه یې ورته تار و مار کړی دي. په حقیقت کې دغه کتاب د جمهمی ایډیالوژۍ او جهمیه ډلې په رد کې یو له بهترینو کتابونو دی.

۴- رفع الملام عن الأئمة الأعلام: شیخ رح په دغه کتاب کې له د فقهې له درنو أئمه ووو دفاع کړې، د ملامتۍ بوج یې له هغوی لرې کړی دی او دا یې څرګنده کړې ده چې د علماؤ ترمنځ اختلاف د هغوی نفسانی خواهشاتو له امله نه وه بلکې د توجیه او منلو وړ اسبابو او عواملو له امله وه او په دې برخه کې یی د علماؤ د اختلاف لس علتونه بیان کړي دي. دا کتاب به پر شیخ الاسلام رح د شبهاتو د ځواب په برخه کې لا ښه معرفي کړو. ان شاء الله.

۵- الجواب الصحیح لمن بدل دین المسیح: دا پر نصرانیانو د رد په برخه کی یو له مشهورو کتابونو څخه دی. شیخ رح په دې کتاب کې د انجیل پر تحریف، محکم او غښتلي دلایل ذکر کړي دي او نصرانیان یې د خپلو عقایدې او باور په برخه کې ننګولي دي.

٦- درء تعارض العقل والنقل: لکه له نوم نه یې چې ښکاري، د صریح عقل او صحیح نقل تر منځ د تعارض د نشتوالی په اړه دی. شیخ الاسلام رح دا کتاب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فخر رازی د القانون الکلی د کتاب په رد کې لیکلی دی، چې هغه هم د نورو متکلمینو په څیر د یونان له فیلوسوفانو اغیزمن او هڅه کوی تر څو د خپل گمان له مخې د عقل او نقل د تعارض په صورت کې عقل ته پر نقل ترجیح ورکړي او عقل گرايی ته مخه کړي. شیخ رح په دې کتاب کې په ډیر ښه شکل سره د فلاسفه وو لخوا د رامنځته شوو قوانینو له مخې فلاسفه او متکلمین سخت ننگولي او د هغوی د باطلو نظریاتو بطلان او فساد يې څرگند کړی دی. له تر ټولو مهمو مسایلو څخه چې په دې کتاب کې څیړل شوی دي دا دي: اساسی عقیدتی قضایاوې لکه: عُلو، استواء، جهت، معاد، له شریک او حدوث څخه د الله تعالی تنزیه او تقدیس. بلاخره شیخ الاسلام رح په دې کتاب کې دې مهمې پایلې ته رسیدلی دی چې د صریح عقل او صحیح نقل تر منځ هیڅ تعارض(ټکر) شتون نه لری تر څو د متکلمینو په آند د عقل او نقل د تعارض په صورت کې مطلقا عقل ته ترجیح ورکړای شي. نن ورځ زمونږ په زمانه کې دا ډیره مهمه ده تر څو دغسې کتاب ته پاملرنه وشي ترڅو هغو دینې عقل گرایانو او پردي فکرو ته مضبوط ځواب ورکړای شي چې فکر کوي د د عقل او نقل تر منځ تناقض شتون لری او په همدې خاطر له ډیرو صحیحو او ثابتو نصوصو څخه انکار کوي تر دې چې ډیر کله د نصوصو په وړاندې ستوغه ژبه کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه ابن قيم رح د دې كتاب د اهميت او ارزښت په هكله وايي: واقرأ كتاب العقل والْنقل الذى ... ما فِى الوجود له نظير ثان"[1]

يعني: «د عقل او نقل كتاب ولوله او هغه كتاب دى چې بيلگه او جوړه نه لرى».

په بل ځاى كې وايي"ومن أراد معرفة هذا فليقرأ كتاب شيخنا وهو بيان موافقة العقل الصريح للنقل الصحيح فإنه كتاب لم يطرق العالم له نظير فِى بابه فإنه هدم فيه قواعد أهل الباطل من أسها فخرت عليهم سقوفه من فوقهم وشيد فيه قواعد أهل السننة والحديث وأحكمها ورفع أعلامها..."[2]

يعني:« هرڅوک چې غواړي په دې قضيه لا ډير پوهه شي نو زمونږ د شيخ كتاب چې د صريح عقل او صحيح نقل تر منځ د تعارض د نشتوالى بيان دى، مطالعه دې كړي. دا داسې كتاب دى چې هيڅ بل عالم په دې اړه دغسې په ښه شكل څه نه دي ليكلي او په دې برخه كې بې جوړې دى، او شيخ رح پكې د اهل باطل قواعد له بيخ او بنياد سره له منځَه وړي او د هغو چت يې پرې رانسكور كړى دى، او همدغه راز يې په دې كتاب سره د اهل سنت او حديث اصول راټينگ كړي او د هغو منارې يې لوړې كړې دي »،

[1] (من القصيدة النونية، ص ٢٣٠)
[2] .(طريق الهجرتين وباب السعادتين، ص ١٥٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- منهاج السنة النبوية في نقض كلام الشيعة و القدرية: دا د روافضو او شيعه اثنا عشرى فرقې په رد کې يو له بهترينو کتابونو دی. شيخ الاسلام رح په دې کتاب کې د ابن مطهر حلی رافضی چې مشهور په شيخ الطائفه دی ځواب ورکړی دی. حلی پخپل کتاب " منهاج الکرامه" کې ډير زيات درواغ ويلي او د ډير زيات تلبيس او تدليس (چل او فريب) مرتکب شوی. شيخ رحمه الله په ډير ښايسته او مستدلل شکل سره د دغه رافضی د تلبيساتو او خيانتونو ځواب ورکړی دی. په رښتيا هم د منهاج السنة کتاب پر روافضو د رد يو له بهترينو او جامع کتابونو دی، له همدې امله دا کتاب تل د يو شمير زياتو علماؤ تر پاملرنې لاندې دی او بيا بيا اختصار او شرحه کړای شوی دی.

امام ذهبی رح دا کتاب شرحه کړی دی او نوم يې ورته "الْمنتقى فِي منهاج الاعتدال فِي نقص كلام اهل الرافض والاعتزال" ايښی دی، همدارنګه له معاصرينو نه هم عبدالله غنيمان حفظه الله د غه کتاب اختصار کړی دی چې د اسحاق دبيری رح لخوا نه په ساده او روانه ژبه فارسي ته هم ژباړل شوی او ورته د "مختصر منهاج السنة" نوم ايښودل شوی دی.

۸- السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية: شيخ الاسلام امام ابن تيميه رح دغه کتاب د يو امير په غوښتنه وليکه. کله چې له شيخ رحمه الله نه غوښتنه وشه تر څو له رعيت سره د امير د چلند او تعامل په اړه يو څه وليکي نو نوموړي په يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپه کې تر سهاره دا کتاب ولیکلو. دغه کتاب د اسلامي سیاست په بیان او هغه حقونه او وجایب چې د ټولواک پر غاړه دي، همدارنګه کوم حقوق او وجایب چې ولس او رعیت یې باید د خپل امیر په وړاندې رعایت کړي، په دې برخه کې یو بهترینو کتابونو دی. په آخر کې باید دا په ګوته کړم چې دا مسؤل فرد ته د سپارل شوو کارونو د تنظیم او دارې په برخه کې یوه له بهرینو لیکنو ده.

۹- الفرقان بین أولیاء الرحمن وأولیاء الشیطان: د خلکو تر منځ یوه ښکاره التباس او تیروتنه دا ده چې ځینو کسانو ته پرته له هیڅ قاعدې او نښې نه ولی الله وایي، او وایې چې د "خدای دوست" دی، په داسې حال کې چې ډیر داسې کسان شته چې د شریعت له کرښې او چوکاټ نه وتلي او ورڅخه استدراج یا هم سحر او جادو صادریږي، مګر خلک داسې تصور کوي چې کرامت دی او دغه کس هم د الله ولي ګڼي. شیخ الاسلام رح په دې کتاب کې هڅه کړې ترڅو دغه دغه تیروتنه له منځه یوسي او د شرعي نصوصو له مخې د الله د دوستانو او د شیطان د دوستانو تر منځ توپیر څرګند کړي، او دا مهر زمونږ له لاس نه واخلي تر څو پر هر کس او ناکس د ولی الله ټاپه ونه وهو. همدغه راز دا کتاب له جهمیه او معتزله و څخه پر ځینو اهل بدعت والاوو او حتی له -اشاعره و- نه پر ځینو(نه پر ټولو) باندې رد دی چې د ربښتینو او شرعي اولیاؤ له کرامت نه انکار کوي.

۱۰-الفتوی الحمویة الکبری: د حما یا حمات په نوم د سوریې له یو ښار نه یو کس له شیخ رح نه د الله تعالی د صفاتو اړوند آیاتونو او احادیثو په ځانګړې توګه د علو صفت اړوند پوښتنه وکړه، شیخ رح هغه ته په ځواب کې څو صفحې ولیکلې خو تر څه مودې وروسته شیخ رح ته د دې لیکنې په خاطر د اهل بدعت والاو لخوا ډیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وځورول سو، له همدې امله يې دا لنډه او مختصره ليکنه په لا ډيرو نصوصو او د سلفوپه اقوالو ښايسته کړه او نوم يې ورته "الحموية الصغرى" کېښودو خو دا چې نورې زياتونې پرې وشوې نو په "الحموية الکبرى" ونومول شو، دغه راز دا کتاب په مختلفو نومونو يادېږي لکه الفتوى الحموية الکبرى" يا "العقيدة الحموييۀ" يا "الفتوى الحموية". شيخ الاسلام رح دا کتاب په ٦٩٨ه کال يعني ٣٧کلنۍ کې وليکلو. د شيخ رح ډيرۍ تأليفات د ځينې مجموعاتو په ضمن کې دي، لکه "مجموع الفتاوى" دا کتاب په ٢٧ جلدونو کې دی او شيخ عبدالرحمن بن محمد بن قاسم العاصمی رح د شيخ الاسلام رح له مختلفو ليکنو، فتواو او رسالو څخه راټول او ترتيب کړی دی. او وروسته له هغه يې زوی محمد بن عبدالرحمن القاسم رح د شيخ رح ځينې نور رسائل او فتواوې راټولې کړي او په "الْمستدرك على مَجموع الفتاوى" يې نوملي .

همدارنګه له مجموعاتو نه کولی شو دغو کتابونو ته اشاره وکړو : "مَجموعة الرسائل الکبرى" او " مَحموعة الرسائل و المسائل" او " مَجموعة الرسائل المنبرية" او نور ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الإسلام رحمه الله د کتابونو ځينې ځانګړتياوې

شيخ رحمه الله پخپلو ګڼورو تأليفاتو کې لاندې مختلف اړخونه په پام کې نيولي.

۱- شموليت: تأليفات يې په مختلفو مسائلو او ابوابو کې متنوع او بيلابيل دي.همدارنګه هره موضوع چې لازمه ده نو پکې يې ليکل کړي دي. د بيلګې په توګه: په تفسير او علوم قرآن، حديث او علوم يې، فقه او اصول يې، فرقې او اديان، په مختلفو طائفو ردونه او نور...

۲- روان والی: د شيخ الاسلام رح ليکنې سليسې او روانې دي، سره له دې چې يو شمير کتابونه يئ ځينې خلکو ته سخت دي او پرته د هغه فن له متخصصينو څخه يې نورو ته لوستل سخت ښکاري خو بيا هم د تخصص لرونکو لپاره تر ټولو آسانه کلمات او جملې پکې استفاده شوی دي.

۳- مستدل والی: د شيخ الاسلام رح واقعا تحقيقي، او غښتلی مستدل دي او له سلف رح څخه په دليل او نقولاتو ډک دي.

۴-الزامات: د شيخ رح کتابونه چې پر مخالفينو پکې رد شوی دی. په هغه څه د مخالف له الزامولو او ورته په مجبورولو څخه ډک دي چې عقيده او باور پرې لري.

۵- د معلوماتو پراخولی: څوک چې د شيخ رخ کتابونه ولولی داسې احساس کوي چې يو له جوپو ډک سمندر ته دننه شوی چې هره شيبه يې يو او بل لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښیکاږی او ورته له مختلفو زاویو معلومات ورکوي همدغه راز له مختلفو اړخونو ورته کتې او مسائل ورکوي.

٦- دقیقه تقسیم بندي: مسائل په ښه ډول تقسیم بندي شوي دي او لوستونکې ته د پر مسئلې پوهیدل آسانه او ساده کوي.

٧- د مخالفینو په حق کې عدل او انصاف: شیخ الاسلام رح په شدت هڅه کوي تر څو د دښمنانو او مخالفینو په حق کې له انصاف څخه سترگې پټې نه کړي. دا هغه امتیاز دی چې ډیری لیکوال او ویناوال ورته پاملرنه نه کوي، پر مخالفینو پسې تر ټولو ناوړه اتهامات او درواغ تړي او په حق کې یې هیڅ عدالت او انصاف په پام کې نه نیسي. د ا ځینې هغه ښیگړې وې چې د شیخ رحمه الله د کتابونو نه د مطالعې په لړ کې مې ذهن ته راغلې او د گرانو لوستونکو خدمت ته مې وړاندې کړې.

د شیخ الاسلام رحمه الله استادان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رح تر دوه سوه د ډېرو شیوخو او استادانو په وړاندې د شاگردی گنډې وهلې،[1] او له هغو یې ځینې د (الاربعین لشیخ الاسلام) چې د مجموع الفتاوی په ضمن کې ده، څرگند کړې او همدارنگه (دغه لیکنې) په جدا ډول سره هم چاپ شوې دي، او په هغه کې یې څلویښت حدیثونه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تر سنده پورې ذکر کړې دي. یو شمیر هغو کسانو ته چې حدیث یې اوریدلی اشاره لرو: ابن کثیر رح وایي: "حدیث یې له ابن عبدالدائم، ابن ابوالیسر، ابن عبدان، شیخ شمس الدین حنبلی، قاضی شمس الدین بن عطاء حنفی، شیخ جماالدین بن صیرفی، مجد الدین بن عساکر، شیخ جماالدین بغدادی، نجیب بن مقداد، ابن ابوالخیر، ابن علان، ابن ابوبکر هروی، کمال عبدالرحیم، فخر علی، ابن شیبان، شرف بن قواس، زینب بنتمکی او ډېرو نورو څخه اوریدلی".[2]

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله شاگردان

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص ١٩/١).
[2] (البداية و النهاية ١٣٦/١٤-١٣٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رحمه الله شاگردان خورا ډير دي، او د اسلامي علومو ډيرو زده کوونکو او طلابو د نوموړي په وړاندې د شاگردۍ گنډې وهلي. د ځينو نومونو ته يې په لنډه ډول اشاره کوو.

۱- محمد بن أحمد بن عبدالهادی (۷۴۴)، چې د "المحرر فيِ الحديث"، "العقود الدرية"، "الصارم المنكي فِ الرد على السبكي"، او ځو نورو کتابونو څښتن دی.

۲- امام شمس الدين ذهبی رح (۷۴۸)، د: "سير أعلام الْنبلاء"، "تاريخ الإسلام و وفيات الْشاهير والْأعلام"، "الكبائر" او څو نورو کتابونو څښتن دی.

۳-علامه محمد بن ابوبکر بن قيم جوزی رح(۷۵۲)، چې د: " زاد المعاد فيِ هدی خير العباد"، إعلام الْوقعينْ عن رب العالْمينْ، مدارج السالكينْ بينْ منازل إياك نعبد وإياك نستعينْ"، او څو نورو کتابونو څښتن دی.

۴- ابو حفص عمر بن على بزار رح (۷۴۹) چې د "الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية" کتاب ليکوال دی.

۵- - ابو الفداء اسماعيل بن عمر بن کثير رح (۷۷۴)، چې د : "تفسير القرآن العظيم" (مشهور په تفسير ابن کثير)، "البداية والْنهاية"، "الباعث الحثيث شَرح اختصار علوم الحديحث" او څو نورو کتابونو څښتن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له معاصرينو څخه، شيخ وليد الأموی، د "مجمع أصحاب شيخ الإسلام ابن تيمية" په نوم کتاب ليکلی او دشيخ الإسلام رح د يوشمير شاګردانو د ژوند حالات يې پکې شرحه کړي دي.

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله ځينې ځرګندونې

شيخ الإسلام رح وايي: "من سنة اللَّه: أنه إذا أراد إظهار دينه أقام من يعارضه فيحق الحق بكلماته ويقذف بالحق على الباطل فيدمغه فإذا هو زاهق".[1]

---

[1] (مجمع الفتاوی۲۸ /۵۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« د الله تعالی له سنتو څخه دا ده چې کله وغواړي خپل دین څرګند کړي، نو یو څوک را ولاړ شي تر څو د الله تعالی د دین په وړاندې مقابله وکړي، تر هغه وروسته حق د خپلو کلماتو په واسطه ټینګوي او پر باطل یې ورغورځوي؛ نو باطل له منځه وړي او باطل ډیر ژر ورک او نابودیږي.»

همدارنګه وايي: "إن فِي الدنيا جنة من لم يدخلها لن يدخل جنة الْاخرة"[1]

یعني:«په دنیا کې یو جنت شته، هر څوک چې دې جنت ته ننه نه وځي د آخرت جنت ته به هم داخل نشي». د دنیا له جنت څخه هدف: ایمان، رجوع، محبت، د الله تعالی په قضاء او قدر رضایت او نور دي....

[1] (مدارج السالکین ۴۵۲/۱ او الوابل الصیب، ص۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز وايي:الذكر للقلب مثل الْماء للسمك فكيف يكون حال السمك إذا فارق الْماء؟ ".[1]
يعني:«د الله تعالی ذکر او یاد د زړه لپاره داسې دی لکه اوبه د ماهي لپاره، نو که اوبه نه وی د ماهي به څه حال وي؟».

په بل ځای کې وایی:"الْمحبوس من حبس قلبه عن ربه تعالى والْمأسور من أسره هواه".[2]

يعني:« رښتینی زندانی هغه دی چې زړه یې، هغه له الله تعالی څخه لرې ساتلی وي؛ اورښتینی اسیر هغه دی چې دخپلو نفساني خواهشاتو په بند کې غورځیدلی وي».

دغه راز وايي: "ما ندم من استخار الْخالق، وشاور الْمخلوقيْن وثبت في أمره"[3]
يعني:« څوک چې له الله تعالی څخه د خير غوښتنه وکړي، له مخلوق سره مشوره وکړي او پخپل کار کې ثابت قدم وي نو پښېمانه به نشي».

[1] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص٤٣)
[2] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص٤٨)
[3] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص١١٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای کې وايي"من أراد السعادة الْابدية، فليلزم عتبة العبودية".[1]

یعنی: «څوک چې د همیشنۍ نیکمرغۍ غوښتونکی وي نو د بندګۍ مشکلات دې پر ځان ومني».

"الزحد ترك ما لا ينفع فِي الْاخرة. والورع ترك ما تَخاف ضَره فِي الْاخرة".[2]

یعنی: "زهد د هغه څه پریښودل چې د آخرت په ګټه نه دي، او ورع د هغه څه پریښودل دي چې ویریږي هسې نه آخرت ته دې زیان ورسوي".

دغه رنګه شیخ رحمه الله فرمايي: "التكبر شَر من الشرَك فإن المتكبر يتكبر عن عبادة اللَّه تعالى، والمشرَك يعبد اللَّه وغيره".[3]

[1] (مدارج السالكين ۴۲۹/۱)
[2] (مدارج السالكين ۱۲/۲)
[3] (مدارج السالكين ۳۱٦/۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی: «غرور او تکبر له شرک نه بدتره ده، ځکه مغرور انسان د الله تعالی له عبادت نه تکبر کوي خو مشرک، له الله، سربیره نورو ته هم عبادت کوي".

او وايي: "العوارض والمحن هى كَلحر والبرد، فإذا علم العبد أنه لابد منهما لم يغضب لورودهما، ولم يغتم لذلك ولم يحزحن".[1]

یعني:«ستونزې او کړاوونه د یخنۍ او ګرمۍ په څیر دي، نو کله چې بنده پوهیږي چې دا دواړه حتمي او راتلونکي دي نو د هغوی پر راتګ دې غمجن او مایوسه کیږي نه».

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه د عصمت دعوا نه کوو.

[1] (مدارج السالکین ۳۶۱/۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انبیاء علیهم السلام نه وروسته هیڅ کس معصوم نه دی، بلکې د خطاو مرتکب کیږی او د خپل انساني خاصیت له مخې پخپلو آراء او نظریاتو کې تیر وځي. شیخ الاسلام رح هم له دې قاعدې نه مستثناء نه دی او خپلې اجتهادي تیروتنې لري.

علامه ابن کثیر رح د شیخ الاسلام بن تیمیه رح په اړه وايي: "وبالجملة كَان رحْمه الله من كبار العلماء ومُن يُخطئ ويصيب ولكن خطوه بالنسبة إلى صوابه كنقطة فِى بحر لجي، وخطوه أيضا مغفور له كما فى صحيح البخارى« إِذَا اجتَهَد الْحَاكِمُ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا اجتهد فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْر»فهو ماجور. و قال الامام مالک بن انس: کل واحد یوخذ من قوله ویترک الا صاحب هذا القبر. "[1]

یعنی:« لنډه دا چې ابن تیمیه د لویو علماؤ له ډلې دی او نورو په څیر ښیګڼې او تیروتنې لري، خو تیروتنې د ښیګڼو په نسبت داسې دي لکه په ژور سمندر کې یو ټکی، او تیروتنې

[1] (البداية و النهاية ۱۴/۱۴۰-۱۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله چې یو مجتهد دی بښل شوی دي. لکه په صحیح بخاری کې چې راغلی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: هر کله چې حکم کوونکی پخپل اجتهاد کې په حقه وي نو د دوه اجرونو څښتن دی او که تیروتنه و کړي نو یو اجر لري،[1] نو (شیخ رح) ته هم اجر ورکول کیږي او امام مالک رح فرمایي: د هر شخص ّځینې څرګندونې اخیستل کیږي او ځینې یې پریښودل کیږي[2] مګر پرته ددې قبر له څښتن نه (رسول الله ص ته اشاره چې ټولې خبرې یې منل کیږي او هیڅ د رد او او ترک وړ نه دي)».

خو دا په دې معنا نه ده چې هر څه درواغ دې حقیقت ولری چې اهل بدعت والا او ګمراهان یې په شیخ الاسلام رح پورې تړي او هغه په داسې څه متهموی چې نه خو هغسې نه دی اونه یې هم نه دی ویلی. په دې بنسټ غواړم په دې برخه کې د شیخ الاسلام ابن رح په اړوند اتو مشهورو او معروفو شبهو ته ځوابونه ورکړم او تر څو د اهل باطل له روش سره د هغوب په درواغو او جعل کاریو اشنا شئ.

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله په اړوند له شبهاتو څخه اوو

[1] (صحیح بخاری روایت شماره ۷۳۵۲).

[2] (یعنی داسی نه ده جی ټؤلی خبری یی سمی او خطا نه لری او د رسول الله ص قبر ته یی اشاره وکړه او ویی ویل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبهو ته ځواب

شيخ الاسلام رح د هغو مظلمو علماؤ له ډلې دی چې هم پخپل مهال کې او هم له هغه څخه وروسته د حسودو، کينه کښو او اهل گمراه او بدعتيانو لخوا نه تر تيري لاندې راغلی او د هغه په اړه يې ډيرې ناوړه څرگندونې کړي تر څو د خلکو له نظره د هغه څير وربده کړي، او مسلمانان د هغه له کتابونو چې د علمي خزانو په څير دي لرې اووسي او د اهل بدعت او گمراهانو په دامونو کې را ايسار شي. مگر هغه چې الله تعالی ورته عزت ورکړي وي هيڅوک يې بيا ذليلولی نشي!

"مشت نمونه خروار" په توگه له تر ټولو معروفو شبهو څخه اوو شبهو ته اشاره کوو.

لومړۍ شبهه: ايا شيخ الاسلام رحمه الله په تجسيم باندې قائل وه؟

تجسيم الله سبحانه وتعالی ته ته د مخلوقاتو په څير پر جسم باندې قائل کيدل دي. پر اهل سنتو له پخوا نه د اهل بدعت لخوا د تجسيم تهمت پورې شوی دی، او اهل سنت او حديثو ته يې مختلف ناسم او ناروا نسبتونه کړي دي لکه:"مجسمه، مشبهه، حشويه" او نور... په دې قافله کې شيخ رح يوازې نه دی او مخکې تر هغه هم ډير مسلمان او اهل سنت علماءو او پوهانو باندې دغه ناروا تور پورې کړای شوی دی، په داسې حال کې چې اهل سنت او حديث نه يوازې دا چې دله دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروا تهمت څخه بیزاره دي، بلکې د -مجسمه- له سرسختو د ښمنانو دي لکه هغسې چې د معطله[1] گمراه فرقې له سرسختو (دشمنانو دي). امام اسحاق بن راهويه رح (متوفای ۲۳۸ ه) وايي: "علامة جهم وأصحابه دعواهم على أهل الجماعة وما أولعوا به من الكذب إنهم مشبهة".[2]

يعني:« د جهم بن صفوان(د جهميه گمراه فرقې رئس) او مگرو يې له نښانو څخه دا ده چې د درواغو او تزوير له مخې اهل سنت ته د تشبيه نسبت کوي او هغوي مُشّبهه گڼي».

امام ابو حاتم رازی رح (متوفای ۲۷۷ه) وايي: "علامة الجهمية تسميتهم أهل السنة مشبهة"[3]

يعني:« د جهميه گمراه فرقې له نښو څخه دا ده چې اهل سنت مشبه گڼي».

[1] (هغه کسان چې په کلی یا جزی ډول د الله له صفاتو منکر د ی ا و هغه د خپل گمان له مخی د تنزیه په نیت نه مني)
[2] (شرح أصو ل اعتقاد أهل السنة والجماعة، له امام لالکائی ۵۸۸/۳).
[3] (شرح أصو ل اعتقاد أهل السنة والجماعة، له امام لالکائی ۵۸۸/۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ابن خزيمه رح(متوفای ۳۱۱ه) وايي **"وزعمت الجهمية عليهم لعائن اللّٰه أن اهل السنة ومتبعى الاثار، القائلين بكتاب ربهم و سنة نبيهم صلى الله عليه وسلم، المثبتين لله عز وجل من صفاته ما وصف الله به فى محكم تنزيله المثبت بين الدفتين و على لسان نبيه المصطفى صلى الله عليه وسلم بنقل العدل موصولا اليه مشبهه، جهلا منهم بكتاب ربنا وسنة نبينا صلى الله عليه وسلم وقلة معرفتهم بلغة العرب الذين بلغتهم خوطبنا "**[1]

يعني:«د جهميه فرقه(د الله لعنت دې وې پرې)د خپل گمان له مخې: اهل سنت چې د حديثو پيروان دي او باور يې د الله د کتاب او د پيغمبر د سنتو پر بنسټ ده او هغه صفتونه الله تعالی ته منسوبوی چې الله تعالی په خپل کتاب او د هغه د پيغمبر په صحيح سند سره مونږ ته رسيدلي دي؛ مشبهه گڼي. او د هغوی دا غلط نسبت په دې خاطر هم د ی چې د الله تعالی پر کتاب او د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر سنتو جاهل دي، او همدارنگه په عربي ژبه يې پوهه چې مونږ پرې مخاطب کړای شوي يو، لږه او ناچيزه ده.»

[1] کتاب التوحيد وإثبات صفات الرب عز وجل، از امام ابن خزيمه (۵۱/۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام رح د مهال او د هغه له وفات څخه وروسته اهل بدعت، جهمیه او معتزله و د تاریخ په لړ دا ناروا او ناسم تهمت پر هغه لګولی او هر خس او خاشاک ته یې لاس اچولی تر څو وکړای شي دغه ستر تهمت اثبات کړي. د دې مدعا او تهمت د اثبات لپاره د شیخ الاسلام رح د مخالفینو له تر ټولو لویو دلایلو څخه د ابن بطوطه څرګندونې دي چې د د معروفې سفرنامې څښتن دی، هغه د خپل کتاب په یوه برخه کې وایې: "و كنت إذ ذاك بدمشق فحضرته يوم االجَمعة وهو يعظ الْناس على منبر الجامع ويذكرهم فكَان من جملة كلامه أن قال أن الله ينْزل من سماء الدنيا كنْزولي هذا ونزل درجة من درج المنير ".[1]

یعني:« کله چې په دمشق کې وم، د جمعې په ورځ جامع اموی ته لاړم، او ابن تیمیه هلته خلکو ته پر منبر وعظ کولو، له خبرو یې یوه دا وه چې ویل یې: الله د دنیا په آسمان کې راښکته کېږي لکه زما د راښکته‌دلو،(دا ابن بطوطه ور اضافه کړې او وایي: کله یې چې دا خبره وکړه) د منبر له یوې پوړۍ نه را ښکته سولو».

د ابن بطوطه د ادعا ځواب

[1] (رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار ٧٢/١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه ځواب په اته طريقو سره ورکوو:

لومړی: د ابن بطوطه کتاب تر سخت نقد لاندې داغلی او خپل تاريخي حيثيت او صلاحيت يې له لاسه ورکړی دی، او نشو کولی د يو معتبر تاريخي کتاب په توګه پرې باور وکړو. کله په خپل کتاب کې له داسې کسانو سره د ملاقات ادعا کوي چې دغسې ملاقاتونه غيرممکن دي او يا هم داسې ادعاوې کوي چې له حقيقت سره سر نه لګوي. لکه چې وايي په په يو شمير ښارونو او جزيرو کې يې داسې ښځې ليدلې چې د يو تي لرونکې دي[1] او يا هم داسې څرګندونې کوي چې له خرافاتو پرته بل څه نه دي.

دوهم: د شيخ رحمه الله په اړوند د ابن بطوطه خبرې يو له بل سره مخالفې دي، او په همدا يوه صفحه کې په څو متناقضو ډولونو د شيخ رح په اړوند نظر څرګندوي. يو ځل هغه د حنبليانو له لويانو ګڼي او له بلې خوا ورته توهين او جسارت کوي او په پای کې هم په اړه يې داسې څه وايي چې ځواب يې اوس ورته ورکوو.

[1] (رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار ۴۵۹/۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم: د شيخ الاسلام رح په دې ټولو دشمنانو کې چې لرل يې ايا يوازې ابن طوطه داسې يو څه وليدل او رانقل يې کړل؟

څلورم؛ ټولو هغو کسانو چې د ابن تيميه رح په اړه يې کتابونه ليکلي وايي: چې شيخ رح په جامع اموی کې د تدريس او وعظ څوکۍ درلوده، او هيڅ يو له سيرت ليکونکو يې دا نه دي ويلي چې هغه په پر منبر د جمعې خطبه ويله او يا يې پر منبر وعظ کولو.

پنځم: د ابن بطوطه دغه ادعا له واقعی تاريخي ليد نه کذب او يوازې دروغ دي. ابن بطوطه له شيخ الاسلام رح څخه اصلا نه دي اوريدلي، ابن بطوطه پخپله اعتراف کوي چې د ۷۲۶ه کال د رمضان په نهمه د پنجشنبې په ورځ دمشق ته دننه شوي. هغه وايي: : **"وصلت يوم الْخميس التاسع من شهر رمضان الْمعظم عام ستة وعشرين إلى مدينة الشام فنْزلت منها بمدرسة المالكية الْمعروفة بالشرَابشية ودمشق هى التي تفضل جميع البلاد حسنا وتهدمها جمالا..."**

يعني:« د ۷۲۶ه د رمضان په نهمه د پنجشنبې په ورځ شام ته دننه شوم او په مالکيه مدرسه چې په شرابشيه مشهوره وه پکې مې واړول. او دمشق هغه ښار دی چې په ښکلا او سمسورتيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په ټولو ښارونو برتري لري...»[1]. په داسې حال کې چې شيخ الاسلام ابن تيميه رح د (۷۲٦ه) په شپږم د شعبان د دوشنبې په ورځ زنداني شوی دی. علامه ابن عبدالهادی رح وايي: " ولْما كَان يوم الاثنين بعد العصر السادس من شعبان من السنة المذكورة... ".[2]

يعني:« کله چې د همدې کال د شعبان د شپږمې د دوشنبې ورځې له **مازيګر** نه وروسته راورسيدو ... ددې په دوام کې څرګندوي چې د سلطان له لوري د شيخ رح د زنداني کولو دستور ورکړای شو». اوس اساسي سوال دا دی چې شيخ رح د **۷۲٦**ه کال په شعبان کې زنداني شوی دی او ابن بطوطه د همدې کال په رمضان کې دمشق ته ننوتی دی، يعني دمشق ته د ابن بطوطه له راتلو څخه نږدې يوه مياشت مخکې شيخ رح زنداني شوی دی.

نو بيا څنګه ابن بطوطه، شيخ ليدلی او دا داستان يې ذکر کړی دی؟

[1] (رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار ٦٢/١).

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۳۴۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم: د شیخ الاسلام رح پّه کتابونو کې د دې نظریې مخالفت شتون لري او شیخ رخ په شدت سره د تجسیم له شومې پدیدې سره مبارزه کړې ده.د بیلګې په توګه شیخ الاسلام رح په خپل مبارک کتاب "العقیدة الواسطیة" می گوید: "ومن الإيمان باللَّه: الإيمان بما وصف به نفسه فِي كتابه و بما وصفه به رسوله محمد صلى الله عليه وسلم. من غير تحريف و لا تعطيل، ومن غير: تكييف و لا تمثيل بل يو منون بأن الله تعالى ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾[1]، فلا ينفون عنه:ماوصف به نفسه. ولا يحرفون: الكَلم عن مواضعه. ولا يلحدون فِى:أسماءاللَّه،وآياته.ولايمثلنون:صفاته بصفات خلقه. لأنه سبحانه؛ لا سمى له، ولا كفو له، ولا ند له، ولا يقاس بخلقه سبحانه وتعالى.»[2]

یعنی؛« پر الله تعالی له ایمان څخه دا ده چې باور ولرو په هغه څه چې الله تعالی وربانديې خپل ځان توصیف کړی دی، او په هغه څه چې رسول یې محمد صلی الله علیه وسلم پرې

[1] (اشورى:١١)
[2] (العقيدة الوسطيه ص٢-٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر ورکړی دی. پرته له هیڅ تحریف[1]، تعطیل[2]، تکییف[3] او تمثیل[4] نه یعنې اهل سنت و جماعت ایمان لري پردې چې الله تعالی﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾[5]ترجمه: هیڅ شی د الله په څیر نه دی او هغه لیدونکی او اوریدونکی دی. او هغه صفت چې الله پرې ځان موصوف کړی دی نفی او انکار ترې نه کوی او له قرآن او حدیث نه هیڅ قول د هغه له ځای نه نه تحریفوی او دالله تعالی په نومونو او نښو کې د الحاد او کوږوالی نه کوي، د هغو کیفیت نه تعینوی او د هغه صفات له مخلوقاتو سره یې نه تشبیه کوي. ځکه الله تعالی، سیال بیلګه او مثال نه لري او له مخلوقاتو سره یې د پرتلې وړنه دی».

شیخ رح دا څرګندوي چې د صفت نزول په شمول د الله هر صفت بدون له کیفیته اثبات شوی او هغه ته د کیفیت تعیین او څرنګوالی نه ورکوو.

نو څنګه ممکنه ده چې د ابن بطوطه د کاذبو ادعاو له مخې هغه پخپله د صفت نزول په برخه کې د تعیین کیفیت مرتکب شوی وي؟

---

[1] تحریف د د تغیر او تبدیل په مانا ده یعنی حق نه لرو د الله د صفاتو معنا تغیر کړو البته محرفین یی تأویلوي.

[2] تعطیل د ترک او تخلیه په مانا ده او په اصطلاح کئ د الله له صفاتو او اسماو پر انکار تلقی کیږي. دا انکار ممکن کلی وی یا جزی.

[3] تعیین د بیان او د تعیین کیفیت او د صفاتو د څرنګوالی په مانا ده لکه دا چی څوک ووایی د الله تعالی راکښته کیدل د دی کس یا شيّ په څیر دی.

[4] تمثیل: یو شی ته د بیلګې او مثیل د اثباتولو په مانا ده لکه چی وویل سی د الله لاس د فلانکی مخلوق د لاس په څیر ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بغير د العقيدة الواسطية كتاب له دې متنه، شيخ رح په خپلو كتابونو كې بيا بيا له مجسمه او مشبهه سره خپل شديد مخالفت كوي تر دې چې د الله تعالى د صفت نزول په اړوند د شرح حديث نزول تر نامه لاندې مستقل كتاب لري او په دې كتاب كې يې د رب العالمين پر نزول له تعيين كيفيت سره شديد مخالفت كړى دى او اهل تمثيل او تشبيه يې خطاكاران ګڼلي.

اووم: اصل پر حسن ظن (ښه فكر) نيسو، د ابن بطوطه په اړه نيک ګمان كوو او وايو چې: ممكنه ده ناسخينو او د شيخ الاسلام رح مخالفينو دغه سراسر درواغ تهمت او ناروا ځرګندونې په دې كتاب كې كښلې او ور زياتې كړې وي. لكه علامه ابن حجر رح چې اشاره كوي چې نصر منبجى صوفي حلولى اوازه خپره كړه چې ابن تيميه رح له منبر څخه راكښته شو او ويې ويل: الله دا ډول د دنيا آسمان ته نزول كوي. ابن حجر رح د دې خبرې په آخر كې وايي چې:" فنسب إلى تجسيم"[1] يعني: «د تجسيم عقيده په هغه پورې تړل شوې ده». يعني هغه ته يې د داسې يو څه نسبت وركړ.

[1] (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة ١/١٨٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو له دغه ډول تهمت ګرو دښمنانو څخه دا لرې نه ده چې همداسې يو څه يې د ابن بطوطه په کتاب کې هم ورزيات کړي وي.

علامه ابن حجر رح دغه نيک ګمان لا غښتلی کوي، داسې چې د ابن بطوطه د کتاب په اړه وايي چې د دې کتاب تفصيل پخپله ابن بطوطه نه دی ليکلی بلکې ابو عبدالله جزی کلبی ليکلي او ترتيب کړي دي. "وقرأت بخط ابن مرزوق أن أبا عبد الله بن جزى نمقها وحررها"[1]

يعني:«د ابن مرزوق په خط مې وليدل چې ابو عبدالله بن جزی دا کتاب ليکلی او ترتيب کړی دی»

اتم: يو شمير علماؤ د شيخ الاسلام رح په اړوند دغه شبهه کذب او دروغ ګڼلې او هغه ته يې له دغه ناروا تور څخه برائت ورکړی، له دغو علماؤ څخه څو تنو ته يې اشاره کوو:

ابن حجر هيتمّی (متوفای ۹۷۴ه) غفرالله له[2]: د هغو کسانو له ډلې دی چې په شيخ الاسلام رح پسې يې ډير دروغ تړلي دي، او د تجسيم کاذب نسبت يې هغه ته کړی دی. خو له هغه

[1] (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة ٢٧٧/٥)

[2] (دا کس علامه ابن حجر عسقلاني د فتح الباري څښتن او حافظ نور الدين هيثمی د مجمع الزوائد څښتن نه دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه وروسته ډيرو علماؤ نوموړی سخت تر نيوکو لاندې راوستی او د شيخ الاسلام رح په حق کې يې هغه په بې انصافۍ او بې هوده خبرو تورن کړي.

له دې کسانو علامه نعمان بن محمود بن عبد الله، أبو البركات خير الدين، آلوسی رحمه الله چې د علامه آلوسی (د تفسيير روح المعانی د ځښتن زوی)، دی. نوموړي پخپل کتاب"جلاء العينين في محاكمة الأحمدين" د احمد بن تيميه او احمد بن حجر هيتمی تر منځ فيصله کړې او له شيخ ابن تيميه رح ځخه يې دفاع کړې ده، له دې جملې يې د تجسيم قضيه ده چې وروسته به د هغه خبرې رانقل کړو. ان شاء الله.

همدارنگه علی قاری هروی رح (متوفای ۱۰۱۴ه) هم د هغو کسانو له ډلې دی چې پخپلو کتابونو کې يې دغه ناروا او شنع نسبت له شيخ رح ځخه لرې کړی دی. هغه له ابن تيميه او ابن قيم رح چې د ابن حجر هيتمي لخوا ورپورې تهمت تړل شوی او د تجسيم نسبت يې ورته کړی، په دفاع کې وايي"أقول صانهما الله من هذه السمة الشنيعة، والنسبة الفظيعة و من طالع شرح منازل السائرين، تبين له انهما كانا من أكابر أهل سنة و الجماعة، ومن أولياء هذه الامة ". [1]

[1] (جمع الوسائل في شرح الشمائل ۱/۱۶۸، مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح۷/۲۷۷۸په د ضمن د شرح ۴۳۴۰شماري.،روايت،كتاب،اللباس).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« الله تعالی هغوی (ابن تیمیه او ابن قیم رحمهماالله) له دې ناوړه تهمت او وحشتناک نسبت څخه ساتلي دي او هر څوک چې شرح منازل السائرين(مدارج السالكين علامه ابن قيم) مطالعه کړي نو ورته به ثابته شي چې ابن تيميه او ابن قيم د اهل سنت و جماعت له مشرانو او د دې امت له اولياؤ څخه دي»،

علامه ابراهيم کورانی شافعی (متوفای ۱۱۰۱ه) وايي: "ابن تيمية ليس قائلا بالتجسنيم، فقد صرح بأن الله تعالى ليس جسما فِي رسالة تكلم فيها على حديث النْزول كُل ليلة إلى السماء الدنينا. وقال فِي رسالة أخرى: من قال: إن الله تعالى يماثل الْمخلوقات فهو مفتر على الله سبحانه، بل هو على مذهب السلف".[1]

يعني: « ابن تيميه په تجسيم عقيده نه درلوده بلکې پخپله رساله کې چې د حديث نزول په اړه يي بحث کړی دا يې څرگنده کړې ده چې الله تعالی جسم نه دی، او همدارنگه په بله

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين ۱/۳۸۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

رساله کې وايي: ځوک چې مخلوقات له الله تعالی سره پرتله کړي په حقیقت کې يې پر الله درواغ تړلي دي. په دې شک نشته چې ابن تیمیه د سلفو رحمهم الله په مذهب دی».

علامه آلوسي د تفسیر روح المعاني څښتن وايي "حاشا لله تعالی أن يكون من الْمجسمة بل هو أبرأ الْناس منهم، نعم، يقول بالفوقية على الْمعنى الذى أراده الله سبحانه ورسوله - صلى الله عليه وسلم -، وذلك مذهب السلف فِي الْمتشابهات، وهو بمعزل عن التجسيم"[1]

يعني:« هيڅكله ابن د مجسمه له فرقې څخه نه وه بلكې له دې فرقې نه ترټولو ډېر بې زاره خلكو څخه وه. هوكې! هغه د الله پر فوقيت لكه څنګه چې الله او د هغه پيغمبر صلى الله عليه وسلم يې اراده لري، باور درلوده. او دا د متشابهاتو په برخه كې هماغه د سلفو مذهب دی او ابن تيميه او تجسيم ډېر سره لرې دی»،

علامه نعمان بن محمود آلوسی رح د ابن حجر هيتمی په رد او د ابن تيميه رح نه په دفاع كې وايي: "والعجب من الشيخ ابن حجر ركيف ينسب إ ليه هذه الْأقوال من غير نقل عنه وإسناد، وقد قالوا: لولا الإسناد لقال من شاء ما شاء".[2]

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين ١/٣٨٩).

[2] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين ١/٣٨٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« حيرانتيا ده چې شيخ ابن حجر څنگه دغه څرگندونې(دتجسيم په برخه کې) پرته له هيڅ سند او منبع نه ابن تيميه ته منسوبوي. علماؤ ويلي دي چې: که چيرې سند نه وي نو د هر چا چې هر څه زړه غواړي وايي يې»

د "شَابٌ اَمْرد" شبهې ته ځواب او آيا شيخ الاسلام رحمه الله پر دې معتقد وه چې الله "شَابٌ اَمْرد" دی؟

پر شيخ ابن تيميه رح د تجسيم د نسبت او وربانديې له تړل شوو مشهورو شبهاتو څخه يوه دا ده چې: مخالفينو يې درواغ تړلي او ويلي يې دي چې ابن تميه پر دې قائل وه چې الله تعالی د يو گړگوتي ويښتانو لرونکي ځوان په څير دی. (معاذالله) تر دې چې په ډيره بې انصافۍ او درواغو سره يې ويلي: ابن تميه د گړگوتو ويښتانو لرونکي خدای عبادت کوي.

ځواب:له هر څه مخکې بايد پر دې وپوهيږو چې شيخ الاسلام ابن تيميه رح د الله تعاللی له تجسيم نه بې زاره دی او نوموړي ته دا نسبت کول محض درواغ دي. نو د هغې قضې حقيقت څه دی چې دا تور يې په شيخ پورې تړلی دی؟

د حديثو په کتابونو کې داسې روايت وجود لري چې پر دې مدعا دلالت کوي.

په پيل کې اجازه راکړئ تر څو د دغه روايت طريقې او ځينې الفاظ د هغو په اړوند د علماؤ له احکامو سره رانقل کړم: دا روايت د دوه طريقو او گڼو الفاظو لرونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله طريقه:د قتاده حديث، له عكرمه له ابن عباس رضى الله عنهما څخه ده او يو لفظ يې په دې ډول ده: "رأيت ربيِّ جعدا أمرد، او په بل لفظ، فيِ صورة شاب أمرد جعد" [1]

يعني:« رب مې د يو داسې ځوان په شكل كې چې لا تر اوسه يې د ځيرې ويښتان نه وي راټوكيدلي او ګړګوتي ويښان لري، وليدو».

دا روايت په دې طريقې سره ځينو علماؤ تصيحيح كړى دى چې له دې ډلې:

امام احمد رح[2]، امام ابو زرعه رازى رح[3]، امام طبرانى رح[4]، امام ابو الحسن بن بشيار رح[5]، قاضى ابو يعلى رح[6]، امام ابن صدقه رح دي.[7]

[1] (الأسماء والصفات للبيهقي، روايت شماره ۹۳۸)

[22] (المنتخب من علل الخلا ، ص ۲۸۰، و إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص ۳۹۱)

[3] (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص۱۴۴)

[4] (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص۱۴۳)

[5] (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص۱۴۳-۱۴۲)

[6] (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص۱۴۱، ۱۴۲،۱۴۳)

[7] (إبطال التأويلات ۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو يوه ډله نورو علماؤ دا روايت ضعيف يا ساقط ګڼلئ چې له دې ډلې دا دي: ابن جوزي رح[1]، امام ذهبی رح، منکر بللی[2]، او علامه سبکی دروغ او موضوعی بللی[3] او شيخ آلباني رح هم منکر ګڼلی دی[4].

دوهمه طريقه: له مروان بن عثمان هغه له عماره بن عامر هغه له ام طفيل نه په مرفوع شکل سره روايت کوی، او له الفظو څخه يې دا دي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: "رأيت ربيِّ فيِ الْمنام فيِ صورة شاب...".[5]

يعني:« رب مې په خوب کې د يو ځوان...په ډول وليدو».

[1] (العلل المتناهية ١/٣٦)

[2] (سير أعلام النبلاء ١٠/١١٣)

[3] (طبقات الشافعية الكبرى ٢/٣١٢)

[4] (سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة ١٣/٧٢٥)

[5] (المعجم الكبير روايت شماره ٣٤٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا طریقه ابوالحسن بن بشار او ابو یعلی صحیحه ګڼلې[1] خو یو ډله نورو علماؤ دروغ او موضوعي ګڼلی، چې له دې جملې:

امام احمد رحمه الله[2]، یحیی بن معین رحمه الله[3]، امام نسائی رحمه الله[4]، امام ابن حبان رحمه الله[5]، علامه سبکی[6]، علامه بدرالدین بن جماعه رحمه الله[7]، علامه سیوطی رحمه الله،[8] علامه شوکانی رحمه الله[9] او شیخ آلبانی رحمه الله دي.[10]

له حلولیه نه یوې ډلې دا لیدنه او رؤیت رښتینی ګڼلی او الله یې تشبیه او تجسیم کړی دی او ځینې نورو بیا دا لیدنه په خوب کې ګڼلې او د خوب نړۍ یې له حقیقي نړۍ نه جدا

[1] . (إبطال التأويلات لأخبار الصفات، ص١٤٢ و طبقات الحنابلة ٢/٥٩).
[2] (المنتخب من علل الخلال، ص٢٨٤).
[3] (تاريخ بغداد ١٥/٤١٩).
[4] (العلل المتناهية ١/٣٠)
[5] (الثقات ٥/٢٤٥)
[6] (طبقات الشافعية الكبرى ٢/٣١٢)
[7] (إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ ص ٢٠٦)
[8] (اللآلئ المصنوعة في الأحاديث الموضوعة ١/٣٣)
[9] (الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة، ص٤٤٧)
[10] (سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة ١٣/٨١٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼلې ده.خو ټولو هغو اهل سنتو علماؤ چې دا روایت یې صحیح ګڼلی نو پر خوب یې تعبیر کړی نه په ویښه.

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح د کلام ظاهر په دې دلالت کوي چې هغه دا روایت تضعیفوي. دبیلګې په توګه نوموړی د هغو کسانو په رد کې چې دالله تعالی د صفاتو په اثبات کې مبالغه کوي وایي:

"أحاديث رووها فِي الصفات زائدة على احاديث التي فِي دواوين الإسلام مما نعلم باليقين القاطع أنها كذب وبهتان بل كفر شنيع. وقد يقولون من أنواع الكفر ما لا يروون فيه حديثا".[1]

یعني:«یعني د صفاتتو د اثبات په باب کې داسې احادیث روایت کوي چې د اصل اسلام په کتابونو کې له شته احادیثو څخه زیات(آخوا) دی. او په یقین سره پوهیږو دغه روایاتونه چې رانقلوي یې نه یوازې دا چې درواغ او بهتان دي بلکې ډیر ناوړه او قبیح کفر دی. او کله هم داسې کفریات وایي چې هیڅ حدیث یې په اړه وجود نه لري».

---

[1] (مجموع الفتاوی۳/۳۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې په دوام وروسته له دې چې د دې درواغو ځینې مثالونه بیانوي نو وايي چې "وكذلك الحديث الذى رواه أهل العلم أنه قال: {رأيت ربيِّ فِي صورة كذا وكذا}". [1]

یعني:« او همدارنګه دغو احادیثو، داسې يو روايت دی چې اهل علم هغه روايت کړی چې" خدای مې په داسې او هغسې شکل ولیدو"». په دوام یې هغه(روايت) د تمریض په صیغې چې پر ضعیفوالي دلالت کوي بیان کړی او وايي «یروی من طريق ابن عباس ومن طريق أم الطفيل وغيرهما وفيه {أنه وضع يده ...}".[2]

یعني:« د ابن عباس، ام طفیل له خوا روايت شوی او په هغه کې داسې راغلي دي...».

مګر هغه څه چې مخالفین یې د نوموړي له "بيان تلبيس الجهمية"[3] له کتاب څخه رانقلوي چې ګنې هغه دا روتیت تصحیح کړی، باید ووایو چې:

لومړی: هغه د رد په ځای کې دا خبره راوړې او اصل بحث دوه پاڼې وړاندې[4] شروع کیږي.

---

[1] (مجموع الفتاوى٣/٣٨٧)
[2] (مجموع الفتاوى٣/٣٨٧)
[3] (٧/١٩٠)
[4] (ص ٢٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم: آن که فرض کړو چې روايت صحيح ګڼلی نو بيا هم يوازې شيخ رحمه الله نه دی بلکې ترده مخکې لوی امامان شته چې دغه روايت يې صحيح ګڼلی.

باید ووایم چې: شيخ الاسلام رحمه الله د دغه روايت د صحيح ګڼلو پر فرض؛ هغه په خوب کې په ليدلو تعبير کړی او همدارنګه يې د دې روايت او د هغه روايت تر منځ توپير رامنځته کړی چې له ابن عباس نه د معراج په شپه د الله تعالي د ليدلو په اړه رانقل شوی.[1] سره ل دې چې د معراج په شپه د ليدنې په اړه هم ځينو علماؤ څرګندونې کړې او هغه يې په قلبي ليدنه ګڼلې نه د سترګو ليدنه.

د دې بحث نور تفصيل ولولئ؛

: شيخ الإسلام رحمه الله وايي: "و كلها فيها ما يبين أن ذلك كَان فيِ الْمنام وأنه كاَن بالْدينة إلا حديث عكرمة عن ابن عباس وقد جعل أحمد أصلها واحدا وكذلك قال العلماء" [2]

---

[1] (مجموع الفتاوی ۳/۳۸۷)

[2] (بيان تلبيس الجهمية ۷/۲۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« یعني ټول روایتونه چې په دې باب راغلي دا څرګندوي چې دا لیدنه په مدینه منوره کې او په خوب کې وه پرته د عکرمه با عباس له حدیث نه (چې په ښکاره پکې د خوب کلمه نه ده راغلې) او امام احمد رحمه الله د دواړو روایتونو(ابن عباس او ام طفیل) اساس یو بللی او نورو علماؤ هم همداسې ویلي».[1]

همدارنګه وایي:"وهذا الحديث الذي أمر أحمد بتحديثه قد صرح فيه بأنه رأى ذلك في المنام".

یعني:« یعني امام احمد رحمه د دې حدیث په روایت امر کړی او دا یې څرګنده کړې ده چې دغه روئت او لیدنه په خوب کې وه».

شیخ الاسلام رحمه اله په صراحت سره دا څرګندوي چې په دنیا کې د الله تعالی لیدنه هیچا ته ممکنه نه ده او پر مجسمه د رد په برخه کې وایي:

"أدخلوا فِي ذلك من الأمور ما نفاه الله ورسوله، حتَّى قالوا: إنه يرى فِي الدنيا بالأبصار"[2]

[1] (بيان تلبيس الجهمية ٧/٢٢٩)

[2] (منهاج السنة ٢/٥٣٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:«(مجسمه) و په دې اړه داسې مسائل را دننه کړي چې الله او رسول يې هغه نفيه کي او انکار يې ترې کړی. تر دې چې (مجسمه) ويلي: چې الله په دنيا کې په سترګو ليدل کيږي».

دغه راز وايي:"وقد اتفق المسلمون على أن الْنبى صلى اللَّه عليه وسلم لم ير ربه بعينيه في الارض و أن الله لما ينزل له إلى الْأرض وليس عن الْنبي صلى اللَّ عليه وسلم قط حديث فيه أن اللَّه نزل له إلى الْأرض".[1]

يعني:« مسلمانان په دې اتفاق لري چې رسول الله صلی الله عليه وسلم خپل رب په سترګو نه دی ليدلی، او همدارنګه اتفاق لري چې الله تعالی د خپل پيغمبر په خاطر د ځمکې مخ ته نه دی راکښته شوی او له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه هم هيڅ داسې حديث شتون نه لري چې دا ثابته کړي».

[1] (مجموع الفتاوى٣/٣٨٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوازې شیخ الاسلام ابن تیمه رح نه دی چې وايي که چیرې د لیدنې تفسیر او تعبیر پر خوب وشي؛ په دې روایت کې مشکل نشته، بلکې بلکې د علماؤ بله ډله هم په دې نظر ده.

له دې جملې نه: امام احمد رحمه الله (متوفای ۲۴۱ ه)، دی چې خبرې مو یې وړاندې ولیکې ، دغه راز امام عثمان بن سعید دارمی رحمه الله (متوفای۲۸۰ ه) په کوم ځای کې دا روایت "أتاني ربي في أحسن صورة" را نقلوي، وايي: "وإنما هذه الرؤية كَانت فِي المنام، وفِي المنام يمكن رؤية الله تعالى على كُل حال وفِي كُل صورة" [1]

یعني:« دا لیدنه په خوب کې وه او په خوب کې د الله تعالی لیدنه په هر حال او صورت باندې ممکنه ده».

امام ذهبی رحمه الله (متوفای۷۴۸ ه) وايي: "وهذه الرؤية رؤيا منام إن صحت".[2] یعنی:« فرضا که دا روایات سم وي؛ نو دا لیدنه په خوب کې وه».

بدر الدین بن جماع رحمه الله (متوفای۷۳۳ ه) وروسته تر دې چې د دې روایتو ثبوت تر سوال لاندې راولي وايي: "وبتقدير ثبوته فإن له أجوبة الأول لعله كَان فِي الْنوم والمنامات

---

[1] (النقض على المريسي، ص۲۸۷)

[2] (ميزان الإعتدال في نقد الرجال ۱/۵۹۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

أوهام وتَخيلات جعلها اللهدليلا على ما كَان أو يكون والتخيلات والْاوهام ليست حقائق فيِ نفسها كما يرى الإنسان أنه طار فيِ الهواء ومشى على الماء أو أنه فيِ مكة أو الهند وشبه ذلك فإن ذلك ليس حقيقة قطعا فإن قيل رؤيا الْأنبياء حق قلنا نعم حق ومعناه أنها حق فيِ مقاصدها وتأويلاتها لا فيِ صورها فيِ نفسها مطلقا فيِ جميعها". [1]

يعني:« باالفرض د دغه روايت د سموالي په صورت کې کولای شو لاندې ځوابونه ورکړو، لومړی؛ ممکنه ده چې په خوب کې شوي وي، او طبعا خوبونه له تخيلاتو ورآخوا بل څه نه دي چې الله تعالی د هغه څه لپاره چې وه يا دي دليل گرځولي. او په دې کې شک نشته چې تخيلات او اوهام ريښتوني نه دي، لکه انسان چې په خوب کېويني چې: په هوا کې يې الوتنه کړې وي يا د اوبو په سر ګرځلي يا دا چې ځان په مکه يا هند کې ويني؛ او يا د دې په څير نور شيان گوري. يقينا چې داسې شيان حقيقت نه لري. خو که چيرې وويل شي چې د انبياؤ خوب حق دی! نو وايو چې هوکې! پخپلو مقاصدو او تأويل کې حق دی خو نه په ټولو هغو صورتو او ډولونو کې چې گوري يې».

[1] (إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ ص۲۰۴او ۲۰۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه علامه سيوطی رحمه الله (متوفای ۹۱۱ ه) وايي: "وهذا الحديث إن حمل رؤية على المنام فلا إشكَال"[1]

يعني:« که چيرې دا حديث په خوب کې په ليدنه تعبير شی مشکل پکې نشته».

و امام عجلونی رحمه الله(متوفای ۱۱٦۲ه) د علامه سيوطی رحمه الله دا خبرع راخيستي او هيڅ تبصره يې پرې نه ده ليکلې چې دا پخپله د دې قول پر تائيد دلالت کوي.[2]

علامه معلمی رحمه الله(متوفای ۱۳۸٦ ه) وايي: "إن لهذا الحديث طرقا معروفة فِي بعضها ما يشعر بأنها رؤيا منام، وفِي بعضها ما يصرح بذلك، فإن كَان كذلك اندفع الاستنكَار رأسا"[3]

يعني:« دا روايت مشهورې طريقې لري، او په ځينو دغو طريقو کې داسې الفاظ شتون لري چې د خوب پر ليدنه دلالت کوي، او په يو شمير نورو کې په خوب کې پر ليدنه صراحت شتون نه لري؛ نو که چيرې داسې ول بيا يې د انکار کچه لوړيږي».نو حتمي نه ده چې هر

[1] (اللآلیء المصنوعة في الأحاديث الموضوعة ۱/۳۴)

[2] (كشف الخفاء ومزيل الإلباس عما اشتهر من الأحاديث على ألسنة الناس۱/۴۳۷)

[3] (التنكيل بما في تأنيب الكوثري من الأباطيل ۱/۲۵۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مو په خوب کې ولیدل باید په رښتیا یو داسې څه وي لکه په ویښه او حقیقي نړۍ کې چې دي.

په قرآن کریم کې د یوسف علیه السلام د خوب په اړه لولو چې: {إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سَٰجِدِينَ}[1]

ژباړه: (اې پیغمبره په یاد ولره) کله چې یوسف (ع) خپل پلار ته وویل: "پلاره جانه! ما خوب لیدلی دی چې یوولس ستوري دي او لمر او سپوږمۍ ده؛ او ومې لیدل چې هغوی ما ته سجده کوي."

او د سورې په وروستیو آیتونو کې لولو: {وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ۖ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيَٰىَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّى حَقًّا}[2]

---

[1] (سوره یوسف آیت ۴).
[2] (سوره یوسف آیت ۱۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هغه خپل مور او پلار پاڅول او له ځانه سره يې پر تخت کښېنول او ټول د هغه په وړاندې(د اميرانو په وړاندې د هغه مهال د خلکو په رواج) بې واکه په سجده ټيټ شول. يوسف (ع) وويل: "پلاره! دا زما د هغه خوب تعبير دی، چې ما مخکې ليدلی ؤ، زما رب هغه حقيقت وګرځاوه.

نو دلته وليدل شول چې د الله پيغمبر يوسف عليه السلام په خوب کې ستوريويني، چې هغه ته سجده کوي خو د ويښې او واقعي نړۍ کې دا دهغه مور، پلار او يوولس ورونه دي چې هغه ته يې سجده وکړه او هغه خپل خوب پخپله دغه رنګه تعبيروي.[1]

علامه ابن جوزی رحمه الله(متوفای٥٩٧ ه) وايي: "و رؤيا الْمنام وهم والْاوهام لاتكون حقائق، والإنسان يرى نفسه كأنه يطير أو كأنه قد صار بهيمة" [2]

يعني:« هغه څه چې انسان يې په خوب کې ګوري، وجودي حقيقت نه لري بلکې له اوهامو پرته بل څه نه دي. انسان په خوب کې ويني چې الوتنه يې کړې ده يا هم د يو ښاروي په

[1] (بيان تلبيس الجهمية في تأسيس بدعهم الكلامية ١/٣٢٥)
[2] (دفع شبه التشبيه بأكف التنزيه، ص ١٥٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیر شوی».خو طبیعي ده چې د ویښې په نړۍ کې داسې څه نه دي پېښ شوي بلکې خپل خاص تعبیر لري.

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وایي:"و رؤیا المنام له حکم غیر رؤیا الحقیقة في الیقظة ولها تعبیر و تأویل لما فیها من الامثال المضروبة للحقائق"[1]

یعني:« په خوب کې لیدل ځانګړی حکم لري او په ویښه او حقیقي نړۍ کې د لیدلو په څیر نه دي. خوب خپل ځانګړی تعبیر او تأویل لري اوپکې بیان شوی مثال په حقیقي نړۍ کې دی».

مګر په خوب کې د الله تعالی لیدل په څه شي باندې دلالت کوي؟

[1] (مجموع الفتاوی ۳/۳۹۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بیهقی رحمه الله (متوفای ۴۵۸ه) د ابن عباس روایت پر خوب تعبیر کړی او وايي : "قال أهل الْنظر: رؤيا الْنوم قد يكون وهما يجعله الله تعالى دلالة للرائى على أمر سالف أو آنف على طريق التعبير".[1]

یعني:« اهل تحقیق وايي: هغه څه چې یو شخص یې په خوب کې ویني، کله هم پرته بل څه نه وي چې الله تعالی هغه د خوب لیدونکي پر حال او احوال د تعبیر په توګه رامنځته کوي، چې په تیر یا راتلونکي کې څه پیښ شوي یا به پیښ شي».

شیخ الاسلام رح وایي: "وقد يرى المؤمن ربه فِي المنام فِي صور متنوعة على قدر إيمانه و يقينيه، فإذا كان ايمانه صحيحا لم يره إلا في صورة حسنة وإذا كَان فِي إيمانه نقص رأى ما يشبه إيمانه و رؤيا المنام لها حكم غير رؤيا الحقيقة في القيظة"[2]

یعني:« او ممکنه ده چې یو مسلمان په خوب کې خپل رب په مختلفو شکلونو ووینې، که چیرې یې ایمان سم او صحیح وي نو په ډیر ښکلي شکل او ډول سره به یې ویني؛ او که

[1] (الأسماء والصفات للبيهقي ص ۲/۳۶۸ و إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ ص ۲۰۶)
[2] (مجموع الفتاوى ۳/۳۹۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيرې يې په ايمان کې نقص او کمی شتون ولري نو د هماغه خپل ايمان په اندازه به يې ويني، او په خوب کې ليدنه د ويښې او حقيقي ليدنې څخه جدا حکم لري».

همدارنگه وايي: "فالإنسان قد يرى ربه فِي الْمنام ويُخاطبه فهذا حق فِي الرؤيا، ولا يُجوز أن يعتقد أن الله فِي نفسه مثل ما رأى فِ الْمنام، فإن سائر ما يرى فِي الْمنام لا يجب أن يكون مُماثلا... وليس فِي رؤية الله فِي الْمنام نقص ولا عيب يتعلق به سبحانه وتعالى وإنما ذلك بحسب حال الرائي وصحة إيمانه وفساده واستقامة حاله وانَحرافه... فلا نعتقد أن ما تَخيله الإنسان فِي منامه أو يقظته من الصور أن الله فِي نفسه مثل ذلك، فإنه ليس هو فِي نفسه مثل ذلك"[1]

يعني:« کله هم انسان خپل رب په خوب کې ويني او ورته خطاب کيږي؛ دغه ډول خوبونه حق دي او دا جائزه نه ده چې څوک باور ولري الله هغه ډول دی چې په خوب کې يې ليدلی او په خوب کې د نورو دغه ډول ليدنو په هکله هم همداسې ده؛ چې حتمي هغه ډول نه ده لکه په خوب کې چې ليدل شوي...او دا چې الله تعالی په خوب کې وليدل شي هغه ته کوم نقص او عيب نه متوجه کيږي بلکې دا د خوب ليدونکي په دينداری پورې اړه لري چې ايمان يې صحيح دی يا پکې فساد شتون لري او همدارنگه سمې لارې ته د نوموړي په

[1] (بيان تلبيس الجهمية ١/٣٢٧-٣٢٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پابندۍ یا هم ترې انحراف او کوږوالي باندې دلالت کوي...او همدارنگه مونږ په دې باندې باور نه لرو چې الله تعالی دې هغه شانته وي کوم څه چې د انسان په تخیل او تصور کې په وینبه او خوب کې منځته راځي، ځکه الله سبحانه وتعالی هغسې نه دی».شیخ الاسلام رح د مشبهه او مجسمه په وړاندې له سرسختو مخالفینو دی او د هغوی باور یې په شدت تر سوال لاندې راوستی چې پر دې ادعا شاهد، د نوموړي ارزښتناک کتابونه دي. لکه څنگه مو چې په لومړی برخه کې د شیخ رح عقایدو په اړه د ابن بطوطه د پوچې ادعا په رد کې اشاره وکړه. له لطف څخه خالي نه ده چې په دې برخه کې هم د هغه خبره رانقل کړو.

علامه ابن تیمیه رحمه الله وایي: "واتفق سلف الْأمة وأئمتها: أن اللَّه ليس كمثله شيء لا فِي ذاته ولا فِي صفاته. ولا فِي أفعاله وقال: من قال من الْأئمة من شبه اللَّه بخلقهه فقد كفر" [1]

یعنې:« د امت سلف رحمهم الله پر دې اتفاق لري چې: چې هیڅ شی په ذات صفاتو او اعمالو کې د الله په څیر او مثیل نشته او ځینې أئمه(نعیم بن حماد خزاعي ته یې اشاره ده) وو فرمایلي: څوک چې الله له خپلو مخلوقاتو سره تشبیه کړي نو کافر شو».

[1] (مجموع الفتاوی ۲/۱۲۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الإسلام رحمه الله په ځانګړې توګه هغه کسان رد کړي چې الله ته د "شاب أمرد" تصور کوي او د هغوی په اړه داسې وايي : "وفيهم من يتأول قوله صلى الله عليه وسلم رأيت ربيِّ فيِ أحسن صورة وفيِ صورة كذا وكذا ويُجعل ألأمرد ربه و هؤلاء الحلولية والاتحادية"[1]

يعني:« او ځينو د هغوی د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرې چې فرمايلي يې دی، "رب مې دا رنګه او هغه رنګه وليدو" تأويل کړي دي او خپل رب يې امرد ځوان ګرځولی دی، او دوی هماغه د حلوليه او اتحاديه ډلې دي».

نو آيا اوس به هم داسې څوک وي چې وايي ابن تيميه رح د هغه خدای چې د ګڼګوتو لرونکو ويښتانو ځوان دی عبادت کوي؟ او آيا بيا هم په تجسيم متهم کيدای شي؟

البته له بې انصافو او تهمت ګرو دښمنانو لرې نه ده! مګر يقين لرم چې دغه په دې برخه دغه کوچنوټې ليکنې به دحق د لټوونکو لپاره کافي او شافي وي. إن شاءالله.

---

[1] . (الاستقامة ٢ /١٩٦-١٩٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله تکفیري وه؟

د تکفیر په برخه کې د شیخ الاسلام ابن تیمه رحمه الله(تګلاره) هماغه د اهل سنت و جماعت منهج وه، چې د وعیدیه(خوارج او معتزله و) او وعدیه(مرجئه و) تر منځ، منځنی منهج دی. تر هر څه وړاندې باید پر دې پوهه شو چې تکفیر یو قرآني او نبوی منطق دی او څوک نشي کولی ترې منکر شي. مګر هغه کفر ناوړه او مذموم دی چې ظوابط، شرایط او موانع پکې په پام کې نه وي نیول شوي.

هغه کسان چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رح او نور علماء او داعیان په تکفیروالي متهموي، دوه شیانو کې تیروتي او ملتبس شوي دي:

لومړی: د کفر ډولونو او احکامو باندې یې په جدا بڼه نه پوهیږي.

دوهم: د تکفیر معین او مشخص او تکفیر عام او مطلق تر منځ توپیر یې نه دی پیژندلی او له همدې امله ده چې د دې مصطلحاتو "دا کفر ده" او "دا کافر ده" تر منځ توپیر یې په سمه او سهي توګه نه درک کړی.

د کفر انواع او اقسام

کفر مختلف انواع او ډولونه لري چې ځینو ته یې لنډه اشاره کوو:

دحکم په اعتبار او لومړي تقسیم کې په دوه برخو ویشل کیږي:

أ:اکبر کفر(مرتکب یې د اسلام له دائرې څخه وځې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: اصغر كفر(مرتکب يې د اسلام له دائرې څخه نه وځي)او علماؤ دغه ډول کفر ته (کفر دون کفر) يا (کفر نعمت)هم وايي.

مګر کفر د خپلو اسبابو او عواملو له مخې په شپږ ډوله ويشل کيږي؛

أ: کفر تکذيب ب: کفر جحود ج:کفر عناد او تکبر د:کفر اعراض ه: کفر نفاق و: کفرشک.

او د هغه څه له مخې چې د يو کس په اعضاؤ او غړو پورې اړه لري په درې ډولونو ويشل کيږي.

أ: کفر قلبی ب: کفر قولي ج کفر عملي.

همدارنګه د اصلي او عارضي له مخې په دوه ډولونو ويشل کيږي:

أ: کفر اصلي ب: کفر ارتداد.

د تعيين او اطلاق پر بنسټ بيا په دوه ډوله ويشل کيږي: أ: مطلق ب: معين.

متأسفانه د اهل سنت و جماعت د صحيح منهج ډيری دښمنانو له دغو تقسيماتو څخه پر هيڅ يوه يې او نه يې هم پر احکامو پوهيدلي، بس يوازې يې ټاپې په لاس کې دي او هر څوک چې د دوی د تمې خلاف وي نو تکفيري ورته وايي.

د معين او مشخص، عام او مطلق تکفير تر منځ توپير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلق تکفیر: د کفر اسباب بیانوي، (کفر) په عام وصف پورې تړي او په کوم خاص کس پورې یې نه ځانګړی کوي. لکه دا چې وویل شي: څوک چې داسې ووایي کافر کیږي؛ یا هم دا ډول کړنه تر سره کړي کافر کیږي او یاهم فلانۍ عقیده ولري نو کافر کیږي.

معین تکفیر: په مشخص کس باندې د کفر له حکم کولو څخه عبارت دی، چې داسې قول، عمل او یا کفر آمیزه عقیده باندې ککړ وي چې له اسلام سره په ټکر کې وي. لکه داسې چې وویل شي: فلانی کس کافر دی او نوم یې یاد کړي.

د شیخ الاسلام رح تکفیر، مطلق وه او په معین او مشخص ډول تر هغو څوک نه تکفیروي څو چې په یو معین کس کې ظوابط، شرایط او موانع پکې راټول نشي. او دا دهغو کسانو اد غلط فهمۍ سبب شوي ده چې د اهل سنت و جماعت او شیخ رح له منهج نه خبر نه دي او د پورته دوه مواردو چې ورته مو اشاره وکړه پر توپیر نه پوهیږي. دلته لازمه وینم د ناحقه تکفیر د خطر په هکله او دا چې شیخ الاسلام رح په جدیت له دې پدیدې سره چلند کړی د نوموړي د خبرو یوه برخه رانقل کړو تر څو دا په ښه ډول واضح کړای شي.

شیخ الإسلام رحمه الله وایي: "فإن التكفير المطلق مثل الوعيد المطلق لا يستلزم تكفير الشخص الْمعين حتَّى تقوم عليه الحجة التي تكفر تاركها"[1]

[1] (الاستقامة ۱/۱۶۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنی:« نو تکفير مطلق د وعيد مطلق په څير دی لازما (تکفير مطلق) د يو معين شخص تکفيرول نه دي، مگر دا چې پر دغه شخص داسې يو حجت قايم کړای شي چې د هغه تارک کافر کيږي».

همدارنگه وايي: "والتحقيق فيِ هذا: أن القول قد يكون كفرا كمقالات الجهمية الذين قالوا: إن اللّٰه لا يتكلم ولا يرى في الاخرة، و لكن يخفى على بعض الناس أنه كفر فيطلق القول بتكفير القائل؛ كما قال السلف من قال: القرآن مخلوق فهو كافر و من قال إن اللّٰه لا يرى في الاخرة فهو كافر ولا يكفر الشخص المعين حتى تقوم عليه الهجة "[1]

يعني:« په دې برخه کې سمه دا ده چې: ممکن قول د کفر وي لکه د جهميه فرقې مفکوره چې وايي: الله خبرې نه کوي او په آخرت کې نه ليدل کيږي، مگر شايد په ځينو خلکو ددې قضې کفريت پټ پاتې شوی وي. نو په مطلق ډول ويل کيږي: دا نظريه کفر ده. لکه څنگه چې سلف رحمهم الله وايي: هر څوک چې ووايې قرآن مخلوق دی يا ووايي چې الله په آخرت

[1] (مجموع الفتاوى ٧/٦١٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه لیدل کیږي نو کافر کیږي، مګر معین شخص پر هغه د حجت او دلیل له آقامې څخه نه کافر کیږي».

په بل ځای کې وایي: "ولا يلزم إذا كَان القول كفرا أن يكفر كُل من قاله مع الجهل والتأويل؛ فإن ثبوت الكفر فِي حق الشخص المعينْ، كثبوت الوعيد فِي الْآخرة فِ حقه، وذلك له شَروط وموانع، كما بسطناه فِي موضعه".[1]

یعني:« چې خبره دکفر وي نو چې هر چا د جهل او تأویل له مخې هغه وویله لازمه نه ده چې کافر شو، ځکه د معین کس په اړوند د کفر ثبوتول یو مشخص کس ته د عذاب د اثباتولو په څیر دي. او د معین شخص په اړوند دا حکم خپل شرطونه او موانع لري چې پخپل ځای کې مو واضح کړل».

بیا هم پسې وایي: "وليس لأحد أ يكفر أحدا من المسلمينْ وإن أخطأ وغلط حتَّى تقام عليه الحجة وتبين له المحجة ومن ثبت إسلامه بيقينْ لم يزل ذلك عنه بالشك؛ بل لا يزول إلا بعد إقامة الحجة وإزالة الشبهة".[2]

---

[1] (منهاج السنة ۵/۲۴۰).
[2] (مجموع الفتاوى٦٦٤/١٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« هيڅوک حق نه لري یو مسلمان چې د خطا او تیروتنې مرتکب شوي وي پرته له د دلیل له اقامې او د حق له بیان څخه تکفیر او له دین نه یې وباسي. هغه څوک چې اسلام یې په یقین سره ثابت شوي وي په شک او ګمان ورڅخه ایستل کیدای نشي او نه هم ورڅخه د اسلام نوم اخیستل کیدای شي مګر د حجت له اقامې او د شبهې له برطرفه کولو څخه وروسته».

دغه ډول شیخ رحمه الله فرمایي:"لیس کُل من تکلم بالکفر یکفر حتَّی تقوم علیه الحجة المثبتة لکفره فإذا قامت علیه الحلجة کفر حینئذ"[1]

يعني:« هر څوک چې د کفر خبره وکړي پرته د حجت او دلیل له اقامې څخه نه کافر کیږي، او کله چې حجت پرې تمام شو نو تر هغه وروسته کافر کیږي».

دغه راز وايي"الْقول التي يكفر قائلها قد يكون الرجل لم تبلغه الْنصوص الموجبة لمعرفة الحق وقد تكون عنده ولم تثبت عنده أو لم يتمكن من فهمها وقد يكون قد عرضت له شبهات

[1] (مجموع الفتاوی۵/۳۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعذره الله بها فمن كان من المؤمنين مجتهدا في طلب الحق و اخطأ فان الله يغفر له خطأه كائنا ما كان سواء كان في المسائل النظرية او العلمية هذا الذي عليه النبى صلى الله عليه اصحاب وسلم و جماهير أئمة الاسلام " [1]

يعني:« دا هغه خبرې دي چې ويونکی يې کافر کيږي مگر ممکنه ده چې دغه کس ته هغه نصوص چې حق پرې پيژندل کيږي نه وي رسيدلي يا ممکن ورته رسيدلي وي خو ورته ثابت شوي نه وي يا هم ورته د پوهيدلو وړ نه وي. همدارنگه ممکنه ده داسې شبهې ورته رامنځته شوي وي چې د الله تعالی په وړاندې پرې معذور وشميرل شي، نو که چيرې مجتهد او حق طلبه مؤمن وي او حق ته د رسيدو په لټه کې له تيروتنې سره مخ شي، يقينا الله تعالی به يې وبښي؛ توپير نه کوي چې په هره مسئله کې وي، علمي يا هم نظري. او دا همغه باور دی چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه او مسلمانانو جمهور أئمه يې لري.»

په بل ځای کې وايي: "إن الإمام أحمد دعا للخليفة وغيره ممن ضَربه وحبسه واستغفر لهم وحللهم مما فعلوه به من الظلم و الدعاء الى القول الذي هو كفر و لو كان مرتدين عن الاسلام لم يجز الأستغفار لهم، فان الاستغفار للكفار بالكتاب و السنة و الاجماع و هذه الأقوال و

[1] (مجموع الفتاوی۲۳/۳۴۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأعمال منه و من غيره من الأئمة صريحة في انهم لم يكفروا المعينين من الجهمية الذين يقولون: القرآن مخلوق و ان الله لا يرى في الاخرة و قد نقل عن احمد ما يدل عل انه كفر به قوما معينين فأما أن يذكر عنه في المسألة روايتان ففيه نظر او يحمل الأمر على التفصيل فيقال: من كفره بعينه فليقام الدليل على أنه وجدت فيه شروط التكفير و انتفت موانعه و من لم يكفره بعينه فلانتفاء ذلک في حقه هذه مع اطلاق قوله بالتكفير على سبيل العموم".[1]

يعني:« امام احمد رح د وخت خليفه او نورو هغو کسانو ته چې امام يې وهلی ټکولی او زندان ته اچولی وه دعا وکړه، هغوی ته يې د مغفرت غوښتنه وکړه او هغوی يې د هغه ظلم له خاطره چې مرتکب شوي يې ول او دا چې هغه د کفر خبرې ته وربللی وه، وبښل. اوس نو که چيرې هغوی مرتد او د اسلام له دايرې نه وتلي ول نو استغفار او ببښني غوښتلو ورته جواز نه درلود؛ ځکه د کفارو لپاره استغار د قرآن، سنت او اجماع له مخې جواز نه لري. د امام احمد رح او أئمه و دا کړنه او خبره په دې ذلالت کوی چې هغوی معين کسان نه تکفيرول، سره له دی چې د جهميه و عقيد او باور پر دې چې ويل يې: قرآن مخلوق دی او الله په آخرت کې بنه ليدل کيږي(د دغو امامانو له نظره کفر وه). او له امام احمد رح څخه روايت شوی دی چې ځينې معينې ډلې يې هم تکفير کړی دي. مگر هغه څه چې څرگنديږي دا دی چې: له هغه څخه په دې اړوند دوه روايتونه راغلي دي -دغه نظريه سمه

[1] (مجموع الفتاوی۱۲/۳۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نظر نه راځي- او یا هم په دې کې د تفصیل اختلاف شتون لري. په دې ډول چې: هغه کسان یې په معین ډول تکفیر کړي دی چې پرې حجت تمام شوی دی او د تکفیر شرطونو او موانعو یې شتون درلود. او هغوی یې چې په معین ډول نه دی تکفیر کړي د تکفیر د شرایطو او او موانعو د نشتون له امله دي، سره له دې چې په مطلق او عموم ډول د دغه ډول خبرو ویونکي یې تکفیر کړي دي،».

شیخ الاسلام رح د جهمیه و پر اعتقاد د رد په سیاق کې او دا چې باور یې صفت کلام په برحه کې کفر دی وایي: "لكن من كَان مومنا باللَّه ورسوله مطلقا ولم يبلغه من العلم ماْ يبين له الصواب فانه لا يحكم بكفره حتى تقوم عليه الحجة التي من خالفها كفر، اذ كثير من الناس يخطئ فيما يتأوله من القرآن و يجهل كثيرا مما يرد من معانى الكتاب والسنة، والخطا والنسيان مرفوعان عن هذه الامة والكفر لا يكون الا بعد البيان».[1]

یعني: «مگر هغه څوک چې پر الله او پیغمبر یې په مطلق ډول ایمان لري، خو علم ورته نه دی رسیدلی تر څو سم له ناسمو څخه تشخیص کړی نو په کفر یې حکم نه کیږي مگر دا چې پر هغه داسې حجت قایم کړای شي چې منکر یې کافر کیږي. ځکه ډیری خلک له قرآن نه پخپل فهم کې تیروځي او د قرآن او سنت د مفاهیمو په وړاندې ناپوهه دي. خطاء

[1] (مجموع الفتاوی۱۲/۵۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نسيان(هيريدنه) له دې امت څخه لرې کړای شوی دي او کفر يوازې د (اتمام حجت) له بيان څخه وروسته رامنځته کيږي».

د شيخ الاسلام ابن تيميه رح په دې اقوالو سره دا ثابته شوه چې هغه د تکفير قضيه کې هم لکه د نورو مسائلو په څير په د اهل سنت و جماعت ناجيه ډله او سمه لاره نيولې ده او پرته له هغه چانه چې الله او پيغمبر يې ورته کافر ويلی وي بل چاته کافر نه وايي، اد تکفير مطلق او معين تر منځ توپير ته قايل دي او تر هغو چاته کافر نه وايي څو چې پرې د حجت اقامه نه وي شوې، د تکفير شرطونه موجود نه وي موجود شوی او موانع يې له منځه نه وي تللي.

امام شمس الدين ذهبی رح د دې تر بيا ن وروسته چې امام ابوالحسن اشعری رحمه الله د خپل عمر په وروستيو کې وويل: «زه هيڅ يو اهل قبله نه تکفيروم»، وايي: "وبنحو هذا أدينن، وكذا كَان شيخنا ابن تيمية فِي أواخر أيامه يقول: أنا لا أكفر أحدا من الْأمة".[1]

[1] (سير أعلام النبلاء ١٥/٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« زه هم همداسې باور لرم او زموږ شیخ ابن تیمیه رح هم همداسې وه او د خپل عمر په وروستیو کې یې ویل: زه د دې امت هیڅ یو نه تکفیروم»،.[1]

دلته نو د شیخ الاسلام رح مخالفین وایی چې بیا یې ولې فخر الدین رازی تکفیر کړی دی؟

په دې کې شک نشته چې دا خبره سمه نه ده او متأسفانه (په دې اړه یې) د شیخ خبره قطع او غوڅه کړې ده. د شیخ رح قول په کامل ډول تاسو ته رانقلوم:« کما صنف الرازي کتابه في عبادة الکواکب و الأصنام و اقام الأدلة علی حسن ذلک ومنفعته ورغب فیه و هذه ردة عن الاسلام باتفاق المسلمین و ان کان قد یکون تاب منه و عاد الی الاسلام».[2]

یعني:« لکه څنګه چې فخر رازي د سیارو او بتانو د لمانځنې په اړه کتاب لیکلی، د هغوی ښیګڼې او ګټې یې بیان کړې او هغو په لور یې تشویق کړی، او پرته له شک نه د مسلمانانو په اتفاق سره ارتداد او له اسلام نه وتل دي. سره له دې چې هغه له دې کاره بیرته توبه کړې او اسلام ته راګرځیدلی دی.»

---

[1] (یعني دا چې دا عقیده یې د مبارک عمر تر آخره وه)
[2] (مجموع الفتاوی۴/۵۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفين د دې خبرې لومړی برخه را اخلی خو دوهمه يې چې شيخ رح پکې له دې کاره د هغه د توبې خبره کوي، له پامه يې غورځوی.

شيخ الاسلام رح بل ځای پخپلو کتابونو کې د نوموړي توبه څرګندوي او پر هغه خپله مهرباني کوي[1] او وايي: "ما سلكه أهل البدع من أهل الفلسفة والكلام لا يصلون إلى علم ويقينْ بل إنما غَاية صاحبه الشك والضلال وهذا مما اعترفت به حذاقهم وممن اعترف به أبو عبدالله الرازي رحمه الله فِي غير موضع من كتبه ولفظه فِي بعضها لقد تأملت الكتب الكلامية والْمناهج الفلسفية فما رأيتها تشفي عليلا ولا ترو غليلا ورأيت أقرب الطرق طريقة القرآن ... ومن جرب مثل تَجربتي عرف مثل معرفتي وهذا قاله فِي آخر عمره فِي آخر ما صنفه وهو كثير التناقض يقول القول ثم يرجع عنه و يقول في الآخر ما يناقضه كما يوجد هذا فی عامة كتبه تغمده الله برحمته و عفا عنه و سائر المؤمنين «رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوٰنِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ »[2] وتوبته معروفة مشهورة".[3]

[1] (رحمه الله يې ويلي دي)

[2] (سورت حشر؛ ايت ١٠)

[3] (بيان تلبيس الجهمية في تأسيس بدعهم الكلامية٨/ ٥٣٠-٥٢٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« هغه لار چې فلاسفه او متکلمین پرې روان دي، پای یې شک او گمراهي ده او انسان د یقین او هدایت لارې ته نه برابروي، او دا هغه څه دي چې د دوی مشرانو پرې اعتراف کړی دی، د دې اعترافونو له ډلې د ابو عبدالله رازی رحمه الله اعتراف دی چې د خپلو کتابونو په مختلفو ځایونو کې وایي: د متکلمینو په کتابونو او د هغوی په فلسفي منهج کې مې دقت وکړ، مریض ته شفاء نه ورکوی او تږی نه خړوبوي (یعني په درد نه خوري). بهترینه لاره د قرآن کریم تگلاره ده...(وروسته له دې د صفاتو د اثبات او نفی په برخه کې ځینو آیاتونو باندې استدلال کوي او وایی) هر څوک چې زما په څیر دا لاره تجربه کړي له دې قضې سره به مخ شي. (تر دې وروسته شیخ الاسلام رح ادامه ورکوی او وایي): دا هغه څرگندونې دي چې هغه د خپل عمر په وروستیو او او آخرینو لیکنو کې کړي دي. د رازي په خبرو کې تناقضات زیات شتون لري، کله یې یو څه ووایي او وروسته بیرته ورڅخه په شا شي او له سره بیا داسئې یو څه چې (پخوانی) خبرې یې نقض او ردوي، لکه څنگه چې دغه متاقضه کړنه یې په ډیری کتابونو کې شتون لري. الله تعالی دې هغه او ټول مسلمانان په خپل رحمت کړي او له تیروتنو دې ورته تیر شي.(الله تعالی فرمایی) : رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ

ترجمه: پروردگاره! مونږ او زمونږ هغه ورونه چې په ایمان راوړلو کې پر مونږ مخکې شوی دي وبښه. او زمونږ په زړونو کې د مومنانو لپاره کینه مه پریږده. پروردگاره!ته د ډیر رحمت او مهربانۍ څښتن یې .(شیخ رح په آخر کې وایي) د رازي توبه او رجوع مشهوره ده».

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه شبهه: آیا شیخ الاسلام رحمه الله څلورګونو امامانو ته توهین او جسارت کړی دی؟

پر شيخ الاسلام رحمه الله يو له ښکاره تهمتونو او ناروا تورونو څخه دا ده چې مذهبي متعصبين وايي: ابن تيميه د څلورګونو أئمه[1] و(امامانو) په وړاندې بې ادبي او ګستاخي کوي او هغوی ته احترام نه لري.

دغه ډله (کسان) له څلورو حالتونو څخه خارج نه دي:

ألف: د ابن تيميه رح له کتابونو او آثارو سره اشنايي نه لري.

ب: او يا دا چې په درواغو يې ځان څلور ګونو أئمه و ته منسوب کړی او خپله باطله تګلاره له أئمه و څخه پيروی ګڼي.

[1] (امام ابو حنيفه شافعي مالک او احمد رحمهم الله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: یا دا چې د توهین او جسارت په معنی اومفهوم باندې نه پوهیږي او علمي نقد ورته گستاخي ښکاري.

د: یا دا چې پوچ او مذموم تعصب او د أئمه و اړوند خپله مبالغه یې په حقه گڼلې ده او څوک چې له هغوی سره مخالفت وکړي نو د أئمه و په وړاندې یې په بې ادبۍ متهموي.

ددغه څلورگونو حالتونو په اړه لا ډیره توضیح ورکوم:

لومړی حالت: ابن تیمیه رح د أئمه و په وړاندې له توهین کوونکو څخه نه وه بلکې د دغو ښاغلو امامانو له مدافعینو څخه وه، تر ټولو ښه بیلگه یې د نوموړي کتاب "رفع الْملام عن الْأئمة الْعلام" دی چې شیخ رح په دې کتاب کې د أئمه و او فقهاؤ تر منځ د اختلاف لس عوامل مطرح کړی دي او په یو ډول یې د دغو قدرمنو امامانو له حیثیت نه دفاع کړې ده تر څو څوک داسې تصور ونه کړي چې گنې أئمه و د خپلو نفساني خواهشاتو یا د بل کوم ناوړه سبب له مخې په خپلو کې اختلاف درلود. البته د دغو اسبابو او له أئمه و څخه د دفاع بیان یوازې په دې کتاب پورې ځانگړې نه ده بلکې په گڼو ځایونو کې یې دې قضایاو ته اشاره کړې ده.

شیخ الاسلام رح په رفع الملام او همدارنگه د مجموع الفتاوی په یوه برخه کې د علماؤ د اختلاف لس عوامل د حدیثو په رڼا کې بیان کړي دي چې په حقیقت کې دا د علماؤ د اختلاف لپاره یو سلسله عذر تراشل دي، تر څو له هغوی نه د ملامتۍ بار لرې کړي او د هغوی په وړاندې د گستاخانو ژبې لنډې کړې.

په دې ځای کې اوو سببونو ته چې شیخ رح پرې بحث کړی دی په لنډ ډول په ترتیب سره ورته اشاره کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی سبب: حديث يو امام ته رسيدلی او نورو ته نه دی رسيدلی.

دوهم سبب: حديث يو امام او عالم ته رسيدلی دی مګر ورته ثابت سوی نه دی.

دريم سبب: شايد امام حديث ضعيف وګڼي،- له راويانو نه د خپل برداشت او فهم له مخې يا د بل کوم سبب له امله- مګر(هغه روايت) د بل امام په وړاندې صحيح او ثابت وي،

څلورم سبب: دخبر واحد پر قبول باندې د يوه (امام)له طرفه د ځينو شرطونو وضع کول او د بل له لخوا د هغو نه منل.

پنځم سبب: حديث ورته رسيدلی او ثابت شوی هم دی مګر هغه ترې هير شوی دی.

شپږم سبب: عالم او يام امام د روايت صحيح مفهوم او دلالت ته نه وي متوجه شوی.

اووم سبب:او يا ځينې علماء په دې نظر دی چې په دې سياق کې د روايت دلالت او مفهوم نه اخيستل کيږي،. شيخ رح د دغې دفاعې په لړ کې درې نور سببونه هم زياتوي.[1]

همدارنګه له شيخ الاسلام رحمه الله څخه وروسته ډيرو نورو علماؤ هم د فقهاؤ ترمنځ د اختلاف په عواملو او اسبابو ليکنې کتابونه ليکلی دي او په دې برخه کې يې تفصيل ورکړی

[1] (رفع الملام عن الإئمة الأعلام ۳۵-۹ او مجموع الفتاوى ۲۰/ ۲۵۰-۲۳۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دى. شيخ الاسلام حمه الله په خپلو کتابونو کې په ډير احترام له أئمه رحمهم الله څخه يادونه کړې ده او په ډيره ښه توګه يې د هغوي درنښت او عزت کړى د ى.

کله چې له شيخ الاسلام رح نه پوښتنه وشوه چې د څلورګونو مذاهبو يو په بل پسې د لمونځ کول جواز لري او کنه؟ نو شيخ رح دا ډول ځواب ورته ورکړ:

«نعم تجوز صلاة بعضهم خلف بعض كما كان الصحابة و التابعون لهم باحسان ومن بعدهم من الأئمة الأربعة يصلى بعضهم خلف بعض مع تنازعهم في هذه المسائل المذكورة وغيرها. و لم يقل احد من السلف انه لا يصلى بعضهم خلف بعض و من انكر ذلک فهو مبتدع ضال مخالف للكتاب والسنة و اجماع سلف الأمة و أئمتها»[1]

يعني:« هوکې، په يو بل پسې يې لمونځ کول جواز لري لکه څنګه چې صحابه او تابعينو او له هغوى څخه وروسته څلورګونو امامانو سره له دې چې له يو بل سره يې په هغو مسايلو کې چې پوښتونکي يې پوښتي د نظر اختلاف درلود خو بيا يې هم يو په بل پسې لمونځ اداء کړى دى او له سلفو څخه هيڅ داسې نه دى ويلي چې يو په بل پسې بايد لمونځ مه ونه

[1] (مجموع الفتاوى۲۳/۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او دغه ډول فکر د کتاب الله، سنت او سلف أئمه و د اجماع په خلاف ده، او هر څوک چې له دې نه انکار وکړي مبتدع او گمراه دی.

همدارنگه شیخ رح د دغه ځواب په یوه برخه کې وایي: وإنما خالف بعض المعتصبينْ من المتأخرين: فزعم أن الصلاة خلف الحنفي لا تصح وإن أتَى بالواجبات؛ لأْنه أداها وهو لا يعتقد وجوبها وقائل هذا القول إلى أن يستتاب كمايستتاب أهل البدع"[1]

یعني:«(په دې کې چې یو په بل پسې لمونځ اداء کړي هیڅ اختلاف نشته) مگر ځینو متعصبو متاخرینو له دې خبرې سره مخالفت کړی دی تر دې چې داسې گمان يې کړی: په حنفي پسې لمونځ کول جواز نه لري که څه هم ځینې واجبات یې(د دغه متعصب په نظر) تر سره کړي هم وي، (دلیل یې دا دی) ځکه دغه حنفی د دغه عمل په وجوب باور نه لري او هغه د واجب په نیت نه تر سره کوي. (شیخ رحمه الله وایي:) دغسې کس باید له خپلې خبرې نه توبه وکړي لکه څنگه چې مبتدع او بدعتي له خپل بدعت نه توبه کوي».

اوس به هم څوک چې د شیخ الاسلام رحمه الله له لیکنو او آثارو سره آشنایي ولري نو پر هغه به داسې تهمت وتړي؟ هیڅکله نه!

[1] (مجموع الفتاوی۳۷٦-۲۳/۳۷۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم حالت: په ډيرو مواردو کې مذهبي متعصبين يو امام ته خبرې منسوبوي او له هغو خبرو سره مخالفت درنو أئمه و ته گستاخي بلي. د بيلگې په توگه: ډيرې هغه بدعتونه چې د أئمه رحمهم الله په زمانه کې يې اصلا بهرنى وجود نه درلود، که چيرې يې رد يا ترې انکار وکړې نو د ائمه رحمهم الله په وړاندې به په جسارت(بې پروايې يا هم بې احترامى) متهم شې، يا سبحان الله! د بدعت ردول د أئمه و په وړاندې له گستاخۍ او جسارت سره څه اړيکه لري؟

له فلاسفه و څخه متاثره کلامى نظريه له علمي نقد لاندې نيسې، نو وايي: ده د أئمه و په وړاندې جسارت کړى دى. ايا أئمه رحمهم الله کلامي او له فليسوفانو نه متاثره ول؟ هيڅکله نه!

د خبرې نچوړ دا چې: أئمه و ته جسارت(موضوع) يې له خپلو بدعاتو او خزعبلاتو(بيهوده خبرو) څخه د سپر په توگه گرځولې تر څو يې څوک د بطلان جرأت ونه کړاى شي.

دريم حالت: ځينو د علمي نقد او توهين تر منځ توپير نه دى درک کړى او که چيرې د غښتلو دلايلو له مخې د يو امام مفکوره د يو داسې کس له خوا چې د نقد اهليت ولري تر څيړنې لاندې ونيول شي نو ځينې دې ته د توهين او جسارت په سترگه گوري.

هوکې! دا سمه ده هغه کسان چې د نقد اهليت نه لري او د نقد په طريقه نه پوهيږي او په دې قضاياو کې مداخله کوي، دتوهين او بې ادبۍ مرتکب گرځي. مگر دا جهل او ناپوهي ده چې هر نقد ته د توهين تصور وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه نور هیڅوک له نقد پورته نه دي او له نیوکې سره مخ دي. لکه څنګه چې امام بخاری رحمه الله وایی: "لیس أحد بعد رسول اللَّه صلی اللَّه علیه وسلم إلا یوخذ من قوله ویترك إلا رسول اللَّه صلی اللَّه علیه وسلم". [1]

یعني:« له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وروسته د هیڅ کس ټولې خبرې نه اخیستل کیږي (نه منل کیږي) بلکې ځینې خبرې یې اخیستل کیږي او ځینې یې پریښودل کیږي».

امام مالک رحمه الله وایی: " کُل أحد یؤخذ من قوله، ویترك، إلا صاحب هذا القبر صلی الله علیه وسلم".[2]

یعني:« له رسول الله صلی الله علیه وسلم پرته د هر کس د خبرو یو برخه اخیستل کیږی او یوه برخه یې ترکیږ ي».

نو که چیرې دغه نقد او آراءو رد په ادب او د علم او پوهې په مخې وي، هیڅ مشکل نه لري او توهین نه حسابیږی بلکې د امت په ګټه ده او د علم او فهم لا ډیرې دروازې پر مخ پرانیزي.

[1] (جزء القراءة خلف الإمام، ص١٤).
[2] (سیر أعلام النبلاء ٨/٩٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ائمه و، یارانو او ملګرو ډیر کله له خپلو استادانو سره مخالفت کړی دی او په هیڅ ډول بې ادبي نه ده ګڼل شوې.

څلورم حالت: د متعصبینو پر خلاف چې د حال په ژبه أئمه رحمهم الله، معصوم او له خطاو او تیروتنو څخه پاک ګڼي؛ شیخ الاسلام رح لکه د أئمه و رحمهم الله په څیر پخپل عصمت معتقد نه دی، سرچې له دې چې مذهبی متعصبین په ښکاره دا موضوع نه مطرحوي مګر دا چې پر هغوی د هیڅ علمي نقد په وړاندې تاب نه راوړی او منتقدینو ته د بې ادب او ګستاخ نوم ورکوي، دا پر دې دلالت کوي چې د هغوي په معصوم والی عقیده لري او دا چې له هغوی نه هیڅ خطا نه کیږي. په داسې حال کې چې ائمه رحمهم الله پخپله ځان له خطا او تیروتنې څخه پورته نه بلي او شرعي نصوصو ته تسلیم سوي دي.

د خپلو افکارو او نظریاتو په اړوند د امام ابو حنیفه رحمه الله(متوفای۱۵۰ه) لیدلوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن عابدين شامی رحمه الله وايی:« فقد صح عنه قال: اذا صح الحديث فهو مذهبی. و قد حکی ذلک ابن عبد البر عن ابی حنيفه و غيره من الأئمة.ه و نقله أيضا الامام الشعراني عن الأئمة الأربعة».[1]

يعني:« له امام ابو حنيفه نه په صحيح دليل سره ثابته شوې ده چې ويې فرمايل: هر کله چې حديث پخپل صحت او ثبوت ورسيږي، هماغه زما مذهب او تګلاره ده. او دا قول امام شعرانی هم له اربعه امامانو څخه رانقل کړی دی».

امام ابوحنيفه ا و امام ابويوسف رحمهم الله وايي:« لا يحل أن يأخذ بقولنا ما لم يعلم من أين أخذناه.»[2]

يعنی:« جائزه نه ده چې څوک زمونږ قول واخلي او پري عمل وکړي، پرته له دې چې پوهه شي چې له کوم ځايه مو اخيستی دی»

[1] (حاشية ابن عابدين – ردالمختار ۱/٦٨).

[2] (التنبيه على مشکلات الهداية ۲/۵۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه امام رحمه الله وايي: "لا ينبغِي لمن لم يعرف د ليلي أن يفتي ب لامي وكان رضِ الله عنه اذا أفتَّى يقول هذا رأى الْنعمان بن ثابت يعني نفسه وهو أحسن ما قدرنا عليه فمن جاء بأحسن منه فهو أولى بالصواب.[1]

يعني:« هغه چا ته ښه نه ده چې زما د خبرې دليل ونه پيژني او فتوا ورکړي. او امام رح به چې کله فتوا ورکوله نو ويل يې دا د نعمان بن ثابت يعني خپل نظر يې دی. دا فکر بهترين نظر چې مونږ ورته رسيدلی يو او که چيرې ځوک له دې څخه بهتره راوړي نو هماغه خبره لومړيتوب لري او درسته ده».

امام عباس دوری رحمه الله وايي: ابو نعيم وفرمايل: له زفر نه مې واوريدل چې ويل يې: فقال يومنا أبو حنيقة لابی يوسف: ويحك يعقوب؛ لا تكتب كُل ما تسمع مني، فإني قد أرى الرأی اليوم وأتركه غدا، وأرى الرأي غدا وأتركه بعد غد".[2]

[1] (الإنصاف في بيان أسباب الإختلاف، ص ۱۰۴).

[2] (أخرجه الدوري في تاريخ ابن معين ۳/۵۰۴، روايت شماره۲۴۶۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« یعني ابو حنیفه رح، ابو یوسف رح ته وویل: اې یعقوبه(ابو یوسفه) وای پرتا! هر څه چې له ما اورې مه یې لیکه! ځکه زه نن ورځ یو نظر لرم او سبا ممکن هغه ترک کړم او سبا چې کوم نظر لرم ممکن بل سبا دهغه په خلاف څه ووایم».

همدارنګه امام ابوحنیفه رح وایی: "ما جاءنا عن رسول اللَّه صنلی الله علینه وسنلم قبلناه على الرأس والعينين وماجاءنا عن اصحابه رحمهم اللَّه اخترنا منه ولم نَخرج عن قولهم وما جاءننا عن التابعينْ فهم رجال ونَحن رجال"[1]

یعني،:« هغه څه چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه مونږ ته رارسیدلي په سر، سترګو یې منو،او هغه څه چې د صحابه وو لخوا رارسیدلي د هغوی له منځه اقوال یې رااخلو او له خبرو یې دباندې نه وځو، مګر د تابعینو د څرګندونو په اړوند: هغوی هم سړي ول او مونږ هم سړي یو(هغوي اجتهاد کړی وه او مونږ به هم اجتهاد کوو).»

[1] (الانتفاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء مالك والشافعي وأبي حنيفة رضي الله عنهم ۱/۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو نظرياتو په اړه د امام مالک رحمه الله(متوفای۱۷۹) ليدلوری

امام دارالهجره رحمه الله فرمايي: "إنما أنا بشر، أخطئ وأصيب فانظروا في رأيي فكلما وافق الكتاب والسنة فخذوا به، وكلما لم يوافق الكتاب والسنة، فاتركوه"[1]

يعني:« زه له يو انسان پرته بل څه نه يم! د خطا او سموالي مرتکب کيږم، نو فکر او نظر مې وګورئ که چيرې له قرآن او سنت سره برابر وه نو وايې خلئ او عمل پرې وکړئ او که داسې نه وه نو خوشې يې کړئ او ترک يې کړئ».

په بل ځای کې وايی: " كُل أحد يؤخذ من قوله، ويترك، إلا صاحب هذا القبر صلى الله عليه وسلم".[2]

---

[1] (جامع بيان العلم وفضله۱/۷۷۵)
[2] (سير أعلام النبلاء ۸/۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« له رسول الله صلی الله علیه وسلم پرته د هر کس د خبرو یو برخه اخیستل کیږی او یوه برخه یې ترکیږ ي».

د خپلو نظرياتو په اړه د امام شافعي رحمه الله (۲۰۴هـ) ليدلوری

امام شافعي رحمه الله وايي: "إذا وجدتم في كتابي خلاف سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم , فقولوا بسنة رسول اللهصلى الله عليه وسلم ودعوا ما قلت".[1]

يعني:« که مو زما په کتاب کې داسې څه وموندل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنتو مخالف ول، نو د پیغمبرصلی الله علیه وسلم سنت واخلئ او زما خبره ترک کړئ.»

همدارنگه وايي: " كُل حديث عن الْنبى صلى اللَّه عليه وسلم فهو قولي، وإن لم تسمعوه مني ".[2]

[1] (المدخل إلى السنن الكبرى، ص ۲۰۵ روایت شماره ۲۴۹)
[2] (آداب الشافعي ومناقبه، ص ۷۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« د پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر حدیث زما نظر او قول هم دی، که څه هم هغه مو له مانه نه وي اوریدلي»

امام شافعی رح یو ځل یو حدیث بیان کړ، نو یو تن ورته وویل"تأخذ به یا أبا عبد اللَّه،؟ فقال: سبحان اللَّه أروي عن رسول اللَّه صلى اللَّه عليه وسلم شيئا لا آخذ به؟! متَّى عرفت لرسول الله صلى الله عليه وسلم حديثا، ولم آخذ به، فأنا أشهدكم أن عقلي قد ذهب".[1]

یعني:« اې ابو عبدالله (شافعي) دا روایت اخلې او عمل پرې کوې؟ شافعي رح وویل: سبحان الله! له پیغمبر صلی الله علیه وسلم روایت شوی حدیث وا نه خلم او عمل پرې ونه کړم؟! هر کله چې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم کوم روایت ماته راورسیدو خو هغه مې وانه خیستلو او عمل مې پرې ونه کړ؛ نو تاسو ټول شاهد اوسئ چې هغه مهال ما خپل عقل له لاسه ورکړئ».

په بل ځای کې امام شافعي رح فرمايي: " كُل ما قلت، وكان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم خلاف قولي، مما يصح، فحديث النبى صلى الله عليه وسلم أولى، ولا تقلدوني"[2].

[1] (آداب الشافعي ومناقبه، ص٦٩)
[2] (آداب الشافعي ومناقبه، ص٦٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« هر هغه څه چې ما ويلي که چيرې د رسول الله صلی الله عليه وسلم د حديث مخالف ول، نو په هغه حديث عمل وکړئ او زما تقليد مه کوئ!».

امام احمد رحمه الله فرمايي:"کان أحسن أمر الشافعي رضِي الله عنه عندي أنه کَان إذا سمع الخبر لم يکن عنده، قال به وترك قوله". [1]

يعني:« زما په وړاندې د امام شافعي بهترين کار دا وه چې کله به يې کوم داسې حديث واوريدو چې مخکې به ورته نه وه رسيدلی نو حديث به يې اخيستو او خپلې پخوانۍ خبرې به يې پريښودې».

د خپلو نظرياتو اړوند د امام احمد رحمه الله (متوفای۲۴۱ ه) ليدلوری

[1] (المدخل إلی السنن الکبری، ص ۲۰۵ روايت شماره ۲۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام احمد رحمه الله وايي: "من رد حديث رسول الله فهو على شفا هلكة"[1]

يعني:« څوک چې د رسول الله حديث رد کړي نو د هلاکت او بدبختۍ پر غاړه قرار لري».

همدارنگه فرمايي: "لا تقلدوني ولا تقلد مالک ولا الثوري ولا الأوزاعِي، وخحذ من حيث أخذوا"[2]

يعني:« زما، مالک، ثوري او اوزاعي تقليد مه کوئ! بلکې له کوم ځايه چې هغوی اخذ کړی تاسو يې هم وکړئ!».

امام ابوداوود سجستانی رح وايي: له امام احمد رح نه مې واوريدل چې ويل يې: "أنا أكره أن يكتب عني راي"[3]. يعني:« زما دا نه خوښيږي چې نظر مې وليکل شي.»

[1] (مناقب الإمام أحمد، ص۲۴۹).

[2] (إعلام الموقعين عن رب العالمين ۲/۱۳۹).

[3] (مسائل الإمام أحمد رواية أبي داود السجستاني، ص۳٦۷ روايت شماره۱۷۸٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام احمد رح فرمايي: "ليس أحد إلا ويوخذ من رايه، ويترك، يعني: ما خلا الْنبي صلى الله عليه وسلم".[1]

يعني:«پرته له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د هر چا د نظرياتو يوه برخه اخيستل كيږي او يو څه يې پريښودل كيږي».

همدارنگه فرمايي:"رأي الْاوزاعِي، ورأي مالك، ورأي سفيان كله رأي ، وهو عند سواء وإنما الحجة فيِ الْاثار".[2]

يعني:« د اوزاعي، مالک او سفيان ټولو رايې، نظريات دي او زما په وړاندې يو شان دي. دليل او برهان يوازې په احاديثو کې دی».

دا د ځلور گونو امامانو رحمهم الله د اقوالو يوه برخه وه او څرگندوي چې پر هغوی نقد د هغه چا لپاره چې اهل يې وي نه يوازې دا چې توهين او جسارت نه دی بلکې د هغوی پر لاره او روش تلل او قدم ايښودل دي.

---

[1] (مسائل الإمام أحمد رواية أبي داود السجستاني، ص٣٦٨ روايت شماره١٧٨٦)

[2] (جامع بيان العلم وفضله ٢/١٠٨٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم حالت: د أئمه و په حق کې د خپلې مبالغې او تعصب له مخې، توهین او تجمید یې حکم ګرځولی او هر څوک چې د دوی په دغه ظالمانه ترازو کې وغورځي، نو پرته له درنګه یې د خپلو تعصبی عینکو له مخې د أئمه و رحمهم الله په وړاندې په توهین او جسارت متهموي.

لکه د نصاراو(مسیحیانو) په څیر چې هر کله مسلمانان ورته ووایي: عیسی علیه السلام د خدای بنده او استازی دی او د خدای زوی یا خپله خدای نه دی، نو راوپاریږي او وایي: مسلمانانو د عیسی علیه السلام په حق کې توهین کړی او ددغه عظیم الشان پیغمبر په وړاندې خپله ژبه اوږدوي ځکه زمونږه(مسیحیانو) په څیر هغه د خدای زوی یا خپله خدای نه ګڼي.

دوی تعصب او خپله باطله او شرکي مبالغه، احترام نوموي او هر څوک چې د دې شرکې او باطلې نظریې مخالف وي نو اولوالعزم پیغمبر ته په جسارت او بې ادبۍ متهم کیږي.

د دغو څلورو حالاتو له شرحې او څیړلو مونږ ته ثابته شوه چې شیخ الاسلام رحمه الله قدرمنو أئمه و رحمهم الله ته ځانګړی احترام درلود بلګې د هغوی له لوړمقام یې دفاع کړې او د سپک ژبو او جسارت کوونکو ژبه یې ور لنډه کړې ده.

څلورمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله ناصبی او د اهل بیتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښمن وه؟

روافض هداهم الله، شيخ الاسلام ابن تيمه رح په ناصبي متهموي او د اهل بيتو دښمن يې ګڼي. په لومړي سر کې باید د ناصبي تعريف د اهل سنتو او روافضو په وړاندې وپيژنو ترڅو په ښه توګه دغه قضيه درک کړای شي.

ناصبي او نواصب يعني څه؟

نصب په لغت کې د يوشي د پورته کولو او راجګولو معنا لري او په شرعي اصطلاح کې نواصب، ناصبه او اهل نصب هغه کسان دي چې له علی رضی الله عنه او نورو اهل بيتو سره کينه ساتي او دښمني ورسره کوي.

دا هغه تعريف دی چې د اهل سنتو عموم مسلمانان يې وړاندې کوي، او په دې اعتبار او حيثيت ابن تيميه رح ناصبي نه وه بلکې د نواصبو مخالف وه چې دا به ددې بحث په دوام درک کړئ. مګر د رافضي شيعه ګانو په وړاندې د ناصبي تعريف بشپړ توپير لري او بل ډول دی، پام وکړئ چې رافضي علماء ناصبي څه ډول تعريفوي:

د روافضو په وړاندې هر څوک چې له راوفضو سره دښمني ولري حتی که ابوبکر او عمر رضی الله عنهما ته پر علی رضی الله عنه ترجيح او برتري ورکړي نو ناصبي ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ابوعبدالله جعفر صادق (نه يې په درواغو) روايت کړی چې ګني هغه داسې ويلي: "ليس الناصب من نصب لنا أهل البيت؛ لأنك لا تَجد أحدا يقول أنا أبغض محمدا و آل محمد، ولكن الناصب من نصب لكم وهو يعلم أنكم تتوالونا وتتبرءون من أعدائنا".[1]

يعني:« ناصبي هغع څوک نه دی چې له مونږ اهل بيتو سره دښمني ولري ځکه ښکاره ده چې هيڅوک نه وايي: زه له محمد او آل محمد سره دښمني لرم. بلکې ناصبې هغه څوک دی چې له تاسو شيعه ګانو سره دښمني ولري په داسې حال کې چې پوهيږي تاسو تاسو له مونږ سره دوستي کوئ او زمونږ له دښمنانو بيزاره ياست».

او موسى بن محمد بن على بن عيسى وايي: "كتبت إليه يعني عَلى بن محمد عليه السلام أسأله عن الناصب- هل أحتاج فِي امتحانه- إلى أكثر من تقديمه الجبت و الطاغوت- و اعتقاد إمامتهما- فرجع الجواب من كَان على هذا فهو ناصب" [2]يعني:« د امام على بن محمد[3] لپاره مې وليکل: آيا د ناصبي په ازمايلو کې تر دې ډير څه چې جبت او طاغوت ته پر (على رضى

[1] (وسائل الشيعة، روايت ۱۲۵۴۸ وصفات الشيعة، ص۹ روايت شماره ۱۷)
[2] (وسائل الشيعة، روايت۱۲۵۵۹)
[3]

(چې مشهر په امام هادی او امام لسم د شيعه ګانو دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عنه) ترجيح ورکوي او په امامت يې باور لري؛ شته؟ ځواب راته راغلو چې هر څوک دا ډول وي نو ناصبي دی».

د رافضيانو قبحهم الله پر منطق جبت او طاغوت يعني ابوبکر او عمر رضی الله عنهما!.

د شيعه علماؤ او محققينو له ډلې محسن المعلم وايي: ناصبي هغه څوک دی چې له علي عليه السلام، د هغه د اولادې له امامانو او شيعه ګانو سره دښمني ولري»[1].

او يوشمير نور يې بيا په ښکاره دا څرګندوي چې ټول اهل سنت ناصبيان دي؛ د حسين بن شيخ محمد آل عصفور درازي بحراني په نوم د دوی له علماؤ يو تن وايي: "بل أخبارهم عليهم السلام تنادي بأن الناصب هو ما يقال له عندهم سنيا"[2]

يعني:« بلکې د أئمه و عليهم السلام اخبار او روايات نارې وهي چې د هغوی په وړاندې ناصبي هماغه سني دی».

څو کرښې لاندې بيا وايي: "ولا كلام فِي أن الْمراد بالناصبة هم أهل التسنَن".[3]

---

[1] (النصب و النواصب، ص٢٦١).

[2] (المحاسن النفسانية في أجوبة المسائل الخراسانية، ص١٤٧)

[3] (المحاسن النفسانية في أجوبة المسائل الخراسانية، ص١٤٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« په دې کې هيڅ اختلاف نشته چې له ناصبي څخه هدف هماغه اهل سنت دي».
له همدې امله ده چې امام ابوحنيفه رحمه الله او د اهل سنتو نورو علماؤ او مشرانو ته ناصبي وايي.

محمد بن يعقوب کلينى پخپل سند له محمد بن مسلم څخه روايت کوي چې ويل يې: دخلت على أبِي عبد الله ع و عنده أبو حنيفة فقلت له جعلت فداک رأيت رؤيا عجيبة فقال لی يا ابن مسلم هاتها فإن العالم بها جالس و أومأ بيده إلى أبِي حنيفة قال فقلت رأيت کاني دخلت دارى و إذا أهلى قد خرجت على فكسَّرت جوزا کثيرا و نثرته على فتعحبت من هذه الرؤيا فقال أبوحنيفة أنت رجل تَخاصم و تجادل لئَاما (اياما) في مواريث أهلک فبعد نصب شديد تنال حاجتک منها إن شاء الله فقال أبوعبد الله ع أصبت و الله يا أبا حنيفة قال ثم خرج أبو حنيفة من عنده فقلت جعلت فداک إني کرهت تعبير هذا النا صب، فقال يا ابن مسلم لا يسؤک الله فما يواطِی تعبيرهم تعبيرنا و لا تعبيرنا تعبيرهحم و ليس التعبير کما عبرة قال فقلت له جعلت فداک فقولک أصبت و تحلف عليه و هو مخطى قال نعم حلفت عليه أنه أصاب الخطأ قال فقلت له فما تأويلها قال يا ابن مسلم إنک تتمتع بامرأة فتعلم بها أهلک فتمزق عليک ثيابا جددا...".[1]

[1] (الکافي ٨/٢٩٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« پر ابو عبدالله جعفر صادق په داسې حال کې ورننوتم چې ابوحنیفه هم ورسره وه. امام ته مې عرض وکړ چې قربان دې شم، عجیب خوب مې لیدلی! امام وویل: و یې وایه چې (د دې)عالم یې دلته ناسته دی. او په لاس یې اشاره ابوحنیفه ته وکړه.

ومې ویل: ومې لیدل لکه په په کور کې چې یم، کورنۍ مې راغلله، ډیر چهارمغز، یې مات کړل او زما پر سر یې وشیندل، دې خوب حیران کړی یم. ابو حنیفه وویل: څو ورځې کیږي چې د کورنۍ په میراث کې دښمني او جګړه کوې او تر ډیرې هڅې وروسته خپل حاجت ته رسیږې، إ ن شاء الله. امام صادق هغه ته وویل: په خدای قسم رښتیا دې وویل. وروسته ابوحنیفه لاړو او ما امام ته مې عرض وکړ: قربان دې شم، زما د خوب له دغه تعبیره چې دغه ناصبي وکړ بد مې راغلل. (امام صادق) وویل: خدای تاته بدي نه درکوي، د هغوی تعبیر له مونږ او زمونږ له هغوی سره ورته والی نه لري، د خوب تعبیر کوم چې هغه وویل نه دی. نو هغه(امام صادق) ته مې عراض وکړ: قربان دې شم، خو تاسو ورته وویل چې رښتیا وایاست، او قسم مو هم وکړ په داسې حال کې چې هغه تېروتلی وه؟ ویې ویل: قسم مې وکړ چې هغه تیروتنه وکړه!

عرض مې وکړ نو تعبیر یې څه ده؟

ویې ویل: ته له یوې ښځې سره متعه کوې، کورنۍ دې درباندې خبریږې او ستا په ځان کې نوې جامې درته څیرې کوي».

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمت الله جزائرى عليه من الله ما يستحق، وايي: "ويُؤيد هذا الْمعنى أن الْأئمة عليهم السلام وخواصهم أطلقوا لفظ الْناصبي على أبي حنيفة وأمثاله"[1]

يعني:«او دا د دې مفهوم تائيد کوي چې أئمه عليهم السلام او خواصو يې پر ابو حنيفه او امثالو يې د ناصبي لفظ اطلاق کړى دى».

علامهء شيعه، محسن المعلم پخپل کتاب "النصب و النواصب" کې په پنځم باب، دريم فصل، اوپه مطلب د: النواصب في العباد،کې له ۲۵۹صفحې نه وروسته ... ډير نومونه را اخيستي او او وايي دا ناصبيان دي، له دې جملې نه لاندې کسان دي: ابوبکر صديق، عمر بن خطاب، عثمان بن عفان، ام المؤمنين عائشه، انس بن مالك، حسان بن ثابت، ابو هريره، مغيره بن شعبه، ابو موسى اشعرى، زبير بن عوام، طلحه بن عبيد الله، سعد بن ابى وقاص رضى الله عنهم، سعيد بن مسيب، امام اوزاعى، امام مالك، عروه بن زبير، امام ذهبى، امام بخارى، امام زهرى رحمهم الله، او ډير نور له صحابه و، تابعينو، تبع تابعينو او نور مسلمان علماء او مشران.

لکه څنگه چې تير شول د روافضو د تعريف له مخې د اهل سنت ټول مسلمانان ناصبيان دي او ورته د نواصبو په سترگه ورته گوري. اوس نو دا چې شيخ الاسلام رح ناصبي گڼي

[1] (الأنوار النعمانية ۲/۳۰۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه د حيرانتيا خبره نه ده بلکې په حقيقت کې هغه هم د ټول اهل سنت او جماعت قافلې ته ورګډوي.

مګر د نواصبو په اړه د اهل سنت او جماعت د د دقيق او درست تعريف له مخې ابن تيميه رح په ميلونو له دې څخه واټن لري دی بلکې هغه له نواصبو سره په شدت چلند کړی. په دې ځای کې له اهل بيتو د مينې او کرکې او دغه راز د ناصبي ګمراه فرقې په هکله د شيخ الاسلام رح ځينې کړنې ستاسو خدمت ته وړاندې کوم.

شيخ الإسلام ابن تيميه رحمه الله صاحب د "المنهاج السنة" د کتاب څښتن دی او هغه يې له صحابه او اهل بيتو څخه په دفاع کې ليکلی. بياهم څنګه ممکنه ده چې ابن تيميه رح ناصبي اود اهل بيتو دښمن وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن تيميه رح نواصب دا ډول تعريفوي: هغه کسان دي چې له اهل بيتو سره دښمني کوي په ځانګړې توګه علی رضی الله عنه سره، او ځینې دغه ناصبيان علی رضی الله عنه ته ګنځلې کوي او او ځینې نور یې کافر ګڼي.[1]

شيخ الإسلام رح د اهل بيتو د محبت د وجوب په هکله وايي: "محبتهم عندنا فرض واجب يؤجر عليه"[2]

يعني:« يعني زمونږ په وړاندې له اهل بيتو سره مينه فرض او واجب ده، او له دې امله يو چاته اجر ورکول کيږي».

په بل ځای کې وايي"ولا ريب أن محبة أهل بيت النبي- صلى اللّٰه عليه وسلم – واجبة"[3]

يعني:« يعني په دې کې شک نشته چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د اهل بيتو محبت لازم او واجب دی».

[1] منهاج السنة النبويه ۷/۳۳۹.
[2] (مجموع الفتاوی۴/۴۸۷)
[3] (منهاج السنة ۲/۱۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ رح د اهل بيتو رضى الله عنهم، په وړاندې د بغض او کينې په اړه وايي: "من أبغضهم فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا".[1]

يعني:« د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت دې پر هغه چا وي چې له اهل بيتو سره دښمني او کينه لري، الله د هغه هيڅ فرضي او نفلي عبادت نه قبلوي».

دعلی رضی الله عنه د لوړې رتبې او مقام په اړه وايي:"فضل عَلي وولايته لله وعلو منزلته عند الله معلوم، ولله الحمد، من طرق ثابتة أفادتنا العلم اليقيني، لا يحتاج معها إلى كذب ولا إلى ما لا يعلم صدقه"[2]

يعني:« د الله تعالى په وړاندې د علی رضی الله عنه فضل، بزرگي، ولايت او لوړ مقام په صحيحو او ثابتو رواياتو چې د يقيني علم څرگندونه کوي، معلوم او مشخص دي. - لله

[1] (مجموع الفتاوی۴/۴۸۸)
[2] منهاج السنة ۸/۱۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحمد- د دغو صحیحو او ثابتو روایاتو په شتون سره د (روافضو) درواغو او هغو روایاتوته چې صحت يې معلوم نه دی؛ اړتيا نشته».

د حسین رضی الله عنه د شهادت او د هغه د قاتلینو په اړه وايي: "وأما من قتل الحسينْ أو أعان على قتله أو رضِى بذلك فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا" [1]

يعني:« د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت دې پر هغه چا وي چې حسین رضی الله عنه يې وژلی يا يې د هغه په وژنه کې مرسته او همکاري کړې ده، او يا هم پرې خوښ شوی وي. الله د هغه هيڅ فرضي او نفلي عبادت نه قبلوي».

له نواواصبو د برائت او بیزارۍ په اړه وايي: "ويتبرؤون من طريقة الروافض والشيعة الذين يبغضون الصحابة ويسبونهم، وطريقة النواصب والْخوارج الذين يؤذون أهل البيت بقول أو عمل"[2]

يعني:« (سلف او اهل سنت) د شیعه روافضو له تګلارې چې صحابه و سره کينه او دښمني لري او کنځلې ورته کوي؛ بيزاره دی. همدارنګه د نواصبو خوارجو، له منهج نه چې پخپله ژبه او عمل سره اهل بيتو ته ازار او اذيت ورکوي. برائت او بيزاري اعلانوي».

[1] (مجموع الفتاوى۴/۴۸۷)
[2] (العقيدة الواسطية، ص۲٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رحمه الله په کتابونو او لیکنو کې دغه ډول قضایاوې ډېر زیاتې لیدل کیږي، مګر "مشت نمونه خروار" ځینې مو یې ستاسې په خدمت کې وړاندې کړل.

ډیرۍ موارد چې شیخ الاسلام رح پر روافضو پر رد کې لیکلي د "الزام خصم" له باب څخه دي، او هغوی یې د خپلې باطلې عقیدې په وړاندې ملزم ګرځولي دي، تر څو خپل بطلان او خطاو ته پاملرنه وکړي؛ مګر روافضو د هغه خبرې غوځې کړي او د ناصبي والي تهمت یې ورپورې تړلی دی.

لکه څنګه مو چې په لومړي سر کې یادونه وکړه چې روافض ټول اهل سنت ناصبي ګڼي، ځکه کوم تعریف چې دوی یې د نواصبو په اړه وړاندې کوي، نه یواځې دا چې شیخ الاسلام رح د روافضو د تهمت او افتراء په دغه قافله کې راځي بلکې له اهل سنتو څخه هیڅ یو ورڅخه سالم نه دی پاتې او ټول پکې شاملیږي.

همدارنګه دا چې روافض د الله تعالی صفات امامانو ته ورکوي، نو هر څوک چې ددوی له دغه شرک او غلو څخه منکر شي د اهل بیتو د دښمن نوم پرې ایږدي او د ناصبي ټاپه پرې وهي.

یهودیان او مسیحیان هم مسلمانان د موسی علیه السلام په دښمنۍ تورنوي ځکه د هغوی منسوخ او تحریف شوی دین نه مني، په ځانګړې بیا توګه مسیحیان ځکه (مسلمانان)د هغوی په څیر عیسی علیه السلام خدای یا هم د خدای زوی نه ګڼي.په دې کې شک نشته چې رافضیان د ترۍ پرمخ تر ټولو ډېر ناصبي مخلوق دی چې د رسول الله صلی الله علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم د میرمنو په وړاندې چې له اهل بیتو څخه دي ژبه اوږدوي او په اړه یې ډیرې سپکې څرګندونې کوي.

پنځمه شبهه: ایا شیخ الاسلام رح د قبرونو له زیارت څخه منکر دی په ځانګړې توګه د پیغمبر ص د قبر زیارت یې حرام ګڼلی؟

د افراطي صوفیانو او د شیخ رحمه الله د دښمنانو یوه شبهه چې په هغه پسې تهمت تړي او وایي: ابن تیمیه د قبرونو زیارت نه مني، آن تر دې چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د قبر زیارت یې حرام ګڼلي دی. دلته به دوه موضوع ګانې چې دوی سره ګډې کړي دي یو له بله تفکیک کړو او وضاحت او رڼا به پرې واچوو:

لومړی موضوع: ایا ابن تیمیه رحمه الله دقبرونو زیارت حرام ګڼلو؟

یقیناً چې نه! ځکه هغه لکه د ټولو اهل سنتو د قبرونو زیارت د شرایطو په پام کې نیولو سره سنت او یو غوره عمل ګڼلی دی.

شیخ الاسلام رحمه الله د قبرونو زیارت په دوه برخو شرعي او بدعي باندې ویشي او وایي: "اما زیارة القبور، فهي علی الوجهین، شرعیة و بدعیة، فالشرعیة: مثل الصلاة علی الجنازة، و المقصود بها الدعاء للمیت، کما یقصد بذلک الصلاة علی جنازته. کما کان النبي صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه وسلم يزور أهل البقيع و ويزور شهداء أحد ويعلم أصحابه إذا زاروا القبور أن يقولوا: {السلام عليكم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم ... وأما الزيارة البدعية : وهى زيارة اهل الشرک من جنس زيارة النصارى الذين يقصدون الدعاء للميت والاستعانة به و طلب الحوائج عنده فيصلون عند قبره و يدعون به فهذا ونحوه لم يفعله احدا من الصحابة ولا أمر به رسول اللَّ صلى الله عليه وسلم ولا استحبه أحد من سلف الْأمة وأئمتها بل قد سد الْنبي صلى الله عليه وسلم باب الشرك ".[1]

يعني:« د قبرونو زيارت په دوه ډوله دی، شرعي او بدعي زيارت. شرعي زيارت: پر مړي لکه د جنازې د لمانځه په څېر ده چې هدف يې د مړي لپاره دعاء ده، او همدارنګه پر هغه د جنازې د لمانځه اداء کول دي.

پيغمبر صلى الله عليه وسلم د بقيع د هديرې او د احد دشهيدانو د قبرونو زيارت کولو، او خپلو ملګرو ته يې هم ښوونه کوله چې هر کله د قبرونو زيارت کوي نو دې ووايي: السلام عليکم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم ...(او همدارنګه يې نور مسائل بيان کړي او وروسته تر هغه وايي) او بدعي زيارت: هغه دی چې مشرکين او نصارا يې تر سره کوي؛ په

[1] (مجموع الفتاوى۴۲ /۳۲۷-۳۲۶او ۲۷/۱۱۹ و قاعدة جليلة في التوسل والوسيلة، ص ۳۳-۳۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ډول چې له مړو د دعاء غوښتنه کوي، له هغوی مرسته غواړي، خپلې اړتياوې د هغوی په وړاندې لټوي، د هغوی د قبرونو په مخکې لمونځ کوي او په چيغو، بغارو سره هغوي رابلي.

دغه ډول زيارت او بيلگې يې هيڅ کوم صحابې نه دی ترسره کړی، نه هم رسول الله صلی الله عليه وسلم پرې حکم کړی او نه هم له سلفو رحمهم الله څخه چا دغه ډول زيارت ښه گڼلی بلکې رسول الله صلی الله عليه وسلم د شرک دروازه تړلې ده».

نو دا له تهمت څخه پرته بل څه نه دي او پر شيخ الاسلام رح تپل شوي غټ بهتان او دروغ دي.

دوهمه موضوع: شدُّ الرِحال يا د پيغمبر او نورو صالحينو د قبرونو پر لور سفر کول.

شيخ الاسلام رحمه الله د انبياؤ او اولياؤ د قبرونو په لور د سفر قصد(نيت) کول ممنوع گڼي، نه داچې مطلقا د قبرونو زيارت؛ د هغه ډيری مخالفينو دا دوه موضوعگانې سره گډې کړي، خو ډيرو علماؤ چې د نوموړي له کتابونو او آثارو څخه خبر دي له هغه يې دفاع کړې او دا قضيه يې روښانه کړې ده. لکه علامه ابن عابدين شامي رحمه الله چې انصاف يې په پام کې نيولی او وايي: " و ما نسب الى الحافظ ابن تيمية الحنبلي من أنه يقول بالْنهي عنها فقد قال بعض العلماء إنه لا أصل له، وإنما يقول بالْنهي عن شد الرحال إلى غير المساجد

(c) ketabton.com: The Digital Library

الثلاث. أما نفس الزيارة فلا يُخالف فيها كزيارة سائر القبور، ومع هذا فقد رد كلامه كثير من العلماء"[1].

يعني:« هغه څه چې حافظ ابن تيميه حنبلی پورې یې نسب شوی چې هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر له زیارت نه منع کړې ده؛ نو ځینې علماء وايي: چې دا نسبت اصل او بنسټ نه لري؛ بلکې له درې ګونو مساجدو پرته بل لور ته سفر ممنوع ګڼلو مګر لکه د نورو قبرونو په څير د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر مطلق زيارت کولو مخالف نه وه؛ سره له دې چې دا خبره یې ډيری علماؤ رد کړې ده».

همدارنګه علامه انور شاه کشميری رحمه الله وايي: "اختار ابن تيمية أن السفر لزيارة قبر الْنبي صلى الله عليه وسلم الْمبارك غير جائز بل يريد السفر إلى الْمسجد الْنبوي ثم إذا بلغ الْمدينة يستحب له زيارة الْمبارك، وقال باستحباب زيارة القبور الْملحقة لمكَان لثبوت زيارة الْنبي - صلى الله عليه وسلم - جنة البقيع وغيرها، ولقد أخطأ الْناقلون فِي نقل مذهب ابن تيمية كما قال ابن عدين: إن تيمية يمنع من الارتحال وشد الرحال إلى زيارة القبر الشريف ويُجوز السفر الْمحض للزيارة، ووافق ابن تيمية فِي هذه الْمسألة أربعة من الْمتقدمينْ ومنهم اَلجويني والد إمام الحرمينْ، وابتلي ابن تيمينة بالبلايا والشدائد حينْ

[1] (رد المحتار على الدر المختار، ٢/٦٢٦؛ باب: حرم المدينة و مكة)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختيار هذه الْمسألة، وصنف تقي الدين السبكي رسالة فِي رد ابن تيمية وسماها شفاء السقام فِي زيارة خير الأنام وما وجدت فيها شيئا جديدا وطريا وتصدى إلى تقوية الضعاف، ثم صنف ابن عبد الْهادي فِي الرد على السبكي وسماها الصارم الْمنكي على نحر السبكي وقد أجاد فِي تصنيفه ثم رد ابن علان على ابن عبد الْهادي وسماها الْمبرد الْمبكي على الصارم الْمنكي، وتطرق التصنيف من الطرفيْن، ومذهب جمهور الْأئمة أن زيارة القبر الشريف جائزة ومن أعلى القربات".[1]

يعني:« ابن تيميه دا نظر غوره کړی دی چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د قبر پر لور (په مطلق نيت سره) سفر ناجائز دی، د سفر قصد بايد د مسجد نبوی په لور وکړای شي او هغه ځای ته تر تګ وروسته مستحب دی چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم د قبر زيارت وشي. همدارنګه له پيغمبر صلی الله عليه وسلم نه د بقيع د او نورو زيارتونو د ثبوت په دليل، دهغو نورو قبرونو د زيارتونو په مستحب والي هم باور لري چې په دې ځای پورې تړلي دي.

مګر هغه کسان چې د ابن تيميه نظر او خبرې يې را نقل کړي دي، نو د هغو په نقل کې يې خطاء او تيروتنه کړې ده. لکه هغسې چې ابن عابدين شامي وايي: ابن تميه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د قبر په لور د سفر قصد (نيت)کول منع کړي دي مګر خالص او پرته

[1] (العرف الشذي شرح سنن الترمذي، ١/٣٢٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نيت څخه سفر او زيارت جائز ګڼي. دغه نظر له هغه څخه مخکې څلور تنو متقدمينو هم درلود، له دې جملي امام الحرمين جويني، وه.

همدارنګه ابن تيميه د خپل دغه نظر په خاطر ځورول شوی هم دی او تقی الدين سبکي د ابن تيميه په رد کې کتاب ليکلی او نوم يې ورته شفاء السقام فِي زيارة خير الأنام ايښی دی، په دې کتاب کې مې څه شی نوي او تازه ونه ليدل خو هڅه يې کړې تر ترڅو ضعيفو رواياتو ته قوت وروبښي. له هغه وروسته ابن عبدالهادی د سبکي په رد کې د الصارم الْمنکي على نحر السبکي په نوم په ډيره ښه توګه کتاب ليکلی. تر دې ورسته ابن علان د ابن عبد الهادي په رد کې کتاب ليکلی او نوم يې ورته الْمبرد الْمبکي على الصارم الْمنکي ايښی دی، او دغو تصنيفاتو له دواړو خواو ادامه پيداکړې. د جمهور أئمه و مذهب دا دی چې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د شريف قبر زيارت جائز دی او له لوړترينو قرباتو دی».

سره له د علامه کشميری رحمه الله د کلام وروستۍ برخه د نقد وړ ده او بحث به پرې وشي خو د شيخ الاسلام رح په حق کې د نوموړي انصاف د ستاينې وړ دی، دا دی د يو عالم روش، او له دې ځای نه د يو عالم او متعالم[1] توپير ښکاره او څرګنديږي.

[1] (عالم نما)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الاسلام رح د خپل دغه فکر له امله د مخالفيو او حاقدينو لخوا تر ازار او اذيت لاندې راغلی تر دې چې نوموړی له همدې امله زنداني کړای شو او دا يې وروستی زندان شو چې پکې له دنيا له نه ولاړو. وروسته له دې چې شيخ رح د خپلو مخالفينو او دښمنانو لخوا نه زندان ته ولويدو، ډيرو علماؤ او پوهانو د نوموړي د دې فکر ملاتړ وکړ او له هغه يې دفاع وکړه، له دې ډلې د بغداد علماء ول چې علامه ابن عبدالهادی پرې شرحه ليکلې او د هغوی ملاتړ يې رانقل کړی دی.[1]

د شيخ الاسلام رح مخالفين له هغه سره په کينه او دښمنۍ دومره وړاندې لاړل چې د نوموړي هغه اجتهادي نظر يي هم تکفير کړ چې له هغه پخوا هم پرې علماء او خلک ولاړ ول او شيخ ابن تيميه رح يې پر دې متهم کړ چې د رسول الله صلی ال عليه وسلم په شريف مقام کې کمی او تنقيص کړی دی معاذالله،. د کمزورو او پاتې راغلو منطق له تهمت، دروغو او تزوير پرته بل څه نه دی!.

---

[1] (العقور الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۳۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قبرونو په لور د سفر د قصد کولو یا شد الرحال حکم

شیخ الاسلام رح په دې نظر وه چې فقط د قبرونو د زیارت لپاره د سفر قصد که څه هم د پیغمبر صلی الله علیه وسلم مقبره وي، جائز نه دی او که چا د مسجد نبوي په لور د سفر نیت کړی وي بیا ورته دا مستحب ده چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم، د بقیع هدیرې او او احد د شهیدانو زیارت وکړی. د شیخ رح استدلال پر دې حدیث مبارک دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: "لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد: المسجد الحرام، ومسجد الرسول صلى الله عليه وسلم، ومسجد الْقصَى"[1]

یعني:« پرته له درې مسجدونو څخه بل لور ته د عبادت په نیت د سفر بار نه تړل کیږي، هغه درې مساجد: مسجد حرام، مسجد نبوی، او مسجد اقصی دي،».

د ا حدیث دا روښانه کوي چې له دغو درې مساجدو پرته بل ځای ته د عبادت په نیت د سفر پنډکی تړل منع دي. که څه هم مخالفین وایي: په دې حدیث کې د مسجد کلمه راغلې ده او خبره د مسجد په اړوند ده، نو دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم او نورو د قبر له زیارت سره څه اړیکه لري؟بلکه جائز ده چې د قبرونو او او نورو ځایونو په لور سفر وشي لکه چې د علم د طلب لپاره سفر جائز دی.

[1] (صحیح بخاری روایت شماره۱۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځواب کې یې باید ووایو:

لومړی: د حدیث سهی مفهوم دا دی چې: د عبادت او تقرب په قصد هیڅ ځای ته د سفر پنډکی نه تړل کیږي او دا (خبره) یوازې مسجد ته نه ده ځانګړې. دلیل یې دا دی: کله چې د مساجدو پر لور چې د ځمکې پر مخ بهترین ځایونه دی د عبادت په نیت ورته د سفر پنډکی تړل منع شوي وي په نورو ځایونو ته خو په حتمي او اولي ډول سره منع دي.

او دا چې څوک وايي چې هدف یوازې مساجد دي نو یوه ناسمه او نامعقوله خبره یې کړې ده. د ذهن د تقریب(پوهولو) لپاره یو مثال درته وړاندې کوم: په یو ځای یو ښکلی او زړه وړونکی مسجد شتون لري، مګر قبر هلته نسته! د دوی په عقیده دا جواز نه لري چې هغه ځای ته د عبادت لپاره د سفر پنډکی وتړو، ځکه د دې حدیث منظور یوازې مساجد دي، مګر که د مسجد تر څنګ د انبیاؤ یا صالحینو کوم قبر شتون ولري، د دغې ډلې په نظر، سفر کول ورته جواز لري. دا څه ډول منطق دی؟

همدارنګه داسې روایت وجود لري چې د دې حدیث درسته معنا مونږ ته واضح کوي، قزعه وايي: ابن عمر رضی الل عنه ته مې وويل: ایا د طور غره ته لاړ سم؟ ابن عمر رضی الله عنهما وويل: "دع الطور ولا تأتها، وقال: لا تشدوا الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد".[1]

[1] (الکتاب المصنف في الأحاديث والآثار- مصنف ابن أبي شيبة، روات شماره ۷۹۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« د طور خوا ته تلل پرېږده او وروسته یې وویل: له درې مسجدونو پرته د عبادت په قصد د سفر بار نه تړل کیږي». نو له دې حدیث نه د ابن عمر رض فهم او برداشت په مساجدو پورې نه وه مختص بلکې هر هغه ځای رانغاړي چې د عبادت او تقرب په نیت ورته سفر کیږي.

دوهم: مگر د قبر په لور سفر په علمي سفر قیاسول، ناسم قیاس دی، ځکه د قبر په زیارت کې ځای او قبر منظور او هدف دي، مگر د علم په سفر کې، غرض او هدف د علم زده کړه ده، نه کوم ځای او یا مکان.باید پر دې پوهه شو چې د شیخ الاسلام رح نظر له د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حدیث څخه اخیستل شوی او داسې هم نه ده لکه څنگه یې چې د شیخ رح مخالفین نورو ته ښیي، چې گنې هغه په دغه فکر کې تفرد کړی (یوازې دی) او مخکې یا وروسته له هغه نه چا داسې څه نه دي ویلي او نه هم پرې عقیده لري.

ځینې هغه علماء چې له شیخ الاسلام رحمه الله نه مخکې یې د قبرونو په لور سفر منعه کړی دی

له دې جملې نه دا علماء دي: امام مالک رح (متوفای ۱۷۹ه)، ابن بطه العکبري رح الل (متوفای۳۸۷ه)، ابومحمد جوینی رح (متوفای ۴۳۸ه – پلار د ابوالمعالی جوینی)، ابن عقیل (متوفای ۵۱۳)، قاضی عیاض (متوفای۵۴۴ ه)، ابن الأثیر رح .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الإسلام رح د امام مالک رح ،خبره دا ډول رانقلوي: "وسئل مالك عن رجل نذر أن يأتِى قبر النبيْ صلى الله عليه وسلم فقال مالك: إن كَن أراد القبر فلايأته وإن أراد المسجد فليأته. ثم ذكر الحديث {لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد} ذكره القاضِي إسماعيل فِ مبسوطه"[1]

يعنى:« له امام مالک نه پوښتنه وشوه چې يو کس نذر کړی دی تر څو د رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر ته راشي(حکم يې څه دی؟) امام مالک ورته وويل: که چيرې يوازې د قبر د زيارت قصد او اراده لري، نو نه دې راځي؛ مگر که چيرې د مسجد اراده لري نو کولی شي، راشي. ورسته تر دې يې په دې حديث استدلال وکړ {لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد} د امام مالک دا قول قاضي اسماعيل پخپل کتاب مبسوط کې ذکر کړی دی».

متأسفانه د قاضي اسماعيل دغه کتاب(المبسوط) تر دې دمه او تر کومه ځايه چې زه پوهيږم، ورک دی او هيله لرم چې په راتلونکې کې يې څوک پيدا او چاپ کړي. والله اعلم، مگر په دې مفهوم د "المدونة" په کتاب کې داسې راغلی دي."ومن قال عَلى المشى إلى بيت المقدس أو إلى المدينة يأتيهما أصلا إلا أن يكون أراد الصلاة فِي مسجديهما فيأتيهما راكبا".[2]

[1] (مجموع الفتاوى١/٣٠۴)

[2] (المدونة١/٥٦٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« که څوک(په ځان نذر وکړي او) ووایي: پر ما لازمه ده چې د بیت المقدس یا مدینې منورې په لوری په خپلو پښو لاړ سم، نو په دې نذر دې وفا نه کوي؛ مګر دا چې یوازې په هغو دوو مساجدو کې یوازې د لمانځه اراده ولري. او کولی شي سپور لاړ شي.»

ابن تیمیه رح د امام مالک رح د کلام په اړه وایي: "ومالك يستحب ما يستحبه سائر العلماء من السفر إلى المدينة والصلاة فِي مسجده وكذلك السلام عليه وعلى صاحبيه عندقبورهم اتباعا لابن عمر. ومالك من أعلم الْناس بهذا لأْنه قد رأى التابعينْ الذين رأوا الصحابة بالمدينة ولهذا كَان يستحب اتباع السلف فِ ذلك. ويكره أن يبتدع أحد هناك بدعة".[1]

یعني:«مالک رح د نورو علماؤ په څیر د مدینې منورې په لور سفر، هلته لمونځ کول، او همدارنګه له ابن عمر رضی الله عنهما نه په پیروۍ ، رسول الله صلی الله علیه وسلم او دوو یارانو(ابوبکر او عمر رض) ته یې د هغوی د قبرونو مخامخ سلام لیږل، مستحب ګڼل. او مالک رح په دې قضیه کې له ډیرو پوهه کسانو وه ځکه تابعین یې لیدل ول او هغوی په

[1] (مجموع الفتاوى٢٧/٣٧٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدینه کې صحابه لیدلي ول. له همدې امله یې له سلفو پیروی ښه ګڼله او دا یې بد ګڼل چې څوک هلته بدعت تر سره کړي.»

ابن بطه العکبري د هغو بدعاتو له جملې چې ذکر کوي یې وایي: "البناء على القبور و تَجصيصنها و شدالرحال إلى زيارتها"[1].

یعني؛« (د بدعاتو له جملې نه) په قبر کوټې جوړول، د هغه ګچ کاري کول او همدارنګه د هغوی د زیارت لپاره د سفر بار تړل دي».

امام نووی رح (متوفای ٦٧٦ه) د ابومحمد جوینی له نظر نه په نقل وایی:« علماء د عبادت په نیت په سفر کولو کې له درې مساجدو پرته نورو کې اختلاف لری لکه د صالحینو قبرونو یا مبارکو ځایونو او نورو اماکنو ته سفرکول. شیخ محمد جوینی چې زمونږ له یارانو(شوافع) دی هغه یې حرام او ممنوع ګڼلي دي».[2]

امام ابن حجر عسقلاین د "لا تشد الرحال" حدیث په شرحه کې د جوینی او قاضی عیاض رأیه دا ډول رااخلی: "قال الشيخ أبو محمد ا لجويني: يحرم شد الرحال إلى غيرها؛ عملا بظاهر هذا الحديث. وأشار القاضِي حسينْ إلى اختياره، وبه قال عياض وطائفة".[3]

[1] (الشرح و الإبانة في أصول السنة و الديانة و مجانبة المخالفين و مباينة أهل الأهواء المارقين، مشهور به الإبانة الصغری، ص٢٧٣؛ مسائل شماره ٥٣٥ او ٥٣٥).

[2] (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج ٩/١٠٦).

[3] (فتح الباري شرح صحيح البخاري ٣/٦٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« شيخ محمد جويني وايي: ددغه حديث پر ظاهر د عمل له خاطره د عبادت په قصد د سفر بار تړل پرته له درې مساجدو نه حرام دي. او قاضی حسين دې رأی ته اشاره کړې او قياض او يو ډله نور هم په دې فکر او نظر ول».

علامه ابن قدامه مقدسی ر (متوفای ٦٢٠ه) دقبرونو په لور د شدالرحال په اړوند د ابو الوفاء ابن عقيل حنبلی د نظر په رانقلولو کې وايي "فقال ابن عقيل: لا يباح له الترخص؛ لأنه منهي عن السفر إليها"[1].

يعني:« ابن عقيل وايي: د قبرونو په لور سفر جواز نه لري ځګه چې منعه ورنه شوې ده»

ابن الاثير رح وايي: "(لاتشد الرحال)... والْمراد: لا يقصد موضع من الْمواضع بنية العبادة والتقرب إلى الله تعالى إلا إلى هذه الْاما كن الثلاثة، تعظيما لشأنها وتشرَيفا". [2]

[1] (المغني ٢/١٠٠).

[2] (جامع الأصول في أحاديث الرسول ٩/٢٨٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:«له "لاتشدالرحال " نه هدف دا دی چې له دغو درېٍ ګونو ځایونو[1] پرته هیڅ ځای ته د عبادت په نیت قصد او اراده ونشي-د دغو(درې) ځایونو د عزت او شریف مقام لپاره».

علامه نعمان بن محمود آلوسی رح (متوفای ۱۳۱۷ه) وروسته تر دې چې د قبرونو په لور د سفر دحرمت په اړه د ابن تیمیه قول ته لا قوت وربښي وايي: "ونهاية الكلام فيِ هذا الْمقام: أن شيخ الإسلام لم ينفرد بهذا القول الذي شنع به عليه، بل ذهب إليه غيره من الأئمة الْأعلام"[2]

یعني:« یعني په دې باب کې د خبرې لنډیز دا ده چې: شیخ الاسلام پخپل دغه قول کې یوازې نه دی چې مخالفینو يې تر نیوکو لاندې نیولی، بلکې پرته له هغه نه ځیني امامان هم پر دې نظر ول».

[1] (مسجد الحرام، مسجد النبوی و مسجد الأقصی)

[2] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص۵۹۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې هغه علماء چې له شيخ الاسلام رح څخه يې وروسته د قبرونو په لور سفر منع کړی دی.

د بغداد يوه ډله علماؤ په دې برخه کې د د شيخ الاسلام رحمه الله له نظر سره موافقت کړی او دفاع يې ورڅخه کړې ده. علامه ابن عبدالهادي رحمه الله وايي: " وقد وصل ما أجاب به الشيخ فِي هذه المسألة إلى علماء بغداد فقاموا فيِ الانتصار له وكتبوا بموافقته ورأيت خطوطهم بذلك".[1]

يعني:« کله چې په دې برخه کې د شيخ رحمه الله ځواب د بغداد علماؤ ته ورسيد، نو د هغه مرستې ته يې ودانګل او له نوموړي سره په موافقت او دفاع کې يې مطالب وليکل. (ابن عبدالهادي وايي:) ما دغه ليکنې د هغوي په خپل خط سره ليدلي». تر دې وروسته علامه عبدالهادي رح د دوی ليکنې رانقلوي.

[1] (العقور الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٣٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه امير صنعانى رحمه الله(متوفاى ١١٨٢هـ) د "لا تشد الرحال" حديث په شرحه کې وايي:"والحديث دليل على فضيلة المساجد هذه ودل بمفهوم الحصر أنه يحرم شد الرحال لقصد غير الثلاثة كزيارة الصالحينْ أحياء وأمواتا لقصد التقرب ولقصد المواضع الفاضلة لقصد التبرك بها والصلاة فيها وقد ذهب إلى هذا الشيخ أبو محمد ا جويني وبه قال القاضِي عياض وطائفة" [1]

يعني:« داحديث ددې مساجدو پر فضيلت دليل دى او د حصر په مفهوم دلالت کوي چې له دې درې مساجدو پرته بل چيرته د عبادت په قصد سفر، لکه دتقرب(نژديوالي) په قصد د صالحينو زيارت مړه وي او که ژوندي، همدارنګه دتبرک په قصد فاضله ځايونه، اوهلته لمونځ کول ټول حرام او ممنوع دي. او دا هغه نظر دى چې ابو محمد جويني، قاضي عياض او يو ډله نورو درلود.»

شاه ولى الله دهلوى رح د "لا تشد الرحال" حديث په اړه وايي: "أقول: كَان أهل الجاهلية يقصدون مواضع معظمة بزعمهم يزورونها، ويتبركون بها، وفيه من التحريف والفساد ما لا يخفَى فسد الْنبي صلى الله عليه وسلم الفساد لئَلا يلتحق غير الشعائر بالشعائر، ولئَلا يصير ذريعة لعبادة غير الله، والحق عندي أن القبر ومحل عبادة ولي من أولياء الله والطور كُل ذلك سواء فِي الْنهي والله أعلم".[2]

---

[1] (سبل السلام ٢/١٧٧)

[2] (حجة الله البالغة ١/٣٢٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« اهل جاهلیت والاوو معظمو ځایونو ته نیت کولو، دهغوی زیارت یې کولو او د هغوی په وړاندې یې تبرک لټولو، او هلته دومره فساد او تحریف شتون درلود چې له هیچا پټ نه وه پاتې، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د فسا مخه ډب کړه تر څو شعائر غیرالله له شعائرالله سره ګډ نشي، او د غیرالله د عبادت لپاره وسیله پیدا نشي. نو زما(شاه ولی الله) په نظر حق او رښتیا دا ده چې: قبر، له اولیاؤ د کوم ولی د عبادت ځای، او کوه طور ټول په یو ردیف کې د نهی او او منع په حکم کې شامل دي. والله اعلم».

علامه سید صدیق حسن خان حسینی رحمه الله (متوفای۱۳۰۷ ه) وایي: "وأما السفر لغير زيارة القبور -كما تقدم نظائره- فقد ثبت بأدلة صحيحة، ووقع فيِ عصره صلى الله عليه وآله وسلم، وقرره الْنبي عليه السلام؛ فلا سبيل إلى الْمنع منه والْنهي عنه، بخلاف السفر إلى زيارة القبور؛ فإنه لم يقع فيِ زمنه، ولم يقر أحدا من أصحابه، ولم يشر فيِ حديث واحد إلى فعله واختياره، ولم يشرَعه لأْحد من أمته؛ لا قولا، ولا فعلا، وقد كَان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يزور أهل البقيع وغيرهم من غير سفر ورحلة إلى قبورهم؛ فسنته التي لا غبار عليها ولا شنار فيها: هي زيارة القبور من دون اختيار سفر لْها، لتذكر الْخرة".[1]

[1] (السراج الوهاج۵ /۱۱۴-۱۱۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« له قبرونو پرته سفر په صحيحو دلايلو ثابت شوى او د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مهال هم پيښ شوى دى، هغه صلى الله عليه وسلم يې پر مشروعيت اقرار کړى او منعه يې ورڅخه نه ده کړې نو ځکه خو يې د ممنوعيت او نهى لپاره لار لار شتون نه لري. مګر د قبرونو په لور سفر د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په زمانه کې نه دى پيښ شوى، نه يې هم هيڅ کوم صحابي ته په دې کار اقرار کړى، نه يې په هيڅ کوم حديث کې ورته اشاره کړې او نه يې هيڅ کوم امتى ته دغه کار مشروع ګرځولى. پيغمبر صلى الله عليه وسلم به پرته د سفر له بار تړلو څخه د بقيع د هديرې اونورو زيارت کاوه، په دې کې هيڅ شک نشته او دا هماغه پرته د سفر له ارادې او د آخرت په ياد راوړلو لپاره د قبرونو زيارت دى.»

علامه نعمان بن محمود آلوسى رح (متوفاى ۱۳۱۷ه) وروسته تر دې چې د قبرونو په لور د سفر دحرمت په اړه د ابن تيميه قول ته لا قوت وربښي وايي: "ونهاية الكلام فيِ هذا الْمقام: أن شيخ الإسلام لم ينفرد بهذا القول الذي شنع به عليه، بل ذهب إليه غيره من الْأئمة الْأعلام"[1]

يعني:« يعني په دې باب کې د خبرې لنډيز دا ده چې: شيخ الاسلام پخپل دغه قول کې يوازې نه دى چې مخالفينو يې تر نيوکو لاندې نيولى، بلکې پرته له هغه نه ځيني امامان هم پر دې نظر ول».

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص٥٩١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ابن تيميه رح پخپل دې نظر کې يوازې نه دی بلکې مخکې او وروسته تر هغه داسې علماء او اسلامي پوهان ول چې دا رأيه او نظر يې درلود.

د مطلب خلاصه دا چې: علماؤ د قبرونو پر لور دسفر د بار تړلو يا شد الرحال په اړوند درې منهجه تر غور لاندې نيولې.

لومړی منهج: مطلقا يې روا بللی او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم او نورو قبرونو تر منځ پر کوم توپير نه دي قائل شوي، له دې ډلې علامه ابن قدامه مقدسی، امام نووی او امام ابن حجر؛ دي او کوم دلائل چې دوی يې وړاندې کوي په شدت د نقد وړ دي او غالبا موضوع يا ضعيف دي. او همدارنگه د " لا تشد الرحال" د روايت په اړه يې توجيه هم ضعيفه او منلو وړ نه ده.

دوهم منهج: مطلقا يې ممنوع گڼلی او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د قبر او نورو صالحينو د قبرونو(پر لور سفر د قصد) تر منځ کوم توپير ته قائل نه دي او ټول ممنوع او حرام گڼي. دا ډله د قبرونو د زيارت اصل روا گڼي خو هغو پر لور د سفر د پنډکي تړلو مخالف دي. له ډلې لکه څنگه چې مخکې مو اقوال ذکر کړل دا دي:امام مالك، ابن بطة، ابن عقيل، ابن اثير، ابن تيميه، امام صنعانی رحمهم الله دي.

دريم منهج: د پيامبر صلی الله عليه وسلم د قبر لور سفر يې جائز گڼلی مگر د نورو صالحينو د قبرونو پر لور يې ناسم گڼلی، لکه علامه انور شاه کشميری رحمه الله چې وايي: "السفر لزيارة قبور الأولياء كما هو معمول أهل العصر لابد من النقل عليه من صاحب الشريعة أو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب الْمذهب أو الْمشائخ، ولا يحوز قياس زيارتها على زيارة القبور الْملحقة بالبلَدة فإنه لا سفر فيها" [1]

يعني:« د اولياؤ د قبرونو په لور سفر چې نن سبا عام شوی دی، باید د شریعت یا مذهب له ښښتن او مشائخو څخه دلیل شتون ولري او جائزه نه ده چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د قبر پر لور سفر د نورو قبرونو له زیارت سره چې ښارونو کې موجود دي قیاس او پرتله کړای شي. ځکه هغوی ته سفر کول سم نه دي».

لکه څنګه مو چې تیرو پاڼو کې پرې بحث وکړ، په دې کې شک نشته چې دوهم منهج په نصوصو، دلایلو او غښتلو براهینو سره ثابت دی او ابن تیمیه رح په دې برخه ډیرې هڅې کړي او ډیرې داسې لیکنې لري چې پکې یې په رښتیا هم د نوموړي له درست دریځ، او حق نه دفاع کړې او قناعت ښوونکي دلائل یې وړاندې کړي دي.

[1] (العرف الشذي شرح سنن الترمذي،١/٣٢٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رح له د دغو کتابونو او لیکنو له ډلې د بیلګې په ډول کولی شو لاندې دوو کتابونو ته اشاره وکړو:

لومړی: د "الإخنائیه" او یا "الرد علی الإخنائي"؛ کتاب؛ کله چې شیخ الاسلام رحمه الله د شدالرحال په قضیه کې د تقی الدین إخنائی او د هغه د ملګرو په دسیسه زندان ته ولویدو، نو له خپل دریځ او فتوا نه د دفاع لپاره یې دا کتاب ولیکلو او هغه څه چې ویلي یې ول په غښتلو دلایلو یې شرحه او واضح کړل[1]، پر دې بحث د لا ډیر پوهیدلو لپاره د دې کتاب لوستل ډیر مهم دي.

دوهم کتاب: "الجواب الباهر فيِ زوار المقابر"؛ لکه له نامه یې چې ښکاري؛ د قبرونو د زیارت او د سلف رحمهم الله د منهج له مخې د هغه د مفهوم په اړه دی؛ هغه مهم مسائل چې په دې کتاب کې پرې بحث شوی عبارت دي له:

الف: د قبرونو د زیارت حکم. ب:د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر زیارت. ج: پر نذر د وفاء حکم او څو نور مسائل.

[1] (العقود الدریة من مناقب شیخ الإسلام أحمد بن تیمیة، ص۳۸۴-۸۳۳او طبقات حنابله۴ /۵۲۸-۵۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته شیخ رحمه الله په نورو کتابونو کې هم په دې قضیه او د مخالفینو د شبهاتو په ځوابولو بحث کړی د دې کتابونو له جملې "قاعدة جليلة فِي التوسل والوسيلة" او همدارنگه د "مجموع الفتاوی" په مختلفو جلدونو خصوصا ۲۷جلد.

د شیخ رح مخالفینو د هغه په حق کې تر ټولو ناوړه ظلم هم روا گڼلی او هغه یې د خپلې دغې حقې فتوا له امله چې تر هغه پخوا هم ډیر پر دې نظر ول، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کې په کمي او تنقیص متهم کړی دی آن تردې چې لکه د خوارجو په څیر یې د هغه د کفر فتوا ورکړې ده.

ابن تیمیه رحمه الله چې د "الصارم المسلول علی ساب الرسول" د کتاب لیکوال دی او په هغه له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه په دفاع کې لیکلی، آیا هغه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په وړاندې په بې ادبۍ متهموئ؟

په رښتیا هم تعصب او حسادت ډیرې ناوړه پدیدې دي!.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه شبهه: آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د جهنم د اور په فناء یا له منځه تللو باور درلود؟

تر هر څه وړاندې باید په دې پوهه شو چې سمه او صحیحه دا ده چې چې د جهنم اور له منځه نه ځي او تلپاتې دی. او د ا دعلم د خاوندانو نظر دی لکه څنګه چې ابن حزم رحمه الله پر دې نظر اجماع را نقلوي:

"وأن الْنار حق وأنها دار عذاب أبدا لا تفنى ولا يفنى أهلها أبدا" [1]

یعني:« او (اجماع ده) پر دې چې د جهنم اور حق دی، د تل لپاره د عذاب هستوګنځی دی او له منځه نه ځي او نه دوزخیان له منځه ځي».

[1] (مراتب الإجماع في العبادات والمعاملات والاعتقادات، ص۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز وايي: "اتفقت فرق الأمة كلها على أنه لا فناء للجنة ولا لُنعيمها ولا للنار ولا لعذابها"[1] يعني:«ټول امت پر دې اتفاق لري چې جنت او جنتيان له منځه نه ځي او همدا رنګه دوزخ او عذاب يې هم له منځه نه ځي».

مګر ځينې علماء د وزخ اور په وه ډولونو ويشي:

لومړى: د کافرانو لپاره د دوزخ اور

دوهم: د موحدو ګناهګارانو لپاره د دوزخ اور

او وايي: هغه اور چې د کافرانو لپاره دى له منځه نه ځي مګر کوم اور چې د مسلمانانو او موحدينو(ګناهګارانو) لپاره دى له منځه ځي؛ ځکه په پاى کې موحدين له جهنم څخه وځي او جنت ته ځي؛ هغه ځاى خالي کيږي او بلاخره له منځه ځي. خو دا قول د قرآن او د پيغمبر پيغمبر صلى الله عليه وسلم د صحيحو سنت خلاف دى او کوم دلائل چې دوى يې وړاندې کوي له اشکال نه تش نه دي، د جمهورو صحيح قول دا دى چې دوزخ يو دى او توپير يې يوازې د عذاب په درجو کې دى. خو د شيخ الاسلام رح ځينو مخالفينو هم په تېر کې او

[1] (الفصل في الملل والأهواء والنحل ۴/٦٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم اوس پر هغه دا ناروا تور پورې کړی چې ګڼې هغه د دوزخ په فناء او له منځه تللو معتقد وه، په داسې حال کې چې کولی شو دا شبهه په څلورو غښتلو او مستدلو طريقو رد کړو:

لومړۍ طريقه: شيخ الاسلام رح په خپلو مصنفاتو او ليکنو کې دغه نظر رد کړی دی له دې جملې نه هغه وايي:"وقد اتفق سلف الأْمة وأئمتها وسائر أهل السنة و الجماعة على أن من المخلوقات ما لا يعدم و لا يفنى بالكلية كالجنة و النار وعرش وغير ذلك. ولم يقل بفناء جميع المخلوقات إلا طائفة من أهل الكلام المبتدعينْ كَلجهم بن صفوان ومن وافقه من المعتزلة ونَحوهموهذا قول باطل يُخالف كتاب الله وسنة رسوله وإجماع سلف الأْمة وأئمتها".[1]

يعني:«ائمهء سلف رحمهم الله او ټول اهل سنت او جماعت پر دې اتفاق لري چې: ځينې له مخلوقاتو څخه له منځه نه ځي لکه: جنت، جهنم، عرش او ځينې نور، او پرته له ځينو کلامي او بدعتي ډلو لکه جهم بن صفوان[2] او له معتزله و هغه کسان چې ورسره يې موافقت

[1] (مجموع الفتاوى ١٨/٣٠٧)

[2] (د جهميه فرقې ريس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی؛ نور هیڅوک د ټولو مخلوقاتو په له منځه تللو عقیده نه لري. او دا یوه باطله او د قرآن سنت او سلفو امامانو د اجماع خالفه خبره ده.»

همدارنګه وایي:د: "فقال جهم بن صفوان:...وإن جنة والْنار تفنيان ويفنى أهلهما...، وإنهما لا تزالان باقيتينْ، وكذلك أهل جنة لا يزالون فِي جنة يتنعمون، وأهل الْنار فِي الْنار يعذبون، ليس لذلك آخر"[1]

یعني:« جهم بن صفوان وایي: (...جنت او دوزخ او ثوک چې پکې دي له منځه ځي ...)په داسې حال کې جنت او وزخ له منځه نه ځي، جنتیان به د تل لپاره په جنت کې وي او پر نعمتونو به یې نازول کیږي او دوزخیان به په جهنم کې د تل لپاره وي او تعذیبیږي به؛ او دا حالت پای هم نه لري».

دوهمه طریقه: ابن حزم رحمه الله وایي:

"وأن الْنار حق وأنها دار عذاب أبدا لا تفنى ولا يفنى أهلها أبدا"[2]

یعني:« او (اجماع ده) پر دې چې د جهنم اور حق دی، د تل لپاره د عذاب هستوګنځی دی او له منځه نه ځي او نه دوزخیان له منځه ځي».

[1] (درء تعارض العقل والنقل ۲/۳۵۸).

[2] (مراتب الإجمال في العبادات والمعاملات والاعتقادات، ص۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الإسلام رحمه الله د: "نقد مراتب الإجماع" په نوم کتاب لري او په دې کتاب کې يې په دې هکله د اجماع د شتون په اړه د ابن حزم رح له ادعا سره مخالفت کړی مګر د جهنم د نه له منځه تللو په اړه يې سکوت کړی او هيڅ رد يې نه ده پرې کړی چې دا له ابن حزم سره په برحه کې د شيخ رح پر موافقت دلالت کوي.

دريمه طريقه: علامه ابن عبدالهادی رحمه الله د شيخ الاسلام رح د ليکنو د معرفي کولو په برخه کې وايي: "وقاعدة فِي الرد على من قال بفناء االجنة والْنار".

يعنی: «او (د شيخ الإسلام ابن تيميه رحمه د مصنيفاتو له ډلې د)"قاعدة فِي الرد على من قال بفناء الكنة والْنار"[1] او لکه له نامه يې چې ښکاري د جنت او جهنم د له منځه تللو د نظريې په رد کې ليکل شوی. متاسفانه تر کومه ځايه چې زه خوار بنده پوهيږم تر دې مهاله (۱۴۴۳ه) دا کتاب د ورکو له ډلې دی اوهيله لرم يوه ورځ پيدا او د چاپه په ګاڼه سمبال شي.

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه طریقه: یو شمیر علماؤ په صراحت سره د شیخ رح له دریځ نه د تهمت گرانو په وړاندې دفاع کړې او هغه څه چې حق دي روښانه کړي يې دي.

د دې علماو له جملې نه د عراق له خورې مفتي علامه نعمان بن محمود آلوسي رح دی چې وايي: "قد تبينْ لك ممُا نقلناه من الْاقوال: أن القول الصحيح، الحرى بالترجيح، هو بقاء الجنة والْنار وساكنيهما من الْخيار والفجار، وإن الشيخ ابن تيمية لم يتبينْ عنه نقل صحيح فيما نسب إليه"[1]

يعني:« د هغو په لړ کې چې نقل مې کړل، تاسو ته څرگند چې سم او د ترجيح وړ قول دا دی چې: جنت او دوزخ او پکې شته کسان که بد وي او که ښه د تل لپاره به پکې وی. او هغه څه چې شيخ ابن تيميه ته منسوب شوي، هيڅ صحيح او سم نقل له هغه څخه په دې اړه نه دی ثبوت شوی». علامه آلوسي له دې خبرې وروسته وايي: فرضا که دا نسبت رښتيا هم وي (چې نه دی) هغه مجتهد وه او ستونزه نه لري.

د بحث لنډيز دا چې: هغه چې تير شول دا ترې ښکاره شوه چې ابن تيمه رح د جهنم په له منځه تللو عقيده نه درلوده بلکې په کتابونو کې يې له دې خبرې سره مخالفت شوی دی.

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص۴۸۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه شبهه : آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د عالم په ازلی والي عقیده درلوده؟

د شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله مخالفینو پر هغه تهمت تړلی چې ګنې نوموړي د عالم په ازلي والي عقده درلوده او لکه د فلاسفه ؤ په څیر وایي: دا عالم قدیمي دی او راپیښ شوی نه دی!

ځواب: پرته له شکه چې په شیخ رح پورې دا تړل شوی نسبت ناسم او غلط دی بلکې د فیلوسوفانو د دغې نظریې مخالفت د هغه کتابونو کې ډېر ځایونه لیدل کیږي. شیخ الإسلام رح له ډېر تفصیل او تشریح سره د پیښو د تسلسل په جواز او امکان (نه وجوب) باور درلودو خو دا دعالم په قدیم والي د عقیدې درلودلو په منا نه ده او همدارنګه دا تسلسل په حوادثو کې دی نه په مؤثراتو کې.

د شیخ الإسلام رح دا خبره د اهل سنت و جماعت له عقیدې څخه اخیستل شوی چې أئمه و رح به د تعالی د صفاتو د اثبات په اړه داسې ویل: "وأن الله یفعل ما یشاء متی شاء، وکیف شاء سبحانه وتعالی"

یعني:« الله تعالی چې هر څه وغواړي، هر کله یې چې اراده وکړي او په هر ډول یې چې وغواړي، تر سره کوي یې».

ښه ده چې په دې ځای کې د حوادثو د تسلسل په اړه د علامه ابن عثیمین رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونې په مختصر ډول بیان کړم ترڅو قضیه لا ښه روښانه شي. شیخ ابن عثیمین رح د تسلسل حوادث په اړه نظر ورکوونکي په څلورو ډلو ویشي.

لومړی ډله: تسلسل په تیر او راتلونکي کې ممنوع اومحال دی، له همدې امله یې د جنت او جنهم په نابودۍ باور لري او دا د جهمیه فرقې فکر دی. د دوی په منځ کې یوه ډله په دې نظر ده چې حرکات له منځه ځي مګر ذوات نه فاني کیږي او موجودات لکه د بت په څیر کیږي، او دا د علاف معتزلی فکر دی چې یو نامعقوله او ګمراه کوونکې خبره ده.

دوهمه ډله: دغه د لومړۍ هغې برعکس وایي: تسلسل په پیل او پای کې وجود لري، خلقت قدیم دی او هیڅ انتهاء نه لري، دوی وایي چې: تر څو چې د حوادثو د تسلسل امکان په راتلونکي کې شتون ولري او جنت او دوزخ تلپاتې وي نو په تېر کې یې هم شتون درلود.

دریمه ډله: دوی وایي: تسلسل په راتلونکي کې واجب دی او په تېر کې غیرممکن دی. دا خبره په دې معنا ده چې په راتلونکي کې دوزخ او جنت له منځه نه ځي، مګر په تېر کې داسې تسلسل ناممکن نه دی. ځکه چې په تېر کې د حوادثو له تسلسل څخه د هغوی قدامت ثابتیږي او دا قدیم والی د الله تعالی د قدیم والي په څېر دی او داسې یو څه شرک دی.

څلورمه ډله: دا ډله وایې: تسلسل په راتلونکي او په هغو ذواتو کې چې شتون لري او یا هغه ذوات په راتلونکي کې به منځته راشي؛ ممکن دی. مګر تسلسل په تېرکې او په ذواتو کې ناممکن او محال دی. دا خبره په دې معنا ده چې:داسې نه دی چې دا ذات همیشه وه او وي به؛ ځکه له دا ډول قول او خبرې څخه د عالم قدیم والی د الله تعالی د قدیم والي په څیر لازم ګرځي چې داسې یوڅه محال او ناممکن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر ښکاره ده چې الله تعالى تل پيداکوونکى دى او وي به، او دا چې له اسمانونو او ځمکې پرته نور مخلوقات شتون لري؛ لمونځ گزار پخپل لمانځه کې وايي: "ملء السموات وملء الأرض وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد".

يعني:«(حمد او ستاينه ده چې) د اسمانونو، ځمکې او د هغوی تر منځ د واټن په ډکولو، او د بل هر هغه شي په ډکولو چې ته يې غواړې».

نو له اسمانونو او عرش څخه مخکې داسې مخلوقات ول چې مونږ پرې نه پوهيږو؛ ځکه الله هميشه پيداکوونکى وه او دى خو دا په دې معنا نه ده چې مفعول(مخلوق) د فاعل(خالق) په څير قديم والى لري او او ازلي دي.

ځکه چې د عاقلانو په اتفاق سره ثابته ده چې مفعول تر خالق وروسته وي. او په کې مفعول د فاعل د فعل نتيجه ده، او د فاعل دغه فعل د هغه لپاره وصف او دحال بيان دى. نو خامخا موصوف له صفت نه مخکې او مفعول ورڅخه وروسته وي. د دې مقولې په اړه لا ډير وضاحت: مونږ مفعول، فعل او همدارنگه فاعل لرو، پرته له شکه مفعول وروسته د فاعل له فعل او فعل وروسته له فاعل څخه وي. نو پر دې اساس د حوادثو پر قديموالي زمونږ له باور څخه دا نه لازميږي چې د الله په څير دې وي او هغه ته دې په وجود کې شريک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا نظریه د حوادثو د تسلسل په اړوند حق ده او شیخ الاسلام رح هم په دې نظر وه؛[1] خو د نومووړي مخالفینو پر هغه نیوکه کړې او ویلي یې دي چې: دا دفلاسفه و خبره ده، مګر دا (ادعا) ناسمه او باطله ده.[2] مګر په دا چې د شیخ رح مخالفین وایي چې: هغه د عالم په قدیم والي باور درلود.؛ شک نشته چې دا خبره ناسمه او د هغه څه خلاف ده چې شیخ رح ویلي دي، او ددې خبرې بطلان په درې طریقو سره په اثبات رسوم:

لومړۍ طریقه: مخالفین، باید د شیخ رح له کتابونو دلیل راوړي چې ګنې هغه ویلي: عالم قدیم دی. «هاتوا برهانكم إن كنتم صادقينْ!.»

دوهمه طریقه: د شیخ رح په کتابونو کې صریح مطالب وجود لري چې ښیي هغه د دې ادعا مخالف دی، نومووړی وایي: "فإن كُل مفعول فهو محدث، فكل ما سواه مفعول، فهو محدث مسبوق بالعدم".[3]

---

[1] (لکه څنګه چې شیخ الإسلام رحم هم په مجموع الفتاوی ١٦/۴۴۴ په دی اړه تفصیل ورکړی)

[2] شرح العقيدة السفاينية - الدرة المضية في عقد أهل الفرقة المرضية، ص٣١٨-٣١٥)

[3] (درء تعارض العقل والنقل ١/٣٦٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:«هر مفعول حادث (دقديم ضد) دی؛ له الله پرته هرڅه مفعول او حادث دي او له وجود مخکې يې شتون نه درلود».

دغه راز وايي:: "فكل ما سوى الرب حادث كَائن بعد أن لم يكن، وهو سبحانه الْمختص بالقدم والْازلية، فليس فِي مفعولاته قديم، وإن قدر أنه لم يزل فاعلا، وليس معه شيء قديم بقدمه، بل ليس فِي الْمفعولات قديم البتة، بل لا قديم إلا هو سبحانه".[1]

يعني:« له الله پرته هر څه حادث او وروسته له هغه منځته راغلي دي چې شتون يې نه درلود، يوازې الله قديم او ازلي دی خو هيڅ يو له مخلوقاتو يې قديم نه دی. او که چيرې فرض شي چې هغه هميشه ترسره کوونکی دی بيا هم هيڅ شی د هغه په څير قديمي نه دي بلکې ټول مخلوقات يې خامخا حادث دي او قديم يوازې الله تعالی دی».

[1] (درء تعارض العقل والنقل ٢٧٣-١/٢٧٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو شيخ ابن تيمه رح په پوره صراحت د عالم قديم والي ردوي او د حادثوالی یې په اثبات رسوي خو بيا هم مخالفين پر هغه تهمت پورې کوي او داسې ناروا نسبتونه په نوموړي پورې تړي چې ته وا په رښتيا يې د هغه خبره نه ده درک کړې؟

دريمه طريقه: ډېرو علماؤ له شيخ الاسلام رح څخه دفاع کړې او دا يې څرګنده کړې ده چې دا له تهمت او بهتان پرته بل څه نه دي. له دې جملې علامه نعمان بن محمود آلوسی رح وايي: "ومن جملة ما يبرأ به الشيخ ابن تيميه عن القول بقدم العالم".[1]

يعني؛« له کوموشيانو چې ابن تيميه بېزاره دی يو يې د عالم د قديموالي نظريه ده». تر دې وروسته وايي چې شيخ الاسلام رح هغه کسان چې د عالم په قديم والي يې عقيده درلوده تکفير کړي؛ نو بيا څنګه نوموړي پخپله دا نظريه منلې ده؟

ايا پر الله تعالی د قديم او ازلي اطلاق جائز دی؟

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص ۳۸۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې د نوم د اطلاق له مخې وي جائز نه دی، ځکه د الله تعالی نومونه توقیفي دي او د اجتهاد او اشتقاق[1] مجال پکې شتون نه لري خو که چیرې په اخباري ډول د الله تعالی لپاره اطلاق شي نو مجال يې پراخ دی او ځینې علماو جائز ګڼلی ځکه د خبر باب تر اسماؤ پراخ دی لکه هغسې چې علامه ابن قیم رح فرمايي: "ما يطلق عليه فِي باب الْأسماء والصفات توقيفي وما يطلق عليه من الْأخبار لا يُجب أن يكون توقيفا كَلقديم والشيء والْموجود والقائم بنقسه"[2]

یعني:« هغه څه چې له اسماء او صفاتو پر الله تعالی اطلاق کیږي، توقیفي دي او هغه څه چې له اخبار نه پرې اطلاق کیږي لازمه نه ده چې توقیفي دې وي لکه قدیم، شَیء، موجود وقائم بنفسه .

نو نشو کولی چې د الله تعالی لپاره د قدیم او ازلي تر عنوان لاندې نوم اختراع کړو، ځکه د الله تعالی نومونه توقیفي او هیڅوک يې د کموالي او زیاتوالي اجازه نه لري. مګر د خبر په توګه دا چې الله لومړی دی او ورته د قدیم دي او د فلیسوفانو او کلامیانو له دغو الفاظو څخه لرې و اوسو. په ځانګړې توګه د قدیم لفظ چې دوه اړخې معناوې لري او کیدای شي

[1] (له یوې کلمې نه د بلې اخیستل)
[2] (بدائع الفوائد ۱/۱۷۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ذم په مفهوم هم اطلاق شي او مراد ورڅخه "قديم نسبی" شي نه "قديم مطلق". (العياذبالله)

شيخ الاسلام ابن تيميه او د اهل سنت و جماعت نور علماء له دې امله چې له اهل کلام او فلاسفه و سره د مناظرو او خبرو اترو په حال کې ول، له دا ډول الفاظو يې استفاده کړې تر څو مخالفين پرې ځواب کړي.

اتمه شبهه: ایا ابن تیمه رح د اولیاؤ له کراماتو منکر وه او د خدای دوستانو ته یې بد رد ویل؟

يو بله مشهوره شبهه چې د ابن تيميه رح د مخالفينو لخوا مطرح کيږي دا ده چې: نوموړی دالله تعالی له اولياؤ سره په دښمنۍ او د هغوی له کراماتو په انکار کولو، متهوي. د کرامت په هکله درې نظرونه شتون لري:

لومړی نظر: کرامت مني او پکې افراط کوي، په داسې ډول چې هر خارق عادت (غيرطبيعي عمل) کرامت گڼي او د شعبده بازانو (فريب کارانو)، فريب هم کرامت گڼي.

دوهم نظر: تفريط پکې کوي، کرامت هيڅ نه مني او انکار ترې کوي لکه جهميه او معتزله فرقې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم نظر: دا متعدل نظر دی، او کرامت مني مگر یوازې الهي اولیاؤ ته یې ثابتوي نه هر دجا او شعبده باز ته؛ چې دا د اهل سنت و جماعت نظر دی.

دې بحث ته تر ورننوتلو مخکې ښه ده چې په لنډه توگه د خوارقو عاداتو په شرحه وغږیږم تر څو موضوع لا ښه روښانه شي.

خوارق عادات څه شی دي؟

اصل دا دی چې الله تعالی کائنات د ثابتو او حتمي قوانیو پر بنسټ پیدا کړي دي، له همدې امله ده چې اور سوځوونکی، سمندر ډوبوونکی دی او انسان (پرته له وسایلو) هوا ته د الوتلو وړتیا نه لري؛ خو کله هم ځینې کارونه د طبیعت او د کائناتو د معمول عادت پر خلاف منځته راځي، د بیلگې په ډول: اور خپل همیشنۍ عادت تغیروي او سوځول نه کوي او همداسې نورې بیلگې د شیانو د اصلي طبیعت او عادت دې خلاف عمل ته خارق عادت ویل کیږي.

د خوارق عاداتو ډولونه

علماء دې ته په کتو چې خوارق عادت له کومو اشخاصو او افرادو څخه راپیښیږي ؛ هغه په درې ډولونو ویشي: معجزه، کرامت او استدراج. او ځینې نور یې د پېښېدلو د څرنگوالي له مخې په شپږو ډولونو ویشي. دلته په لنډ ډول دغه شپږ ډولونه شرحه او واضح کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی؛ ارهاصات: د ارهاص جمع ده چې د اماده باش اوسيدلو په معنا ده؛ او په اصطلاح کې هغو خارق العاده پيښو ته ويل کيږي چې معمولا د رسول الله صلی الله عليه وسلم له ظهور او زيږيدنې سره يوځای منځته راغلې وي. له ارهاس څخه هدف، په راتلونکي کې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د نبوت د ادعا د منلو لپاره د خلکو ذهني اماده کول دي، لکه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم له نبوت مخکې د اصحاب فيل پېښه يا هم په ماشومتوب کې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د شق صدر پېښه.

دوهم؛ معجزه: په لغت کې د هغه خارق العاده کار په معنا ده چې نور يې له بيلګې او مثال راوړلو څخه ناتوانه کړي. او په اصطلاح کې له هغه خارق العده کار څخه عبارت دې چې الله تعالی يې د خپلو انبياؤ په واسطه جاري کوي تر څو د هغوی د نبوت پر رښتينوالي دليل شي، دښمنانان يې وننګوي او د هغه کار له بيلګې او مثال له راوړلو يې عاجز کړي. لکه قرآن کريم پر پيغمبر صلی الله عليه وسلم، د موسی عليه اسلام لکړه، اود مور ذاتي ړوند رغول د عيسی عليه السلام لپاره. ارصاهات او معجزې د انبياؤ له ځانګړنو دي او په دې کار کې له هغوی سره څوک شريک او ملګری نشته.

دريم؛ کرامات: د کرامت جمع ده او د نورو د عزت او درناوي په معنا ده، د پستوالي او سپکوالي ضد ده. او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت ده چې له اولياؤ او صالحو بندګانو څخه صادريږي. په دې مورد به لا ډير وضاحت ورکړو إن شاء الله.

ارهاصات، معجزه او کرامت کسبي نه دي بلکې له انبياؤ او اولياؤ څخه چې هر چاته د الله تعالی خوښه شي ورکوي يې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم سحر او جادو: سحر په لغت کې هغه څه ته ویل کیږي چې سبب یې پټ او پوښلی وي او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت دی چې له فاسق او کافر انسان څخه د شیطاني او کفري اورادو په ویلو سره صادریږي تر څو یې په فسق او کفر کې لا زیاتوالي راشي. سحر او جادو مختلف ډولونه او انواع لري چې دلته یې د بحث لپاره مجال نشته.

پنځم، استدراج: په لغت کې د انجام یا تدریجې نږدې کیدلو په معنا ده او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت دی چې له فاسق او گمراه انسان څخه سر وهي او هغه تدریجا الهي عذاب ته ورنږدې کوي. استدراج ته املاء او امهتال هم ویل کیږي. له استدراج څخه هدف دا دی چې الله تعالی جسور او نافرمانه گنهگاران ژر په عذاب او عقاب نه گرفتاروي بلکې د نعمتونو دروازې پرې راپرانیزي چې دغه د نعمتونو پراخوالی هغوی د غفلت له خوب څخه راویښوي او هدایت یې په برخه کیږي او یا هم دا چې د هغوی غرور لا پسې ډیروي او عاقبت یې ورته لا سختوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عقبة بن عامر وايي نبي صلى الله عليه وسلم وفرمايل: " إذا رأيت الله يعطي العبد من الدنيا على معاصيه، فإنما ذلك استدراج له " ثم تلا رسول الله صلى الله عليه وسلم: {فلما نسوا ما ذكروا... الى: والحمدلله ربالعالمين}"[1]

يعني:« هركله دې چې وليدل الله تعالى يو گنهگار بنده په نعمتونو کې پراخوالى راوستلى دى. نو دا ورته استدراج دى تر دې وروسته رسول الله ص د خپلې خبرې د اثبات لپاره لاندې آيت تلاوت کړ:ژباړه " بيا کله چې هغوى هغه نصيحت هېر کړ چې ورته شوى ؤ، نو موږ د هر ډول سوکالۍ دروازې د هغو لپاره پرانيستې. تر دې پورې چې کله هغوى په هغو نعمتونو کښې چې وربښل شوي ول، ښه ډوب شول. نو موږ په ناڅاپي ډول هغوى ونيول او په دې وخت کښې د هغو دا حالت ؤ چې له هرې ښېگڼې څخه ناهيلي ول. په دې توگه د هغو خلکو سټه ويستله شوه چې ظلم يې کړى ؤ. او ثنا، ستاينه د کائيناتو د پالونکي لپاره ده"»[2].

[1] (مسند احمد روايت شماره ۱۷۳۱۱، معجم الكبير ۱۷/۳۳۰، معجم الأوسط روايت شماره۹۲۷۲ ، او شيخ البانى رح دا روايت په "سلسلة الأحاديث الصحيحة وشيء من فقهها وفوائدها" ۱/۷۷۳روايت شماره ۴۱۳ سره صحيح گڼلى)

[2] . (سوره انعام ايت ۴۴-۳۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم؛اهانت: په لغت کې د چا د سپک ګڼلو په معنا ده، او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت دی چې د دنبوت د درواغجن مدعي په لاس او د هغه څه خلاف چې هغه يې غواړي راپيښ شي. لکه هغه څه چې مسلمه کذاب ته ورپيښ شول چې غوښتل يې ځان د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په څير کړي. علامزه امام ابن کثير رح داسې نقل کوي: "بصق فيِ بئر فغزر ماؤه، فبصق فيِ بئر فغاض ماؤاه بالكَلية: وفيِ أخرى فصار ماؤه أجاجا، وتوضأ وسقى بوضوئه نخلا فيبست وهلكت... ويقال: إنه دعا لرجل أصابه وجع فيِ عينيه فمسحهما فعمى"[1]

يعني:«يوه ورځ يې په څاه کې د خولې لاړې واچولې، او اوبه يې وچې شولې، په بله څاه کې يې د خولې لاړې واچولې، د هغې اوبه تروشې شولې، د اوداسه اوبه يې د خرما تر ونې لاندې تيرې شوې نو هغه ونه له منځه لاړه، او ويل کيږي چې هغه د يو کس پر سترګو چې درد يې کولو لاس تير کړ نو سترګې يې ړندې شوې».

دغه اهانت د درواغجن پيغمبر د پيروانو د بيدارۍ او همدارنګه د نورو په وړاندې د هغه د ذلت او خوارولو لپاره، پيښيږي.

---

[1] (البداية و النهاية ٦/٣٢٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولیاؤ د کرامت په اړه د ابن تیمیه رح نظر

د دې لپاره چې اصلي بحث ته ورننوځو، د اولیاو د کرامت په اړه د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح نظر را اخلو. شیخ رحمه الله وایي: "ومن أصول أهل السنة: التصديق بكرامات اولياء.وما يُجرى الله على أيديهم؛ من خوارق العادات، فِي: أنواع العلوم والمكَاشفات وأنواع القدرة والتأثيرات وكالمأثور عن سالف الاْمم، فِي سورة الكهف وغيرها وعن صدر هذه الأْمة من الصحابة والتابعينْ وسائر قرون الاْمة و هى موجودة فيها إ لى يوم القيامة"[1]

یعني:« د اهل سنت و جماعت د عقیدې له اصولو او اساساتو څخه د اولیاؤ د کراماتو تصدیق دی. او کرامت هغه دی چې الله تعالی د خپلو دوستانو په لاس خارق العاده کارونه صادروی لکه د علومو انواع، مکشوفات، د قدرت انواع او تاثیرات، لکه هغه څه چې له تیرو امتونو نه په سورت کهف او نورو سورتونو کې چې راغلي او ددې امت له پیله له صحابه و ،تابعینو او د امت له نورو ډلو صادر شوی دی. او دا د امت په منځ کې د قیامت تر ورځې شتون لري».

پام مو شو چې شیخ رح د اولیاؤ د کراماتو مخالف نه دی بلکې د اهل سنت و جماعت له باوري اصولو او اساساتو یې ګڼي؟

1. (العقيدة الواسطية، ص٢٨-٢٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ولې د امام ابن تيميه رح مخالفين پر هغه پسې دغه ډول تهمت تړي؟

دې پوښتنو ته په ځواب کې د درې احتمالونو تصور کيږي:

لومړی: ممکن دوی د شيخ ابن تيميه رح له کتابونو ناخبره او جاهل وي او د شيخ رح په وړاندې د هغه د مخالفينو د تبليغاتو تر اغيز لاندې راغلي وي.

دوهم: احتمال لري چې له اولياؤ د خپل ناسم تعريف له مخې وي.

دريم: ممکن له کرامت څخه ناسم او د واقعيت خلاف تعريف ولري.

ښه ده چې دغه درې احتماله لږ شرحه کړو:

لومړی احتمال: متاسفانه ځينې خلک له داسې يو څه او چا سره دښمني کوي چې له خپلې ژبې يې نه پيژني. لکه هغسې چې علی رضی الله عنه ته منسوبه خبره چې هغه فرمايي: "الْناس أعداء ما جهلوا".[1]

[1] (الإعجاز والإيجاز ۱/۳۴ و نهج البلاغه حکمت ۱۷۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« خلک د هغه څه دښمنان دي چې پرې جاهل دي.». او یا هم د دوی ځینې همیشني عادتونه دي چې هغه څه چې اوري پرته له څیړنې او تحقیق نه پرې قضاوت کوي او حکم پرې صادروي؛ دا د قرآن او سنت خلاف عادت دی او پرته له شکه له اصیلو اسلامي اخلاقو سره په تضاد کې دی.

الله تعالی فرمايي:{ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ}[1]

ژباړه: اې مؤمنانو! که کوم فاسق تاسي ته له کوم خبر سره راشي، نو تاسي (د خبر په اړه) پلټنه او تحقیق وکړئ، هسي نه چي کومي ډلي ته په ناپوهۍ سره ضرر ورسوئ او بیا پخپلو کړو پښېمانه شئ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: "بحسب المرء من الكذب أن يحدث بكل ما سمع"[2]

یعني:« دیو شخص د دروغگویۍ لپاره دا کافي ده چې هر څه یې اوریدلي وي (نو خلکو ته یې) وايي». نو ددغه ډول کسانو د درد دوا مطالعه او تحقیق دی. ترڅو پرته له پوهې د هیڅ کس په ځانګړې توګه د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح په څیر جلیل قدر عالم په اړوند بې ادبي او ګستاخي ونه کړي.

[1] (سوره حجرات ایت٦).

[2] (صحیح مسلم روایت شماره٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د علماو غوښه مسمومه(زهرلرونکې) ده او هر څوک يې چې وخوري په دنيا او آخرت کې تبا او برباد شي.

دوهم احتمال: په دې کې شک نشته چې د الله تعالی له دوستانو سره دښمني ډېره خطرناکه ده تر کومه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له الله متعال نه روايت کوي چې (حديث قدسی) الله جل جلاله فرمايي: من عادي لي وليا فقد آذنته بالحرب"[1]

يعني:« هر څوک چې زما له دوستانو سره دښمني وکړی زه د هغه پر وړاندې د جنګ اعلان کوم».

مګر اساي مشکل دا دی چې يو ډېر شمير خلک هر فريبکار، ګمراه او دجال د الله ولي ګڼي او د خدای له دوستانو يې شميري. او د دوی دغه غلط فهمي ددې سبب ګرځي چې که هرڅوک له دغه دجال سره مخالفت وکړي نو هغه د اولياء الله دښمن نوموي او ورسره عداوت او دښمني کوي.

الله تعالی د خپلو اولياؤ او دوستانو ځينې صفات دا ډول بيانوي:{أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ~الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقون}[2]

---

[1] (صحيح بخاری روايت۶۵۰۲)

[2] (سوره يونس آيات۶۲-۶۳ـ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه:« واورئ! څوك چي د الله دوستان دي، پر هغو كومه وېره نشته؛ او غمجن كيږي نه. هغوی چي ايمان يې راوړي دی او د پرهېزگارۍ کړنلاره یې غوره کړېده.»

هوکې! په دې مبارکو اياتونو کې د اولياؤ لپاره دوه صفتونه بيان شوي دي، ايمان او تقوا؛ نو د دې دواړو په شتون سره هر متقي مسلمان د الله دوست دی.

نو هغه څوک چې دين او شريعت ته پابندې ونه لري او حتی د جماعت لمونځ يې پرته له ضرورت څخه ترک کړی وي، د جمعې او نور لمونځونه يې پرايښي وي، نو څنگه کيدای شي چې د خدای دوست شي؟

هغه څوک چې حلال او حرامو ته پاملرنه نه کوي او هر څه يې چې مخې ته راځي له ستوني يې تيروي، څنگه ممکنه ده چې د الله دوست دې وي؟ او يا هم د زرگونه فسق او فجور مرتکب شوی وي، مگر بيا يې د الله ولي نوموي، له ټولو فجائعو يې سترگې پټوي او هر څوک چې له هغه سره محالفت وکړي نو د الله د دوستانو د دښمنۍ ټاپه يې پر تندي ور وهي.

يقينا شيخ ابن تيميه رح يا بل هر څوک چې يوازې د يونس سورې په همدې آيتونو باندې وپوهيږي؛ نو دغه ډول دجال به د الله دوستان ونه گڼي بلکې د شيطان دوستان به يې وشميري.

دريم احتمال: يوه ډله خلک هر خارق عادت کرامت نوموي، او ترسه کوونکی يې ولی گڼي چې دا يوه ښکاره او څرگنده غلط فهمي ده او ددې سوء تفاهم د له منځه وړلو لپاره مې ددې مبحث په پيل کې د خوارق عاداتو ډولونه بيان کړل، تر څو ستاسو په ياد وي چې هر خارق عادت، کرامت نه دی او کرامت هغه خارق عادت چې د الله د يو ولي په لاس پيښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، او هدف ورځخه کيدای شي دا اسباب وي: ياري، د دغه شخص تثبيت او تشويق، ياهم د الله د دين نصرت.

خورقو عاداتو ته د اشارې په لړ کې وپوهيدو چې کرامت له تقوالرونکو، صالحو او پرهيزگاره بندگانو څخه صادريږي مگر که په چا کې دا غوره صفتونه نه وي، فاسق او شريعت څخه لرې انسان وي نو يقينا دغه خارق العاده پېښه به کرامت نه بلکې کيدای شي شيطاني استدراج به وي.

البته دا بايد روښانه کړم داسې نه دی چې هر ولي د کرامت څښتن دی بلکې کرامت د يوې تحفې او ځينو هغو عواملو له امله چې وړاندې مو ياد کړل، ولي ته ورکول کيږي. له يو چا څخه د خارق العاده کار پيښيدل د هغه په ښه والي او صلاح دلالت نه کوي تر څو ورته د خدای ولي وويل شي او کار کرامت وگڼل شي؛ بلکې د هغه کس کړنو ته گورو چې که چيري ظاهرا صالح او د شريعت پابند وه او دا کار يې د کرامت په توگه شميرو؛ له دې پرته له ستر دجال نه هم ځينې خارق العاده کارونه صادريږي چې هيڅکله دا د هغه پر صدق او ښه والي دلالت نه کوي هغه لا ښه راپيژني چې دجال دی.

ځينې هغه خارق العاده کارونه چې دجال يې تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله د دجال د سرعت په اړه فرمايي: "كالغيث استدبرته الريح"[1] يعني:«د هغې وربځې په څير دى چې باد يې په خوځښت راولي.» همدارنگه د ځینو نورو کارونو په اړه يې وايي: "فيأتي على القوم فيدعوهم، فيؤمنون به ويستجيبون له. فيأمر السماء فتمطر. والأرض فتنبت. فتروح عليهم سارحتهم، أطول ما كانت ذرا، وأسبغه ضروعا، وأمده خواصر. ثم يأتي القوم. فيدعوهم فيردون عليه قوله. فينصرف عنهم. فيصبحون ممحلين ليس بأيديهم شيء من أموالهم. ويمر بالخربة فيقول لها: أخرجي كنوزك. فتتبعه كنوزها كيعاسيب النحل. ثم يدعو رجلا ممتلئا شبابا. فيضربه بالسيف فيقطعه جزلتين رمية الغرض ثم يدعوه فيقبل ويتهلل وجهه. يضحك."[2]

يعني:«(دجال) د يوې طائفې خواته ورځي او هغوى د خپل ځان خواته دعوتوي، هغوى پرې ايمان راوړي او دعوت يې مني، بيا اسمان ته امر کوي او باران وري، بيا ځمکې ته امر کوي او هغه راشنه کيږي، او د هغه قوم څاروي چې په څريدلو کې دى په داسې حال کې د هغوى مخ ته راځي چې شاوې او لگنونه يې تر پخوا غټ او غښتلي شوي دي(چاغ شوي دي) او پی يې له شيدو ډکې دي. وروسته تر دې د بل قوم خواته ورځي خپل ځان ته يې دعوتوي خو هغوى يې دعوت نه مني او ترې منصرف کيږي، بيرته راگرځي او هغه قوم له وچ

[1] (صحیح مسلم روایت شماره۲۹۳۷)

[2] (صحیح مسلم روایت شماره۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کالیو سره مخ کیږي او ټولې شتمنۍ یې له منځه ځي، او بیا دجال په یوه ویجاړه تیریږي او هغې ویرانې او کنډوالې ته خطاب کوي: خزانې دې دباندې راوباسه! او په هغه ځمکه کې پټې خزانې داسې هغه ته راوځي لکه مچۍ چې خپله ملکه پسې ځي. وروسته یو تندرسته ځوان سړی دعوتوي، او هغه په توره وهي او لکه د هدف په لور د غشي د وارولو په څیر یې په سرعت په منځ کې دوه ټوټې کوي او وروسته یې بیرته خپل لور ته ور بلي او هغه په داسې حال کې چې وجود یې ځلیږي او خاندي(ژوندی کیږی) او د هغه خواته راځي.».

دجال په دې کارونو سره د الله ولی نه دی! بلکې د الله دښمن دی او دا کارونه یې د استدراج په توګه او همدارنګه د بندګانو د ایمان او بې ایمانۍ د ازمویلو لپاره دي. نو اصل تقوا او پرهیزګاري ده نه خارق العاده کارونه.

یونس بن عبد الأعلى صدفی رح وایی: امام شافعی رح ته مې وویل : "إن صاحبنا الليث كَان يقول: إذا رأيتم الرجل يمشي على الماء فلا تعتبروا به حتَّى تعرضوا أمره على الكتاب والسنة؟ فقال الشافعِي: قصر الليث رح بل ذا رأيتم الرجل يمشي على الماء، ويطير فِي الهواء، فلا تعتبروا به حتَّى تعرضوا أمره على الكتاب والسنة"[1]

[1] (شرح العقيدة الطحاوية لابن ابی العز ۲/۷٦۹ ، ځینې علماء ددی روایت سند له امام شافعی نه ضعیف ګڼلی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« زمونږ لیث رحمه الله ویل: که مو څوک ولیدل چې د اوبو پر مخ ځي، نو تر هغو مه پرې دوکه کیږئ څو چې وینئ د کتاب او سنت پابند دی او کنه؟ امام شافعي رح وفرمایل: لیث رح تقیر کړی بلکې که مو څوک ولیدل چې د اوبو پر مخ ځي، یا په هوا کې الوځي (پرته له وسیلې نه) نو تر هغو ارزښت مه ورکوئ څو چې وینئ د کتاب او سنت پابند دی او کنه؟».

بایزید بسطامی وایي: "لو نظرتم إلى رجل أعطي من الكرامات حتَّى يرفع فِي

الهواء فلا تغتروا به حتَّى تنظروا كيف تَجدونه عند الْأمر والْنهي وحفظ الحدود وأداء الشرَيعة".[1]

یعني:« که مو څوک ولیدل چې کرامات ورته ورکړای شوي دی تر دې چې په هوا کې پرواز کوي نو فریب یې مه خورئ تر څو چې ووینې رویه یې له امر او نهی، د حدود ساتنې او د شرعي اعمالو ترس ره کولو کې څنګه ده».

همدارنګه وایي : "الذي يمشي على الْماء ليس بعجب لله خلق كثير يمشون على الْماء ليس لْهم عند الله قيمة».[2]

[1] (حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ۱۰/۴۰).

[2] (حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ۱۰/۳۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني: هغه چې د اوبو پر مخ ځي کوم د حيرانتيا وړ کار يې نه ده کړی، الله تعالی ډير داسې مخلوقات لري چې د اوبو پر مخ ځي او د الله تعالی په وړاندې هيڅ ازښت نه لري».

شيخ الاسلام رحمه الله د الهي اولياؤ ريښتوني کرامات مني مگر دجل کاري، شعبده بازي، سحر، جادو او شيطاني اعمالو ته مخه کول استدراج گڼي او ورسره مخالف دی.

شيخ الإسلام رحمه الله د "الفرقان بينْ أولياء الرحمن و أولياء الشيطان" تر نامه لاندې کتاب ليکلی او په دې کتاب کې يې هڅه کړې تر څو د شرعي نصوصو له مخې د الله د دوستانو او د شيطان د دوستانو تر منځ توپير روښانه کړي او هم يې دا ټاپه زمونږ له لاسه اخيستي تر څو په هر کس، ناکس د ولی الله يا د خدای د دوست نسبت ونه تړو. همدارنگه دا کتاب له جهميه، معتزله او حتی اشاعره -نه پر ټولو- څخه پر ځينو بدعتيانو رد دی چې د شرعي او حقيقي اولياؤ له کراماتو څخه انکار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاتمه

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات،وبفضله تتنزل الْخيرات والبركات وبتوفيقه تتحق المقاصد والغايات.

د الله تعالی شکر ادا کوم چې د دې توفیق یې راکړ تر څو وکړای شم چې قلم را پورته کړم او پر دې مهمه او بنسټیزه موضوع چې د اسلام د تاریخ د ستر میړني شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله پر ژوند بحث دی؛ لیکنه وکړم. هڅه مې کړې چې خطاګانې مې په دې لیکنه کې کمې وي مګر یقین لرم دا چې انسان کمزوری او ناتوانه دی نو په همدې اساس زما کار هم له خطا او تیروتنې پاک نه دی. نو بناء زما غوښتنه له ټولو د علم او قلم له څښتنو څخه دا ده چې که چیرې یې املایي یا هم علمي خطا په دې کتاب کې ولیدله نو خامخا دې ماته را په ګوته کړي تر څو په بل چاپ کې پرې له سره غور وشي.

او په پای کې ځانګړې مننه کوم له ډاکټر صاحب مبارز او همدارنګه ډاکټر صاحب حازم حفظهماالله څخه چې کتاب یې مطالعه کړ او د دې رسالې د لا ښه والي لپاره یې ځینې نظریات وړاندې او تقریظ یې پرې ولیکلو. همدارنګه له هغو عزیزانو څخه مننه کوم چې زحمت یې وویستو او ځینې ټایپي غلطۍ یې اصلاح کړې او په دې برخه کې یې له ما سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همکاري وکړه. همدارنګه مننه کوم د عاصم له انتشاراتو څخه چې د کتاب د چاپړلو زحمت يې وزغملو او همدارنګه مننه کوم له درنو خيرينو څخه چې هر يوه د کتاب د چاپ يوه برخه لګښت په غاړه واخيستلو. الله تعالی دې ټولو عزيزانو او د کتاب ليکوال،او درانه لوستونکي ته عظيم اجر او د حق په لاره کې ثبات ور په برخه کړي. آمين

عبدالرحمن فاتح

AB.RAHMANFATEH@GMAIL.COM

د منابعو فهرست

•القرآن الكريم

• الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه= صحيح البخاري؛ المؤلف: محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي، المحقيق: محمد زهير بن ناصر الناصر، الناشر: دار طوق النجاة (مصورة عن السلطانية بإضافة ترقيم ترقيم محمد فؤار عبد الباقي)، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۲هـ.

• المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسو الله صلى الله عليه وسلم؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

المؤلف: مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري النيشابوري (المتوفى٢٦١هـ)، المحقق: محمد فؤار عبد الباقي، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت.

• سنن أبي داود؛ المؤلف: أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: ٢٧٥هـ)، المحقق: محمد محي الدين عبد الحميد، الناشر: المكتبة العصرية، صيدا – بيروت.

• مسند الإمام أحمد بن حنبل؛ المؤلف: أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلا ل بن أسد الشيباني (المتوفى: ٢٤١هـ)، المحقق: شيعيب الأر نؤوط - عيار مرشد، وآخرون، إشراف: ر عبد اللع بن عبد المحسن التركي، الناشير: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الأولى، ١٤٢١هـ - ٢٠٠١ م.

• المعجم الأوسط؛ المؤلف: سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى: ٣٦٠هـ)، المحقق: طارق بن عوض الله بن محمد , عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني، الناشر: دار الحرمين – القاهرة.

•المعجم الكبير؛ المؤلف: سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى:هـ٣٦٠)، المحقق: حمدي بن عبد المجيد السلفي، دار النشر: مكتبية ابن تيمية – القاهرة، الطبعة: الثانية.

• فتح الباري شرح صحيح البخاري؛ المؤليف: أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني الشافعي، الناشر: دار المعرفة - بيروت، ١٣٧٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج؛ المؤلف: أبو زكريا محيي الدين يحيي بن شرف النووي (المتوفى: ه٦٧٦)، الناشر: دار إحياء التيراث العربي – بيروت، الطبعة: الثانية، ١٣٩٢هـ.

• السراج الوهاج من كشف مطالب صحيح مسلم بن الحجاج، المؤلف: صديق حسن خان حققه و عنى بطبعه خادم العلم عبدالله بن ابراهيم الأنصاري، طبع على نفقة الشؤن الدينية بدولة قطر.

•سبل السلام؛ المؤلف : محمد بن إسماعيل الأمير الكحلانى الصنعاني (المتوفى ه١١٨٢)، الناشر : مكتبة مصطفى البابي الحلبي، الطبعة : الرابعة ه١٣٧٩/ ١٨٦٠م.

• الثقات؛ المؤلف: محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن معبد، التميمي، أبو حاتم الدارمي، البستي (المتوفى: ه٣٥٤)، طبع بإعانة: وزارة المعارف للحكومة العالية الهندية، تحت مراقبة: الدكتور محمد عبد المعيد خان مدير دائرة المعارف العثمانية، الناشر: دائرة المعارف العثمانية بحيدر اباد الدكن الهند، الطبعة: الأولى، ه١٣٩٣ = ١٩٧٣م.

•الأسماء والصفات للبيهقي؛ المؤلف: أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخسروجردي الخراساني، أبو بكر البيهقي (المتوفى:ه٤٥٨)، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: عبد الله بن محمد الحاشدي، قدم له: فضيلة الشيخ مقبل بن هادي الوادعي، الناشر: مكتبة السوادي، جدة - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤١٣هـ -١٩٩٣ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

•تاريخ بغداد؛ المؤلف: أبو بكر أحمد بن علي بن ثابت بن أحمد بن مهدي الخطيب البغدادي (المتوفى: ه٤٦٣)، المحقق: الدكتور بشار عواد معروف، الناشر: دار الغيرب الإسلامي – بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢ ه - ٢٠٠٢ م.

•المنتخب من علل الخلال (ومعه تتمة)؛ المؤلف: أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمدبن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: ه٦٢٠)، تحقيق: أبي معاذ طارق بن عوض الله بن محمد، الناشر: دار الراية للنشر والتوزيع.

• ميزان الاعتدال في نقد الرجال ؛ المؤلف: شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي (المتوفى: ٧٤٨)، تحقيق: علي محمد البجاوي، الناشير: دار المعرفة للطباعة والنشر، بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، ه١٣٨٢ - ١٩٦٣ م.

•اللآلىء المصنوعة في الأحاديث الموضوعة؛ المؤلف: عبد الرحمن بن أبي بكر، جلال الدين السيوطي (المتوفى: ٩١١ه)، المحقيق: أبو عبد الرحمن صلاح بن محمد بن عويضة، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤١٧ه- ١٩٩٦م.

•كشف الخفاء ومزيل الإلباس عما اشتهر من الأحاديث على ألسنة الناس؛ المؤلف إسماعيل بن محمد العجلوني الجراحي (المتيوفى: ١١٦٢ه)، الناشر: مكتبة القدسيي، لصاحبها حسام الدين القدسي – القاهرة، عام النشر: ١٣٥١.

• الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة؛ المؤلف: محمد بن علي بن محمد الشوكاني (المتوفى: ١٢٥٠ه)، المحقق: عبد الرحمن بن يحي المعلمي اليماني، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة؛ المؤلف: أبو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، بن الحاج نوح بن نجاتي بن ادم، الأشقودري الألباني (المتوفى: ١٤٢٠هـ)، دار النشر: دار المعارف، الرياض - الممكلة العربية السعورية، الطبعة: الأولى، ١٤١٢هـ / ١٩٩٢م.

• التنكيل بما في تأنيب الكوثري من الأباطيل؛ المؤلف: عبد الرحمن بن يحيى بن علي بن محمد المعلمي العتمي اليماني (المتوفى: ١٣٨٦هـ)، مع تخريجات وتعليقات: محمد ناصر الدين الألباني - زهير الشاويش - عبد الرزاق حمزة، الناشير: المكتب الإسلامي، الطبعة: الثانية، ١٤٠٦هـ - ١٩٨٦ م.

•العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية؛ المؤلف: شمس الدين محمد بن أحمد بن عبد الهادي بن يوسف الدمشقي الحنبلي (المتوفى: ٧٤٤ه)، المحقيق: محمد حامد الفقي، الناشر: دار الكاتب العربي – بيروت.

• البداية والنهاية؛ المؤلف: أبو الفداء إسيماعيل بن عمير بن كثير القرشيي البصري ثم الدمشقي (المتوفى: ٧٤٤ه)، الناشر: دار الوكر، عام النشر: ١٤٠١ ه - ١٩٨٦ م.

• الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة: المؤلف: أبو الفضل أحمد بن علي بن محمد بن أحمد بن حجر العسقلاني (المتوفى: ٨٥٢ه)، المحقق: مراقبة / محمد عبد المعيد ضان، الناشر: مجلس دائرة المعارف العثمانية - صدر اباد/ الهند، الطبعة: الثانية، ١٣٩٢ه/ ١٩٨٦م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

•رد المحتار على الدر المختار؛ المؤلف: ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبيد العزيزعابدين الدمشقي الحنوي (المتوفى: ١٢٥٢ه)، الناشر: دار الوكر-بيروت، الطبعة: الثاية، ١٤١٢ه - ١٩٩٢م.

• العرف الشذي شرح سنن الترمذي؛ المؤلف: محمد أنور شاه بن معظم شياه الكشميري الهندي (المتوفى: ١٣٥٣ه)، تصحيح: الشيخ محمود شاكر، الناشر: دار التراث العربي – بيروت، لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٥٢ه - ٢٠٠٤ م.

•تاريخ إربل؛ المؤلف: المبارك بن أحمد بن المبارك بن موهوب اللخميي الإربلي

المعروف بابن المستوفي (المتوفى: ٦٣٧ه)، المحقق: سامي بن سيد خماس الصقار، الناشر: وزارة الثقافة والإعلام، دار الرشيد للشر، العراق؛ عام النشر: ١٩٨٠ م.

• معجم البلدان؛ المؤلف: شهاب الدين أبو عبد الله ياقوت بن عبدالله الرومي الحميوي (المتوفى: ٦٢٦ه)، الناشر: دار صارر، بيروت، الطبعة: الثانية، ١٩٩٥م.

•ذيل طبقال الحنابلة؛ المؤلف: زين الدين عبد الرحمن بن أحمد بى رجب بى الحسين السلامي، البغدادي، ثم الدمشقي، الحنبلي (المتوفى: ٧٩٥ه)، المحقق: د عبد الرحمن بن سليمان العثيمين، الناشر: مكتبة العبيكان – الرياض الطبعة: الأولى، ١٤٢٥ ه - ١٩٩٥ م.

• الوابل الصيب من الكلم الطيب؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١ه)، تحقيق: سيد إبيراهم، الناشر: دار الحديث – القاهرة، رقم الطبعة: الثالثة، ١٩٩٩ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح؛ المؤلف: علي بن)سلطان(محمد، أبو الحسن نورالدين الملا الهروي القيادي (المتيوفى: ١٠١٤هى)، الناشر: دارالفكر، ببيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢ه - ٢٠٠٢م.
- إعلام الموقعين عن رب العالمين؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١ه)، تحقيق: محمد عبد السلام إبراهم، الناشر: درا الكتب العلمية – بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤١١ه - ١٩٩١م.
- بدائع الوفائد؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين اابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١ه)، الناشر: مكتبة نزار مصطفى الباز - مكة المكرمة، الطبعة الأولى، ١٤١٦ – ١٩٩٦، تحقيق: هشام عبد العزيز عطا - عاد عبد الحميد العدوي - أشرف أحمد الج.
- مدارج السالكين بين منازل إياك تعبد وإياك نستعين؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١ه)، المحقق: محمد المعتصم بالله البغدادي، الناشر: درا الكتاب العربي – بيروت، الطبعة: الثالثة، ١٤١٦ ه - ١٩٩٦م.
- مجموع الفتاوى؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن تيمية الحرانيي (المتوفى: ٧٢٨ه)، المحقق: عبد الرحمن بن محمد بن قاسم، الناشر: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، المدنية النبوية، المملكة العربيية الويعورية، عيام النشير: ١٤١٦ه/١٩٩٥م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية؛ المؤلف: عمر بن علي بن موسى بن خليل البغدادي الأزجي البزار، سراج الدين أبو حويص (المتيوفى: ٧٤٩هـ)، المحقيق: زهير الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي – بيروت، الطبعة: الثالثة، .
- الكواكب الدرية في مناقب المجتهد ابن تيمية؛ المؤلف: مرعي بن يوسف الكرمي الحنبل المحقق: نجم عبد الرحمن خلف، حالة الفهرسية: غير مفهرس، الناشر: درا الغرب الإسلامي، سنة النشر: ١٤٠٦ – ١٩٨٦.
- الشهادة الزكية في ثناء الأئمة على ابن تيمية؛ المؤلف: مرعي بن يوسف بن ابى بكر بن أحمد الكرمى المقدسي الحنبليى (المتوفى: ١٠٣٣هـ)، المحقيق: نجم عبد الرحمن خلف، الناشر: دار الفرقان , مؤسسة الرسالة – بيروت، الطبعة: الأولى،١٤٠٤.
- الرد الوافر؛ المؤلف: محمد بن عبد الله)أبي بكر(بن محمد ابن أحمد بن مجاهد القيسي الدمشقي الشافعي، شمس الدين، الشهير بابن ناصر الدين (المتوفى: ٨٤٢هـ)، المحقق: زهر الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي – بيروت.
- تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر؛ المؤلف: محمد بن أحمد بن محمد بن خير الله، أبو الفضل، صفي الدين الحنفي الأثيري الحسيني البخاري (المتوفى: ١٢٠٠هـ)، المحقق: محمد بن إبراهم الشيباني، الناشر: مكتبة ابن تيمية – الكويت.
- الجامع لسيرة شيخ الإسلام ابن تيمية خلال سبعة قرون؛ المؤلف: محمد عزيز بن شمس وعلي بن محمد العمران، الناشر: دار عالم الفوائد – مكة، الطبعة: الثانية، شوال١٤٢٢ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شذرات الذهب في أخبار من ذهب؛ لعبد الحي بن أحمد العكري الدمشقي،)الكتاب مدقق مرة واحدة(، ولادة المؤلف :: ١٠٣٢، وفاة المؤلف :: ١٠٨٩، دار النشر: دار الكتب العلمية.
- تاريخ ابن الوردي؛ المؤلف: عمر بن مظور بن عمر بن محمد ابن أبي الفوارس، أبو حفص زين الدين ابن الوردي المعري الكندي (المتوفى: ٧٤٩ه)، الناشر: دار الكتيب العلمية - لبنان / بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤١٧ه - ١٩٩٦م.
- تاريخ الإسلام ووفيات المشاهر والأعلام؛ المؤلف: شمس الدين أبو عبد الله محميد بن أحمد بن عثمان بن قايماز اليذهبي (المتوفى: ٧٤٨هی)، المحقق: الدكتور بشار عواد معروف، الناشر: دار الغرب الإسلامي، الطبعة: الأولى، ٢٠٠٣
- مجمع الآداب في معجم الألقاب؛ المؤلف: كما الدين أبو الفضل عبد الرزاق بن أحمد المعروف بابن الوسطي الشيباني (المتوفى: 723 ه)، المحقق: محمد الكاظم، الناشر: مؤسسة الطباعة والنشر- وزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي، إيران، الطبعة: الأولى، ١٤١٦ ه.
- أسماء مؤلفات شيخ الإسلام ابن تيمية؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١هی)، المحقيق: د. صلاح الدين المنجد، الناشر: دار الكتاب الجديد – بيروت، الطبعة: الرابعة، ١٤٠٣ – ١٩٨٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طريق الهجرتين وباب الوعارتين؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١هـ)، الناشر: دار السلفية، القاهرة، مصير، الطبعة: الثانية، ١٣٩٤هـ.
- القصيدة النونية؛ المؤلف : محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى : ٧٥١هـ)، الناشر : مكتبة ابن تيمية، القاهرة، الطبعة : الثانية، ١٤١٧هـ.
- منهاج السنة النبوية في نقض كلام الشيعة القدرية؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محميد ابن تيمية الحرانيي الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨هـ)، المحقق: محمد رشاد سالم، الناشر: جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، الطبعة: الأولى، ١٤٠٦ هـ - ١٨٩٦ م.
- رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار؛ المؤلف محمد بن عبد الله بن محمد بن إبراهم اللواتي الطنجى، أبو عبد الله، ابن بطوطة (المتوفى: ٧٧٩هـ)، الناشر: دار الشرق العربي.
- شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة؛ المؤلف: أبو القاسيم هبة الله بن الحسين بن منصور الطبري الرازي اللالكائي (المتوفى: ٤١٨هـ)، تحقيق: أحمد بن سيعد بن حمدان الغامدي، الناشر: دار طيبة – السعودية، الطبعة: الثامنة، ١٤٢٣هـ / ٢٠٠٢م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- العقيدة الواسطية؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرانيي الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، الناشر: مكتبة المعارف، الرياض - المملكة العربية السعودية.
- شرح حديث النزو ل؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرا انى لحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، الناشر: المكتب الإسلامي، بيروت، لبنان، الطبعة: الخامسة، ١٣٩٧ه/١٩٧٧م.
- جمع الوسائل في شرح الشمائل، المؤلف : علي بن)سلطان(محمد، أبو الحسن نور الدين الملا الهروي القاري (المتوفى : ١٠١٤ه)، الناشر : المطبعة الشرفية - مصر ، طبيع على نفقة مصطى البابي الحلبي وإخوته.
- جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، المؤلف: اعمان بن محمود بن عبد الله، أبو البركات خير الدين، الآلوسي (المتوفى: ١٣١٧ه)، قدم له: علي السيد صبح المدني - رح -، الناشر: مطبعة المدني، عام النشر: ١٤٠١ ه - ١٩٨١ م.
- الإستقامة، المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبدالله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨هى)، المحقق: ر. محمد رشاد سالم، الناشر: جامعة الإمام محمد بن سعو د- المدينة المنورة، الطبعة: الأولى، ١٤٠٣.
- سير أعلام النبلاء؛ المؤلف : شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي (المتوفى : ه)،٧٤٨ المحقق : مجموعة من المحققيين بإشراف

(c) ketabton.com: The Digital Library

الشيخ شيعيب الأرتاؤوط، الناشر : مؤسسة الرسالة، الطبعة : الثالثة ، ١٤٠٥ ه / ١٩٧٨٥ م.

- بيان تلبيس الجهمية في تأسيس بدعهم الكلامية؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، المحقق: مجموعة من المحققين، الناشير: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، الطبعة: الأولى، ١٤٢٦ه.
- رفع الملام عن الأئمة الأعلام؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرانيي الحنبلي الدمشيقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، طبع ونشر: الرئاسة العامة لإدارة البحوث العلمية والإفتاء والدعوة والإرشاد، الرياض - المملكة العربية السعودية، عام النشر: ١٤٠٣ ه - ١٩٨٣ م.
- جزء القراءة خلف الإمام؛ المؤلف: محمد بن إسماعيل بن إبراهم بن المغيرة البخاري، أبو عبد الله (المتوفى: ٢٥٦ه)، حققه وعلق عليه: الأستاذ فضل الرحمن الثوري، راجعه: الأستاذ محمد عطا الله خليف الفوجباني، الناشر: المكتبة السلفية، الطبعة: الأولى، ١٤٠٠ ه - ١٩٨٠٠ م.
- التنبية على مشكلات الهداية؛ المؤلف: صدر الدين علي بن علي ابن أبي العز الحنفي)المتوفى ٧٩٢ه(، تحقيق ودراسة: عبد الحكيم بن محمد شاكر (ج١،٢،٣)- أانور صالح أبو زيد (ج ٤، ٥)، أصل الكتاب: رسالة ماجستير- الجامعية الإسلامية بالمدينة المنورة، الناشر: مكتبة الرشد ناشرون - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى،١٢٤ه - ٢٠٠٣ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- النقض على المريسي؛ المؤلف: أبو سعيد عثمان بن سعيد بن خالد بن سعيد اليدارمي السجستاني (المتوفى: ٢٨٠ ه)، المحقق: أبو عاصم الشيوامي الأثري، الناشر: المكتبة الإسلامية للنشر والتوزيع، القاهرة – مصر، الطبعة: الأولى، ١٤٣٣ ه - ٢٠١٢ م.
- إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن إبراهم بن سعد الله بن جماعة الكناني الحموي الشافعي، بدر الدين (المتوفى: ٧٣٣هی)، المحقق: وهبي سليمان غاوجي الألباني، الناشر: دار السلام للطباعة والنشر – مصر، الطبعة: الأولى، ١٣١٠ه - ١٩٩٠م.
- العلل المتناهة في الأحاديث الواهة؛ المؤلف: عبد الرحمن بن علي بن الجوزي، الناشر دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٣، تحقيق: خليل الميس.
- رفع شبه التشبيه بأكف التنزيه؛ المؤلف: جما الدين أبو الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي (المتوفى: ٥٩٧ه)، تحقيق: حسن السقاف، الناشر: دار الإمام النيووي، سنة النشر: ١٤١٣ه - ١٩٩٢م، مكان النشر: الأردن.
- إبطال التأويلات لأخبار الصفات؛ المؤلف : القاضي أبو يعلى ، محمد بن الحسين بن محمد بن خلف ابن الفراء (المتوفى : ٤٥٨هی)، المحقق : محمد بن حمد الحمود النجدي، الناشر: دار إيلاف الدولية – الكويت.
- طبقات الحنابلة؛ المؤلف: أبيو الحسين ابن أبي يعلى، محمد بن محمد)المتوفى
- ٥٢٦ه(، المحقق: محمد حامد الفقي، الناشر: دار المعرفة – بيروت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طبقات الشافعية الكبرى؛ المؤليف: تاج الدين عبد الوهاب بن تقي الدين السبكي (المتوفى: ٧٧١هـ)، المحقق: ر. محمود محمد الطناحي د. عبد الفتاح محمد الحلو، الناشر: هجر للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة: الثانية، ١٤١٣هـ.
- الإنصاف في بيان أسباب الاختلاف؛ المؤلف: أحمد بن عبد الرحيم بن الشهيد وجيه الدين بن معظم بن منصور المعروف بى »الشاه ولي الله الدهلوي« (المتوفى: ١١٧٦هـ)، المحقق: عبد الفتاح أبوغدة، الناشر: دار النفائس – بيروت، الطبعة: الثانية، ١٤٠٤.
- تاريخ ابن معين)رواية الدوري(؛ المؤلف: أبو زكريا ييى بن معين بن عون بن زيا د بسطام بن عبد الرحمن المري بالولاء، البغدادي (المتوفى: ٢٣٣هـ)، المحقق: د. أحمد محمد نور سيف، الناشر: مركز البحث العلمي وإحياء التراث الإسلامي - مكية المكرمة، الطبعة: الأولى، ١٣٩٩ – ١٩٧٩.
- الانتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقاء مالك والشافعي وأبي حنيفة رضي الله عنهم؛ المؤلف: أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر بن عاصم النمري القرطبي (المتوفى: ٤٦٣هـ)، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت.
- جامع بيان العلم وفضله؛ المؤلف: أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البى بن عاصم النمري القرطبي (المتوفى: ٤٦٣هـ)، تحقيق: أبي الأشبال الزهيري، الناشر: دار ابن الجوزي، المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤١٤ ه - ١٩٩٤ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- المدخل إلى السنن الكبرى؛ المؤلف: أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخسروجردي الخراساني، أبو بكر البيهقيي (المتوفى: ٤٥٨ه)، المحقيق: د. محمد ضياء الرحمن الأعظمي، الناشر: دار الخلفاء للكتاب الإسلامي – الكويت.
- اداب الشافعي ومناقبه؛ المؤلف: أبو محمد عبد الرحمن بن محمد بن إدريس بن المنذر التميمي، الحنظلي، الرازي ابن أبي حاتم (المتوفى: ٣٢٧ه)، كتب كلمة عنه: محمد زاهد بن الحسن الكوثري، قدم له وحقق أصله وعلق عليه: عبد الغني عبيد الخالق، الناشير: دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٢٤ ه - ٢٠٠٣ م.
- مناقب الإمام أحمد؛ المؤلف: جما الدين أبو الفرج عبد اليحمن بن علي بن محمد الجوزي (المتوفى:٥٩٧ه)، المحقق: د. عبد الله بن عبد المحسن التركيي، الناشر: دار هجر، الطبعة: الثانية، ١٤٠٩ ه.
- مسائل الإمام أحمد رواية أبي داور السجستاني؛ المؤلف: أبو داور سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشى بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: ٢٧٥ه)، تحقييق: أبي معاذ طارق بن عوض الله بن محمد، الناشر: مكتبة ابن تيمية، مصر، الطبعية: الأوليى ١٤٢٠ ه - ١٩٩ م.
- قاعدة جليلة في التوسل والوسيلة؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرانى الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، المحقق: ربيع بن هادي عمير المدخلي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

الناشير: مكتبة الفرقان – عجمان، الطبعة الأولى: (لمكتبة الفرقان) ١٤٢٢ه - ٢٠٠١ه.

- مراتب الإجمال في العبادات والمعاملات والاعتقادات؛ المؤلف : أبو محمد علي بن أحمد سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري (المتوفى :٤٥٦ه)، الناشر : دار الكتيب العلمية – بيروت.
- الصفل في الملل والأهواء والنحل؛ المؤلف: أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري (المتوفى:٤٥٦ه)، الناشر: مكتبة الخانجي – القاهرة.
- حجة الله البالغة؛ المؤلف: أحمد بن عبد الرحيم بن الشهيد وجيه الدين بن معظيم بن منصور المعروف بى »الشاه ولي الله الدهلوي« (المتوفى: ١١٧٦ه)المحقيق: السيد سابق، الناشر: دار الجيل، بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، سنة الطبع: ١٤٢٦ ه - ٢٠٠٥م.
- جامع الأصول في أحاديث الرسول ؛ المؤلف : مجد الدين أبو السعاده المبارك بن محمد بن محمد بن محمد ابن عبد الكريم الشيباني الجزري ابن الأثير (المتوفى : ٦٠٦ى)، تحقيق : عبد القادر الأرنؤوط - التتمة تحقيق بشير عيون، الناشر : مكتبة الحلواني - مطبعة الملاح - مكتبة دار البيان، الطبعة : الأولى.
- الشرح و الإبانة في أصول السنة و الديانة و مجانبة المخالفين و مباينة أهل الأهواء المارقين، مشهور به الإبانة الصغرى؛ دارالأمر الأول للنشى و التوزيى، المملكة العربية الوعورية- الرياض، الطبعة الثانية ١٤٣٣ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- الأعلام؛ المؤلف: خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس، الزركلي الدمشقي (المتوفى: ١٣٩٦هـ)، الناشر: دار العلم للملايين، الطبعة: الخامسة عشر - أيار / مايو ٢٠٠٢م.
- تاج العروس من جواهر القاموس؛ المؤلف: محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسيني، ، الملقب بمرتيى، الزبيدي (المتيوفى: ١٢٠٥هـ)، المحقق: مجموعة ميى المحققين، الناشر: دار الهداية.
- المدواة؛ المؤلف: مالك بن أاس بن مالك بن عامر الأصبحي المدني)المتوفى: ١٧٩هـ الناشر: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، ١٤١٥هـ - ١٩٩٤م.
- المغني في فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيباني؛ المؤلف: أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشيهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: ٦٢٠هـ) ، الناشر: دار الفكر – بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٥.
- شرح العقيدة الطحاوية؛ المؤلف: صدر الدين محمد بن علاء الدين علي بن محمد ابن أبي العز الحنفي، الأذرعى الصالحي الدمشيقي (المتوفى: ٧٩٢هـ)، تحقيق: شيعيب الأرنؤوط - عبد الله بن المحسن التركي، الناشير: مؤسسية الرسالة – بييروت، الطبعة: العاشرة، ١٤١٧هـ - ١٩٩٧م.
- شرح العقيدة السفارينية - الدرة المضية في عقد أهل الفرقة المرضية؛ المؤلف: محمد بن صالح محمد العثيميين (المتوفى: ١٤٢١هى)، الناشى: دار الوطن للنشر، الرياض، الطبعة: الأولى، ١٤٢٦ ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- حلية الأولياء وطبقات الأصفياء؛ المؤلف: أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد بن إسحاق بن موسى بن مهران الأصبهاني (المتوفى: ٤٣٠هـ)، الناشر: السعادة - بجوار محافظة مصر، ١٣٩٤هـ - ١٩٧٤م، ثم صورتها عدة دور منها ١ - دار الكتاب العربي – بييروت ٢ - دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت ٣- دار الكتب العلمية- بيروت)طبعة ١٤٠٩هـ (بدون تحقيق)
- الإعجاز والإيجاز؛ المؤلف: عبد الملك بن محمد بن إسيماعيل أبو منصور الثعالبي (المتوفى: ٤٢٩هـ)، الناشر: مكتبة القرآن – القاهرة.
- صفات الشيعة؛ الصدوق،كاونن انتشارات عابدى، طهران •
- تقصيل وسائل الشيعة إلى تحصيل مسائل الشريعة؛ محمد بن الحسين الحى العاملي تصحيح و تدقيق: مركز الإمام الحسن المجتبى للتحقييق و الدراسات، الأميرة للطباع و النشر و التوزيع.
- المحاسن النفاسانية في أجوبة الموائل الخراسانية؛ حسين آل عصفور الدرازي البحراني منشورات المشرق العربي الكبير، جمعية أهل البيت بالبحرين، الطبعة الأولى ١٣٩٩ ه.
- الكافي؛ محمد بن يعقوب كليني، دار الكتب الإسلامية تهران-إيران •
- الأنوار النعمانية؛ السيد نعمة الله الجزائيري، دارالقارئ و دارالكوفية للطباعية و النشر و التوزيع، بيروت- لبنان، الطبعة الأولى ١٤٢٩ ه - ٢٠٠٨م.
- النصب و النواصب؛ محسن المعلم، دارالهاري للطباعة و النشر و التوزيع، الطبعة الأولى ١٤١٨هـ - ١٩٩٧م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library